

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Rok 2006 na Pulčinách

Slavení masopustu

Prlov očima etnografa

Česko-slovenské vztahy

v letech 1938 - 1944

Kniha paměti kraje

Suchomelův odkaz Valašsku

Pečení domácího chleba

Zimování hmyzu

Zahraj ně, hudečku

Nářečí ve světě internetu

O posledním křivačkáři

Jubileum vsetínské ortopedie

Nepokradeš

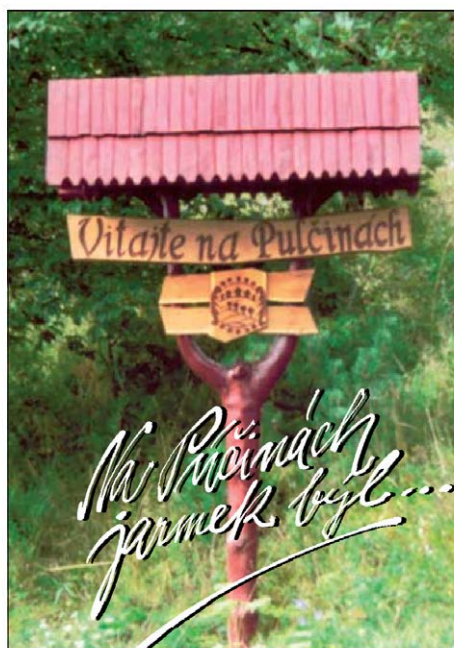

17

prosinec
2006/2

Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

Pulčín je náhorní valašská osada s romantickou přírodou v těsné blízkosti. Podle dosud nejstaršího písemného pramene - listiny z 11. června 1426 byl majitelem dnes už zbořeného „skalního hradu“ sám císař Zikmund a jeho manželka Barbora Celská. Pulčinské skály jsou místem opředeným tajemnými pověstmi, spojené se středověkými loupeživými rytíři stejně jako s novodobými turisty, trampy a milovníky přírody. Po beskydských Pustevnách a Čertových skalách v Lidečce jsou třetím nejnavštěvovanějším turistickým místem v našem kraji. Prostřednictvím malé reportáže navštívte nejmenší (101 obyvatel) a nejvýše (675 m n/m) položenou obec na Valašsku společně s námi!

připravila a fotografie poskytla
Ludmila Vrázelová

Běžní turisté si počkají na jarní sluníčko a sejdou se až při Otvírání Pulčinských skal (letos 8. dubna). Turistickou sezonu zde zahajuje tradiční „Skalní duch“, který účastníkům předává klíče od turistických tras a připomene jim, jak mají chránit přírodu.

Zima na Pulčinách bývá klidná. Podmínky pro zimní sporty zde nejsou ideální, i autobus mívá problémy vyjet nahoru do obce. Vždy se však najdou odvážlivci, kteří do skal vyšplhají i skrze sněhové závěje a na Hradisku pak mohou obdivovat barevné ledopády a jiná leďová kouzla.

13. května zahájili na Pulčinách svou informační činnost členové Českého svazu ochránců přírody z Valašského Meziříčí. Slavnostního otevření IC Pulčín v budově bývalé školy se zúčastnili i poslankyně Parlamentu ČR Michaela Šojdřová a starosta obce Karel Matuš. Projekt je financován z prostředků Evropské unie - Evropským sociálním fondem, část prostředků poskytla obec. Navštěvníci této akce byli pohoštěni velmi netradičně, a to ve slupce vařenými brambory a mlékem.

Konec dubna patří čarodějkám. Na svůj letošní 5. slet (29. dubna) přiletěly nejen z blízkého okolí, ale i ze Vsetína. Přivezly s sebou také hudbu, a tak bylo všem veselo i přes nepřízeň počasí.

Pulčinský jarmek (6. srpna) byl uspořádán u příležitosti 580. výročí první písemné zmínky o hradu a obci v podhradí. Oslavy přilákaly stovky lidí. Představilo se zde kolem dvaceti lidových výrobců z Valašska. Vystavené exponáty se po vydařených oslavách vrátily ze školní třídy zpět na půdy pulčinských domácností.

Tábořiště Svatoján pod skalami zdobí od letošního července osmimetrový indiánský totem vytvořený v průběhu Totemové dílny výtvarníkem L. Kuncem a tesařem M. Žgažarem na počest zálesáckého hnutí na Pulčinách v době před druhou světovou válkou.

Při podzimní Valašské drakiádě (30. září) létalo nad Pulčinami na šedesát draků. Kromě nadšených dětí se akce zúčastnili i letečtí modeláři. Členky občanského sdružení „Vesničko má milovaná“ v čele s kronikářkou Pulčína Ludmilou Vrázelovou a Anastázií Židkovou napekly pro děti i perníkové draky.

Začátek prosince je na Pulčinách podobně jako v jiných obcích na Valašsku ve znamení mikulášských obchůzek. I když tu žije už málo místních obyvatel, vždy se najde několik chlapců, aby proběhli dědinou v masce čertů, svatého, smrtky a dalších pohádkových postav této starodávné lidové tradice.

Už když se sejde redakční rada, jejíž členové kromě nás Vsetíňáků dojedou z Brna, Zlína, Rožnova, Frýdku-Místku, Valašského Meziříčí a Valašských Klobouk a sjednotí dech - což je milý rituál dodaný PhDr. Pavlištíkem, už je mi jasné, že to s novým číslem dobře dopadne.

Tu jednotu ve snaze o dobrý výsledek všude nemají!

A když konečně štafeta připrav našeho časopisu dojde až ke mně, mívám pocit přímo slavnostní. Co se nám to tu shromáždilo zase pokladů!

Že jsem použil slova poklad a štafeta? Já myslím, že jsou zde na místě. Vždyť zkušenosti našich předků, historické děje i zajímavosti ze života přírody, která už začíná doplácet na naše spotřební myšlení, jsou pokladem a jsou i štafetou.

A nám už jen zbývá ten kolík neupustit.

Tož ať i Vás naše sedmnáctka potěší!

To Vám za všechny dopisovatele a celou redakční radu s paní Hanou v čele ze srdce přeje

Břetislav Dadák

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně
Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, fax: 571 411 689, e-mail: jaburkova@muzeumvalassko.cz
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: Mgr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Jiří Haas, PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavlištík, CSc., Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská
Fotograf: Milan Ošťádal
Příprava pro tisk: František Valer – typos: Sv. Čecha 656, Kroměříž, mobil 776 597 977

Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž
17. číslo vychází 6. prosince 2006 v nákladu 1000 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 30. 3. 2007)
Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích, Památník A. Štrnady v Novém Hrozenkově, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vizovicích (Lípa), Zlíně (Archa), Brně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

- 1 Obsah, tiráž, Úvodník (Břetislav Dadák)
- 2 Marianna a Petr Machalovi: Proč právě já, Vize (poetická tvorba)
- 3 Čím je pro mne Valašsko? (Zdena Dočkalová, Marie Zahradníková, Tomáš Harabiš)
- 4 Proměny ve slavení a chápání masopustu na Valašsku (Milada Fohlerová)
- 7 Prlov, obec Moravského Valašska, v pohledu dnešního etnografického výzkumu II. (Klára Kašparová)
- 10 Jan Stelibský a jeho přínos pro rozvoj hudebního školství (Helena Chybová)
- 12 K vývinu česko - slovenských vztahů na Vsetínsku v letech 1938 – 1944 (Karol Janas)
- 16 Zimování hmyzu pod šupinami kůry jedle bělokoré na Valašsku (Ondřej Konvička, Lukáš Spitzer)
- 18 Pestrost lidových názvů hub na Valašsku (Jitka Wolfová)
- 19 Valašský Slavín a kniha paměti kraje (Daniel Drápala)
- 20 Rožnovské vzpomínání (Jiřina Juláková)
- 21 Jak naše maminka pekla domácí černý chleba (Ladislav Videcký)
- 24 Suchomelova sbírka – Pocta Jiřímu Demlovi (Tomáš Mikulaščík)
- 26 Galerie Sýpka ve Valašském Meziříčí (Olga Mehešová)
- 30 Ohlédnutí za výstavou: „Chuť čaje - chuť zenu“- rozhovor s fotografem, cestovatelem a členem čajové školy Urasenke v ČR Lubomírem Černotou (Hana Jabůrková)
- 32 Historickým objektivem: Lidová strava a její příprava na Valašsku (Hana Jabůrková)
- 35 Od všeckého trošku:
Malá dvoustletá válka (Richard Sobotka)
- 36 Havárie německého letadla v Malé Bystřici – 17. prosince 1944 (Miroslav Záruba, Ladislav Videcký)
Florian Zapletal a Vsetínsko (Zdeněk Fišer)
- 37 Valašský prales se úspěšně rozrůstá (Roman Verner)
- 38 Dlouhodobý neúspěch poznamená dítě na celý život (Olga Mehešová)
- 40 Východomoravské nářeční prvky ve světě internetu I. (Hana Goláňová)
- 42 Na besedě: Vánoční zajíc (Michal Janiš)
- 43 O Valašsku na Valašsku: Výběr z nových regionálních publikací (D. Drápala, M. Trávníček, K. Kašparová)
- 44 Naše recenze: Dřevo, proutí, sláma Karla Pavlištíka (Daniel Drápala)
- 45 Gratulujeme:
Liptál – Vesnice roku 2006 (Břetislav Dadák)
- 46 Jaroslav Sucháček – „Nositel tradice lidových řemesel“ (Václav Michalička)
- 47 Kovář Josef Hruška (Milada Fohlerová)
Gratulace do Staré Lubovně (Hana Jabůrková)
- 48 Vzpomínáme:
Josef Eliáš – poslední růžecký křivačkář (Jan Vetchý)
- 49 Poezie starého Valašska ve figurální tvorbě lidového řezbáře Jiřího Maliny (Richard Sobotka)
- 51 František Stavinoha – prozaik (10. 7. 1928 – 8. 4. 2006) (Marie Mikulcová)
- 52 Minulost je hodnotou, poučením i výzvou... Rozhovor s MUDr. Robertem Dostálem, CSc. (Hana Jabůrková)
- 55 Z archivních krabic...
Příkázání osmé: Nepokradeš (Eva Urbachová)

Obálka:

Reportáž: „Na Púčinách jarmek byl...“ (Ludmila Vráželová, Hana Jabůrková)

V ateliéru: Zdeněk Hajný (Olga Mehešová)

Z tajemstvím depozitářů: Nový Zákon z r. 1497/98, prvotisk, barevně kolorovaný (Jiřina Fabiánová)

Foto na přední straně obálky: Diana Borovičková: Dráčci; M. Fohlerová: Umělecký kovář Josef Hruška; K. Hofman: Valašská pec, kvaš na lepence, 1948 (repro M. Langer); T. Kašpar: Hřib dubový (*Boletus aestivalis*); Ledopády v Pulčínských skalách v zimě 2005 (zdroj: webová stránka OÚ Francova Lhota)

Proč právě já

Nesed' a nebreč.

Vstaň, zvedni hlavu a jdi.

Jdi dál, dokud máš ještě trochu času.

Vize

Zavázali oči, bylo mi 22.

*Chodím po světě se zavázanýma očima
a dívám se...*

*Někdo se mračí, někdo se usmívá,
Někdo nadává a jiný se raduje, že svítá.*

Někdo mne lituje a někdo pohladí,

Někdo se vyhýbá a někdo potěší.

Něco vám prozradím.

*Srdce vidí mnohem víc,
než je možné spatřit očima.*

Marianna Machalová – Janošíková (ročník 1972) pochází z Michalovců na Slovensku, dnes žije se svým mužem Petrem ve Valašském Meziříčí. Ve 22 letech přišla vinou chronického onemocnění o zrak. Svůj dlouholetý výtvarný zájem - modelování z hlíny, začala rozvíjet v keramických kurzech i ve spolupráci se slovenskou akad. sochařkou, arteterapeutkou a pedagožkou, doc. Jaroslavou Šickovou. Její tvorba vychází z osobních prožitků a vnímání života kolem sebe: „*Inspiruji mě běžné věci. Dotýkání se květů, stromů a naslouchání v přírodě. Čtení, návštěva koncertu, poslouchání básně. Zamyšlení se nad něčím krásným, čím pohladit duši, když jsou dny tmavší...*“ Od r. 1998 pracuje s dětmi a veřejností ve své keramické dílně. Od r. 1999 získala mnohá ocenění na soutěžních výstavách u nás i v zahraničí.

Petr Machala

M. Machalová: Čekanka, keramická plastika

Čím je pro mne Valašsko?

Zdena DOČKALOVÁ, předsedkyně osadního výboru v Kroměříži

Pocházím z Hané. Na Valašsku jsem se nenarodila, na Valašsku jsem nikdy nežila a přece... Nevím, jak nazvat a popsat stav, který k Valašsku a zejména k jeho nesmírně pracovitému a houževnatému lidu cítím. Nevím, co miluji více. Zda tento kousíček země, který mám prošlápnutý někdy s lehkostí, jindy s propoceným tričkem, anebo z tohoto hornatého koutečku země vycházející lid, v němž nalézám a potkávám alespoň jeden z těch pevných bodů, které pro mne signalizují vlast a teplo domova. Ale pravděpodobně si tyto dva pojmy neumím oddělit. A při tom práce a život, který se zde po staletí nabízí, se ani v dnešním civilizovaném světě s nikým nemazlí. Chléb je zde stále vykoupen dřinou a nesmírnou oddaností k tvrdé hroudě. Vážím si valašské tradice a jeho folkloru. Pokaždé, když se do něho zaposlouchám, jako by vnášel světlo a novou, pro mě nepopsatelnou lásku i touhu po životě. Je v ní ukryto tolik citu, tolik poetické opravdovosti, kterou snad ani není možné oddělit od zjevidního nezaměnitelného životního rituálu a stylu.

Celé čtvrtstoletí ráda zajiždím do údolíčka Bzové, kde stojí, pro nás Hanáky nezvykle strmě a daleko ve stráni, osamocená valašská dřevěnice. Je již notně poznamenána zubem času, bezohledně, ale s obrovskou chutí se do ní zahryznul červotoč. Nicméně své kouzlo a ničím jiným nenahraditelné teplo domova nabízí a poskytuje i přes všechny tyto potíže celá dlouhá desetiletí. A možná, že v současnosti ještě výrazněji než v minulosti. Tato setkání s ní jsou v mém životě něčím hodně svátečním. Asnad i něčím nepostradatelným. Pokaždé mám stejný pocit. Jako by se pohon u všech hodiněk světa najednou zbláznil. Ručičky běží dokolečka, velká pošťuchuje malou, a sotva se s chaloupkou i s její pohostinností přivítáme, už se zase loučíme. Ale v zápětí si uvědo-

mím, že nešlo jen o chvíli a chvilíčku. Každá do- stává ve vzpomínkách nové časové rozměry. Jsou nezapomenutelné ony pohledy na vrcholky stro- mů obsypané šiškami, na paseky se smutnými torzy pařezů, ale s veselým vyzváněním petrklí- čů. A nejen krajina, i lidé tuto krajinu oživující a po staletí ztvárňující. Mají mnohdy těžký úděl a mohlo by se zdát, že i neohrabané ruce. Opak je však pravdou. Jejich dlaně jsou sice plné mozolů, ale tvrdá ruka svým vřelým pohybem umí nabídnout místo k odpočinku a vzácně pohlédit. Jejich srdí- ka dovedou hrát a nabídnout to nejcennější. Pro- stou křesťanskou lásku.

Pokaždé, když stojím na zápraží milované cha- loupky a pohlédnu ze stráně do údolíčka Bzové- ho, či přehlédnu od východu na západ beskyd- ské vršky a při tom si vybavím jiskrné oči i větrem ošlehané tváře zdejších lidiček - mám jedinou tou- hu a jediné přání: zastavit čas.

Zdena Dočkalová

„Valašsko moje, zdrávo buď!“

Zdena Dočkalová

Veršem spisovatele Metoděje Jahna již mnoho- krátě uváděla své vzpomínky na Valašsko paní **Marie ZAHRADNÍKOVÁ**, která v současnosti žije v Kroměříži. Nevím, proč nenašla dost odhodlání k tomu, aby vám o svých dojmech sama napsala.

Jako mladička absolventka kroměřížského pe- dagogického gymnázia zapouští své kořeny v Novém Hrozenkově ve školním roce 1951 – 52. Odchází z milované Kroměříže hnána touhou a zvědavostí. Byla zřejmě výrazně ovlivněna vyprávěním a vzpomínkami svých rodičů právě na výše jmenovaného spisovatele Metoděje Jah- na, který byl s rodinou vzdáleně spřízněn, rodi- nou vážen a ctěn.

V letech 1953 – 1961 učila paní učitelka, v té době Marková, na Základní devítileté škole Vse- tín – Trávníky. Jde o místo, ke kterému se ve svých vzpomínkách, zvláště v poslední době, vrací neuvěřitelně ráda a snad i stále častěji. Poutavé je její vyprávění a cenné jsou vzpomínky na se- tkání s národní umělkyní Jarmilou Glazarovou ve vsetínském Besedním domě při uvedení premié- ry filmu Advent. Dnes již netuší, zda v daném oka- mžiku šlo o náhodu, osud či štěstí. Dostalo se jí cti provázet spisovatelku spolu s její sestrou po ce- lou dobu týdenního pobytu v tomto krásném, pří- rodou i pracovitými rukama Valachů vymodelo- vaném kraji. Vzpomíná na řadu besed, které pří- ležitostně proběhly se spisovatelkou na četných místech okresu Vsetín a které měla čest uvádět.

Ráda vzpomíná na společnou návštěvu u ma- ňželů Podešvových na Soláni i na nedalekou „Kyv- řačku“, která vdechla život nejen románové před- loze filmu Advent, ale stala se i inspirujícím námě- tem románu Chudá přadlena.

Týden uplynul, neskončil však vztah těchto dvou žen. Rozšířil se na dlouholeté přátelství. Bylo upřímné, neformální a vřelé, uložené v letité ko- respondenci.

Nedávno jsem jí poslala pozdrav ze Soláně. Netušila jsem, kolik radosti a emocí prostý po- zdrav z Beskyd vyvolá. Po svém návratu z „Va- lach“ jsem v jejím útulném pokojíčku vedle pohléd- nice objevila rozevřenou knihu Oldřicha Šuleře „Paměť domova“. Jakoby spolu s ním hledala jis- tou symboliku svých dosud plně nevyjádřených citových pochodů a myšlenek.

Čas se rychle někam posunul, doba se změní- la. Současnost patří jejím občasným procházkám místy, které jsou spojeny nejen s dávnými vzpo- mínkami, ale i návštěvám Valašského Slavína v Rožnově pod Radhoštěm, kde odpočívají umělci Marie a František Podešvovi a v jejich blízkosti spisovatel Metoděj Jahn. Jsou zde uloženy i ostat- ky jejího dávného přítele Ing. J. R. Bečáka, s kterým ji poutaly společné zájmy - sběratelství a bibliofilie. Tato vašeň patřila a patří i dnes k jejímu životu stejně tak, jako voda, vzduch a vzácné vzpomínky na Valašsko.

Tomáš HARABIŠ, správce Valašského krá- lovství z Frenštátu pod Radhoštěm

Je to již více než devět let, co jsem se po mnoha letech cestování po světě vrátil domů a usadil se v kraji pod Beskydami. Začal jsem přemýšlet o tom, co budu doma dělat. Cestoval a žil jsem v mnoha zemích světa a problematiku cestování, pohostinnosti a cestovního ruchu jsem měl mož- nost poznat od Evropy přes Asii, jižní Tichomolí až po Severní Ameriku. Uvědomoval jsem si, že situace v cestovním ruchu v Beskydech a na Va- lašsku není dobrá. Přitom jsem věděl, jak ohrom- ný potenciál region skrývá ve své historii, kultuře, folkloru, přírodě i lidech.

Spolu se skupinou přátel jsme tehdy odstarto- vali projekt „Valašské království“, jehož hlavním cílem bylo vytvořit fiktivní státní útvar, který zábav- nou formou a svými aktivitami v cestovním ruchu a kultuře bude dlouhodobě propagovat možnosti cestovního ruchu zejména Beskyd a Valašska a lákat k jejich návštěvě. Zároveň jsme chtěli pra- covat v oblasti, které opravdu rozumíme a která nás zajímala.

Dnes Valašské království vnímám jako dítě, kte- rému jsem pomohl na svět, které však již začalo žít svým vlastním životem. Začnu-li ho zkoumat a zamýšlet se, odkud vzešly či přicházejí nápady a produkty, které Valašské království charakterizují, vidím před očima desítky cest, tisíce dopisů a mai- lů, tisíce setkání se zajímavými lidmi, tisíce hodin práce... Vidím v něm kus svého života, který jsem zasvětil něčemu, co již devět let existuje, a věřím, že regionu přináší nejen určitý vzhlas, ale i kon- krétní prospěch. Čím dál tím víc v něm vidím i ohromné množství nápadů, času a tvůrčí práce lidí, pro které je nebo bylo Valašské království domovem, a lidí, kterým se prostě jen líbí jeho způsob humoru. Takto dnes obohacují aktivitami Valašského království zejména krajané v Austrálii, v Kanadě či ve Spojených státech.

Tomáš Harabiš

T. Harabiš s Jarmilou Šulákovou

Masopust v Lužné, kolem r. 1925

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Proměny ve slavení a chápání masopustu na Valašsku

Milada Fohlerová

Většina lidí si dnes pod slovem masopust vybaví jednodenní bujaré veselí spojené s rejmem nejpodivnějších masek, hojností jídla a především pití. Masopustem však rozumíme dlouhé období od Tří králů (6. 1.) do úterý před Popeleční středou, již začíná čtyřicetidenní předvelikonoční půst. Konec masopustu se tedy řídí podle data Velikonoc, které jsou pohyblivým svátkem, a tak masopustní úterý může připadnout na dny mezi 3. únorem a 9. březnem. Po celou tuto dobu bývala praktikována řada obyčejů, věrských představ, pranostik a občůzkových her. Masopust pak vrcholil v posledních třech dnech před Popeleční (škaredou) středou - v masopustní neděli, pondělí a úterý, do kterých bylo soustředěno nejvíce zvyků a obyčejů - jako jsou občůzky maškar, obřadní jídlo, tance apod. Tyto dny jsou na Valašsku nazývány též fašank či končiny.

Ke kořenům masopustu

Chceme-li se dopátrat původu tohoto obyčeje, musíme se zřejmě vydat za oslavou pohanských starověkých svátků - jako byly dionýsie nebo saturnálie.¹ S dnešními oslavami masopustu mají totiž mnoho podobných rysů, je to především přestrojování se za maškary, hojnost jídla a pití a nespoutaná zábava. Maskované průvody a zábavy, jejichž účelem bylo sblížení mládeže, existovaly i u starých Slovanů.² Je tedy možné, že i z těchto zábav, často až eroticky laděných, se později vyvinuly zábavy masopustní, které měly rovněž plodnostní charakter. Svou roli ve vývoji masopustu sehrálo také křesťanství, což je nejpátrnější na stanovení data jeho konání. Církev na-

vázala na tradici pohanských obřadů podle zásady, že co nelze potlačit, je nutno převzít a uzpůsobit vlastní potřebě.

I když úplný původ masopustu zůstane asi už navždy zahalen tajemstvím, je jisté, že na podobě jeho slavení se podepsaly vlivy starověké, slovanské i křesťanské.

Původně byl masopust spjat především s hospodářským rokem. Masopustní období představovalo dobu relativního hospodářského klidu, kdy se dokončovaly práce minulého zemědělského roku (jako např. domlácování obilí cepy, zpracovávání lněné a konopné příze, draní perí a další) a zároveň se konaly přípravy k zemědělskému období nadcházejícímu. S tím souvisí i praktikování řady magických úkonů, vztahujících se k zabezpečení úrody a úspěšnosti práce (byl to například tanec na vysoké konopě či hrachovinové nebo slaměné masky).

Masopustní obyčeje a občůzky související se svátky světců

Vlivem křesťanství byla s masopustním obdobím spojena též řada obyčejů, obřadních praktik a pranostik vztahujících se ke svátkům světců.

Na Hromnice (2. února) se v kostele světlily svíčky - hromničky, jimž lidová víra přisuzovala ochrannou moc. Proto je lidé zapalovali při bouřce jako ochranu před bleskem. Hromničky se zapalovaly také při smrtelném loži člověka, přičemž jejich svit měl provázet umírajícího cestou na věčnost.

Ochranná moc byla připisována také chlebu a vodě, jež se nechávaly světit o svátku svatě

Háty (5. února). Toho dne hospodyně vykropovala dům s průpovědkou: „Svaté Háty den, všem na neřest ven“.³ Svěcený chléb, jež jedli lidé i dobytek, měl chránit pole před škodami.

K tomuto svátku se rovněž vztahuje množství pranostik. Některé uvádí J. Tomeš z oblasti Valašsko-kloboucka: „Ve Vlachovicích se např. říkalo: „Na svatý Hátu nafúče za každú latu“, ve Študlově: „Svatá Hata na snih bohatá“.⁴

Pro celou masopustní dobu bylo charakteristické vykonávání řady občůzkových obyčejů - jednalo se o občůzky blažské (3. 2.), dorotské (26. 2.), řehořské (12. 3.), které pak vrcholily fašankovými (končinovými) občůzkami maškar.

Blažské a řehořské koledování provozovaly většinou školní děti za účelem hmotného zajištění učitele (byly obdarovávány různými surovinami - moukou, vejci, slaninou), propagace školy a získání nových žáků.

Na Valašsku byly až do poloviny 20. století velmi rozšířeny občůzkové hry dorotské, které měly připomínat stálost svěťce ve víře, za což byla sřata.

Všechny tyto občůzky byly dobrou příležitostí pro získání darů, měly tedy značný sociální ráz a právě v něm někteří badatelé shledávají jejich zánik.⁵

Obyčeje v posledních dnech masopustu

Jak již bylo řečeno, kulminuje masopust v posledních třech dnech před Popeleční středou, které jsou nazývány **fašank** nebo **končiny**, a je do nich soustředěna řada obyčejů s převážně blahonosnými, plodnostními a ochrannými motivy. Ty se projevují v různých formách jako jsou: obřadní pečivo, tance, masky a jejich občůzky, symbolické předvádění některých činností apod. Jejich funkce a obsah se v průběhu let značně měnily, a proto je složité vystopovat jejich genezi.

Masopustní obřadní pečivo a jídlo

Vědomí, že zanedlouho nastane čtyřicetidenní předvelikonoční půst, vedlo k hojnému dopřávání si nejen zábavy, tance či zpěvu, ale především jídla a pití. Podle tradice mělo bohatství jídla o masopustu působit příznivě na blahobyt v nastávajícím roce. Přípravou na končiny býval čtvrtek před masopustní nedělí nazývaný též „tučný“. V mnoha usedlostech se totiž v tu dobu konaly zabíjačky, kterých bývalo o masopustu nejvíce.

Jan Kobzáň: Pohřebenář, kresba z r. 1928

Obdarovávání obchůzkářů tradičním masopustním pečivem – koblihami, Lačnov 1995 Foto M. Langer

Nejtypičtější pro masopust bylo vysmažované pečivo, ať už na sádle, kterého v tuto dobu bylo dostatek díky četnosti zabíjaček, nebo na oleji či másle. Téměř v každém stavení se připravovaly *koblihy*, jimž se říkalo také *šišky*. Jak uvádí J. Štika: „Ve Valašské Polance prý ani jeden domek nebyl bez *koblih*“.⁶ Oblíbené byly rovněž *boží milosti* – smažené pečivo z nekynutého těsta. Pečivo plnilo obřadní funkci ve formě obětí požívatiny, které nosil hospodář na pole.

Koblihy byly spolu se slaninou napichovány obchůzkářům na rožen coby výslužka. Koledníci byli při obchůzkách obdarováni rovněž vejci, obilím, moukou, penězi a pálenkou. Ze získaných naturálií pak vystrojili společnou hostinu v hospodě.

O jídle se také zpívá v masopustní písni z Valaškokloboucka:

„Tutěj nám nedali,
tutěj nám dají,
komára zabili,
slaninu mají.“

Končinové obchůzky a masky

Jedním z nejvýraznějších rysů masopustních obyčejů byly a stále jsou **obchůzky a průvody maškar**. V minulosti bývalo jejich hlavním účelem zajištění prosperity jak v hospodářském, tak i rodinném životě prostřednictvím různých úkonů, např. tancem na vysoké konopě či trháním hrachoviny z hrachovinového medvěda a její vkládání husám do hnízda. Obchůzky na Valašsku původně vykonávali v masopustní úterý svobodní mládenci, kteří za doprovodu muziky chodili dům od domu a tančili s děvčaty a hospodyněmi. V meziválečném období většinou přebíraly organizování obchůzek sbory dobrovolných hasičů a tělovýchovné organizace Sokol a Orel.⁷ Charakteristickým rysem končinových obchůzek bylo používání dřevěného *rozně* majícího podobu šavle, na nějž si koledníci nabodávali slaninu, uzené maso a koblihy, které při obchůzkách obdrželi. Obchůzkový obyčej býval závazný pro celou vesnickou komunitu, a proto vynechání některého domu by znamenalo porušení tradičních zásad

sousedského soužití i společenské prestiže.

Podstatnou součástí masopustních obchůzek byly a stále ještě jsou **masky**. Existuje jich nepřeberné množství a jejich počet díky neustálé aktualizaci průběžně vzrůstá. Vyskytují se tu jak masky zoomorfní, tak antropomorfní a v menší míře i démonické. Hlavním účelem jejich vzniku a existence v lidových obyčejích bylo pravděpodobně zajištění magické ochrany a prosperity.⁸

Nejrozšířenější zoomorfní maskou nejen na Valašsku byla a stále je **maska medvěda**, jež se vyskytovala ve dvou základních podobách: jednak to byl medvěd kožešinový, jednak hrachovinový nebo slaměný. Obě formy této masky však měly shodnou obřadní úlohu, masce byla přisuzována plodnostní a blahonosná moc. Například ve vesnicích na Vizovicích si „z medvěda, v úterý masopustní po osadě chodícího, trhají hospodyně hrachovinu a dělají z ní hnízda husám a „slépkám“, aby hodně vajec nesly.“⁹ Plodnostní vlastnosti medvěda mohly být také přeneseny na ženu, a to prostřednictvím tance s ním.

Z Valašska máme informace také o obchůzkách s jinými zvířecími maskami. Koncem 19. století se ve Vizovicích chodilo s „telatem“¹⁰, z okolí Vsetína jsou pak popsány obchůzky s „vlkem“¹¹. Další oblíbenou zvířecí maskou byl kůň, nověji pak velbloud, kozel, kocour a další.

Mezi maskami antropomorfního rázu byly nejrozšířenější masky bab, dědek, bab s dědkem na zádech, dále masky příslušníků etnických menšin či náboženství – nejen na Valašsku to byly především masky *čikánky* a *žida*, u nichž nalézáme prvky prosperitní magie – u čikánky plodnost, u žida zámožnost. Masky rovněž zesměšňovaly některé lidské vlastnosti či tělesné nedostatky, jako např. hrbatost, přílišnou tloušťku a podobné. K obecně rozšířeným antropomorfním postavám patřily také masky zpodobňující nejrůznější

Obchůzka zvířecích masek ve Študlově, 1993

Foto M. Langer

Dělostřelci v Lačnově, 1994

Foto M. Langer

„Vodění medvěda“ ve Valašské Polance, 1994

Foto M. Langer

Maska „policajta“ zastavuje projíždějící auto za účelem vybrání pokuty, Hovězí 2003

Foto M. Fohlerová

Maska podomního obchodníka „bratka“ ve Valašské Polance, 1973 Foto M. Langer

povolání nebo zaměstnání: kominík, hajný, lékař, zdravotní sestra, hasič, policajt, řezník a mnoho jiných. Tyto obvykle parodovaly zobrazované profese v žertovných improvizovaných scénkách.

Velmi oblíbené bylo v končinových průvodech na Valašsku **parodování svatby**, což zřejmě souvisí s tím, že v masopustním období se jich v minulosti konalo největší množství¹². Dokládá to i na Valašsku a Slovákku rozšířený text písně:

„Už sa fašank krátí, už sa nenavrátí,
staré baby lajú, že sa nevydajú.“¹³

Velká koncentrace svateb v tomto období měla své praktické důvody, případné těhotenství nevěsty totiž nebylo na překážku hlavním zemědělským pracím.

Karikované masky nevěsty a ženicha představované většinou mládenci, z nichž větší představoval nevěstu a menší ženicha, bývaly a stále ještě bývají součástí končinových obchůzek.

Nesmírně zajímavou maskou v končinových obyčejích na jižním Valašsku byl tzv. „**pohřebenář**“, „**hřebenář**“ nebo též „**pohřebeň**“, kterého představoval muž oděný do slámy nebo hrachoviny. Pohřebeňář držel v jedné ruce rožeň, na nějž napichoval slaninu získanou při obchůzce.

Tanec s hospodyní, Lužná 1969

Foto M. Macík

ce, a volal: „**Pohřebeň, staré baby na hřebeň!**“¹⁴ Tato maska se vyskytovala ve vesnicích Valašskokloboucka - Nedašově, Nedašově Lhotě a Lačnově. Nejasný původ pohřebeňáře byl vysvětlován různě, někteří badatelé v něm spatřují krajovou variantu slaměného či hrachovinového medvěda. Stejně jako maska medvěda je i této masce přisuzována plodnostní a vegetační moc.¹⁵

Obřadní zákaz pracovních činností o masopustu

K masopustu se jako k přechodnému období, kdy se uzavíraly práce starého zemědělského roku a zároveň se konaly přípravy na zemědělský rok nadcházející, váží obyčej spojený se zákazem některých pracovních činností. Tento obřadní zákaz se v končinových dnech vztahoval zejména k předení, šití a štipání dříví. Dokládají to i některá pořekadla z Vizovic: „*Když se na končiny šije, v létě prsty se podbírají*“ nebo „*Kdo v masopustě moc dělá, v létě to musí odležet*.“¹⁶

Masopustní tance

Nezastupitelné místo v masopustních obyčejích zastával obřadní pohyb – především **tanec** – který měl často blahonosný a plodnostní význam. Na Valašsku byl velmi rozšířen tanec „na konopě“, který neměl konkrétní podobu, ale vysoko se při něm skákalo, „*lebo čím vyšej vyskakovali, tým vyšší konopě narůstly*.“¹⁷ V Nedašově se nesmělo při tanci dupat, aby se konopě nepodupaly. Ve Velkých Karlovicích tančili masopustní obřadníci v domě každého hospodáře „na veliký oves“. Také v tanci „*černá vlnka na bílém baránku*“ se mělo vysoko vyskakovat, aby vysoko vyrostlo konopí.¹⁸

Tanečníci na Vsetínsku při tanci vyskakovali co nejvýše a zpívali:

„*Toto bude na konopě, toto bude len,
toto bude na cibulu, toto bude na křen!*“¹⁹

Plodnost dobytka měly o masopustě zajistit tance „**pastýřská**“, „**židovská**“ a „**žabská**“. Napodobení pářících se žab mělo způsobit hojný přírůstek ve stájích.²⁰

Pochovávaní basy

Dalším, vývojově mladším masopustním obyčejem je **pochovávaní basy** nebo **barbory** – jako symbolické ukončení období bujarého veselí a počátek předvelikonočního půstu a roziřování. Původně se provádělo v úterý v noci před Popeleční středou při závěrečné zábavě. Téměř ve všech vesnicích mělo podobný scénář: chvíli před půlnocí přijdou do tanečního sálu maškary s márami, a nichž nesou basu, a několi-krát sál obejdou. Při tomto obyčejí se objevují další masky jako farář, hrobník, kostelník, ministranti a další, které se většinou neúčastní obchůzek s ostatními maskami, a jejich úloha se tak omezuje jen na akt pochovávaní basy na konci zábavy. Nad basou je pak v parodování církevního pohřebního obřadu

čten povětšinou rýmovaný „rekviem“ žertovného rázu, v němž se paraní různé společenské prohřešky spáchané v celoročním životě vesnice. Tato kritika jednotlivých obyvatel vesnice bývá někdy velmi krutá a zasahuje i do osobního života (kritizováni bývají např. zálety, opilství, staromládenectví, nové známosti atd.).

Ačkoli je pochovávaní basy zvykem poměrně mladým, všeobecného rozšíření došel až po druhé světové válce, ujal se během krátké doby tak, že je někde chápán jako nejcharakterističtější masopustní obyčej vůbec.

SOUČASNÁ PODOBA SLAVENÍ MASOPUSTU NA MORAVSKÉM VALAŠSKU

Masopustní obyčejy jsou dosud nejživější v oblasti jižního Valašska, kde se konají téměř v každé obci, na území Horního Vsacka se tato tradice udržuje už jen v Hovězí a Zděchově. Na Rožnovsku se již se slavením masopustu nese- tkáváme.

Slaměný medvěd v Lužné, 1973 Foto M. Langer

Veškeré masopustní obyčejy se na Valašsku v poslední době omezily už jen na vykonávání končinových obchůzek a pochovávaní basy při závěrečné zábavě. Dřívější obchůzky – blažej- ské či na Valašsku tolik rozšířené dorotské – se již dávno nepraktikují. Oslavy masopustu se z původního rozsahu od Tří králů do Popeleční středy zúžily na jeden, nanejvýš dva dny. K výraznému posunu došlo v termínu konání končinových obchůzek. Z dříve obvyklého pondělí a úterý se dnes z pracovních důvodů přesunují na víkend.

Nejviditelněji se změna podoby masopustu projevuje ve složení masek. Vedle původních se zde vyskytují časté aktualizace a inovace. Ještě stále se ve většině vesnic vyskytují masky tradiční jako medvěd, cikánka či ženich s nevěstou, jejich původní obřadní funkce však již zcela zanikla.

V současných masopustních rejích převažují masky představující povolání či zaměstnání. Ty pak při obchůzkách parodují pro ně typická cho- vání. Při masopustu v Hovězí (roku 2003) napří-

klad maska policajta zastavovala projíždějící automobil, a dokonce i linkový autobus, a za údajné požití alkoholu za volantem požadovala od řidičů peněžitou pokutu.

V charakteru obchůzek nebo podobě některých masek se odráží také reakce na různá aktuální dění. Například v Nedašově v roce 1992 měly fašanky ráz: Registrace kupónových knížek – Harward. Při obchůzce tu masky doprovázel vůz se šibenicí a oběšenec, což bylo komentováno nápisem: „Vsadil chudák na Harward“.²¹

Závěrem lze říci, že masopust patří k původním lidovým tradicím, jež jsou na Valašsku už jako jedny z mála dosud živé a dodržované a dokonce i obohacované o stále nové prvky. Naprosto se již vytratila původní prosperitní funkce a z celé řady obyčejů s ním souvisejících se dnes praktikují pouze obchůzky maskovaných postav a pochovávaní basy. Většina lidí už dnes nezná původní význam ani časový rozsah masopustu, přesto je tento zvyk stále udržován autenticky a s nadšením. Prioritní je dnes funkce společensko-zábavná a možná právě díky ní si masopust udržuje své pevné místo v životě vesnického kolektivu.

LITERATURA

1) Kursa, Václav: Doba velikonoční. Vlast 32, 1915-1916, s. 552

2) Mušinka, Mikuláš: K puvodu a súvislostiam fašiangového zvykoslovia s inými výročnými a rodinnými zvykmi. In: Masopustní tradice. Lidová kultura a současnost. Svazek 5. Brno 1972, s. 178, 179.

3) Jančář, J. a kol.: Lidová kultura na Moravě. Strážnice 2000, s. 194.

4) Tomeš, Josef: Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku. Strážnice 1972, s. 15.

5) Tomeš, Josef: Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku. Strážnice 1972.

6) Štika, Jaroslav: Lidová strava na Valašsku. Ostrava 1980, s. 104.

7) Hrníčko, Václav: Ostatky. (Obřad, obyčej, divadlo, lidová zábava?). Umění a řemesla, č. 4, 1984, s. 72.

8) Václavík, Antonín: Výroční obyčeje a lidové umění. Praha 1959, s. 50.

9) Čižmář, F. J.: Ostatky masopustní a pranostiky ve Vizovicích na Moravě. Český lid, 29, 1929, s. 168-169.

10) Čižmář, Josef: Valašští řezníci chodili s „telatem“ o masopustě. Český lid, 27, 1927, s. 206.

11) Václavík, Matouš: Moravské Valašsko, I, Vsetín 1894, s. 75-76 nebo tentýž: Některé zvyky, obyčeje a pověry výroční na moravském Valašsku, zvláště na Vsacku. Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 1, 1884, s. 19-20.

12) Popelka, Pavel: Ekologie straňanského masopustního tance Pod šable. In: Masopustní tradice. Lidová kultura a současnost. Svazek 5. Brno 1972, s. 165.

13) Tomeš, J.: C. d., s. 127.

14) Tomeš, J.: Příspěvek k problematice masek „hřebenařů“ v masopustních obyčejích na Moravě. Slovácko, 6, 1964, s. 60.

15) Tomeš, J.: Příspěvek k problematice masek „hřebenařů“ v masopustních obyčejích na Moravě. Slovácko, 6, 1964, s. 53-65.

16) Čižmář, F. J.: Ostatky masopustní a pranostiky ve Vizovicích na Moravě. Český lid, 29, 1929, s. 168-169.

17) Sušilová, Libuše: Kloboucký rok. Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka, II. Valašské Klobouky 1964, s. 46.

18) Tomeš, J.: C. d., s. 41.

19) Václavík, M.: Moravské Valašsko, I. Vsetín 1894, s. 75.

20) Václavík, A.: Výroční obyčeje a lidové umění, s. 67.

21) Fotoarchiv etnografického oddělení Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně

„Juřenův statek“ – pohled na usedlost sedláka Ondráška, nejstarší původní roubená stavba v Prlově (2. pol. 18. století)

Prlov, obec Moravského Valašska, v pohledu dnešního etnografického výzkumu II.

Klára Kašparová

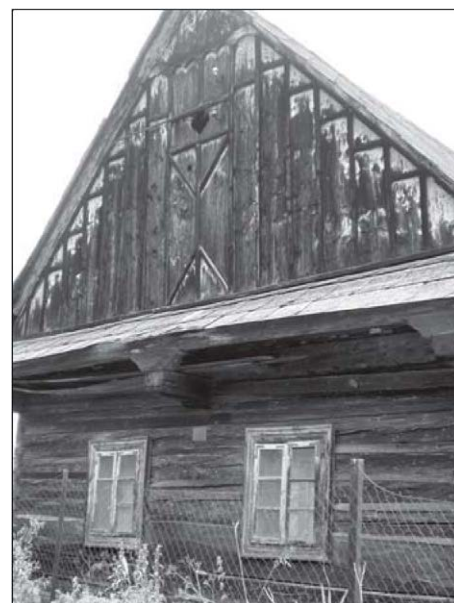
Lidový oděv a stavitelství v oblasti Prlova

V předchozí toulce po části Moravského Valašska, v půli cesty mezi Vizovicemi a Vsetínem, jsme byli okrajově seznámeni s historií, okolím a převážně etnografickým vývojem obce **Prlov** za uplynulé půlstoletí. Věnovali jsme pozornost především materiální kultuře, a to hlavně domácké a řemeslné výrobě, která se udržela od padesátých let dvacátého století, kdy byla naposledy v této oblasti zmapována prostřednictvím průzkumů ULUVU.¹ Současný stav lidového řemesla byl porovnán na základě návratného výzkumu provedeného v srpnu 2004, při němž byly částečně zachyceny i prameny k dalšímu odvětví materiální kultury, a to k lidovému oděvu a stavitelství.

O lidovém oděvu v okolí Vizovic píše Václav Peřinka v Moravské vlastivědě už v roce 1907:

Tento vkusný, ladný a svěčný kraj národní nyní už pokládati se může za vyhynulý. Moderní doba s moderní vzdělaností snaží se vtisknouti celé Evropě stejnou tvářnost a vplýváním nové vzdělanosti mizí kmenové zvláštnosti. Nové pokolení oblíbilo si na obleky špatné látky tovární, jež sluncem, deštěm a prachem brzy vyrudnou a vyblednou a v takovém obleku činí potom náš lid dojem smutný.²

Lze tedy usuzovat, že již na počátku 20. století byl zdejší oděv podobný dnešnímu modernějšímu typu jak pracovního, tak i svátečního oděvu. Potvrzují to i slova nejstaršího respondenta (76 letého Jaroslava Juráně – posledního prlovského koláře), který vypovídal, že si v Prlově ne-

Štít Juřenova statku – tzv. lomenice, pod štítem lze vidět podlomení

Hospodářská část Juřenova statku

vzpomíná na dodržování krojové tradice. Pokud byla nějaká slavnost, lidé se oblékli do svých nejlepších věcí. Ani na svatby se nechodilo v kroji. Jediné, co se uchovalo, byla košile, nenosila se však vyšíta. U žen byl přechod z krojových prvků do všedních plynulejší.

Přesto je z některých pramenů zřejmé, že i v Prlově bylo zcela běžné nošení kroje. Asi nejstarším dochovaným argumentem pro toto tvrzení je malé vyobrazení Valacha v pracovním oděvu na katastrální mapě Pozdřechova z roku 1780. (Jak jsme již zmínili, ještě v 16. století patřil Prlov pod pozdřechovské fojstství, dodnes je zde přifařen i přiskolen. Proto se u tohoto ikonografického pramene dá předpokládat, že podává svědectví i o prlovském oděvu.) Dalším a o něco přesnějším zdrojem je rukopis retrospektivní kroniky J. Holbika v Prlově (Holbík ji sestavil podle archivních pramenů), kde se v oddíle náboženských nepokojů popisuje při zatčení mimo jiné i oděv provinilců. Popis není nikterak podrobný, jedná se o zpřesňující administrativní dokument:

Z Prlova zatčeno v r. 1777 celkem devět mužů. Oděni byli v bílou soukennou župici a soukenné nohavice rovněž bílé. Na nohou bílé papuče podšíité kůží, jeden (Baleja) obut v krpce. Župice měly světle modré výložky a poutka, jeden z nich (Lukša) měl na župici cinové kulaté gombíky. Baleja měl župici šněrovanou, pod ní krátký hnědý – hnědočervený brunclík; nahoře přehozen krátký hnědý kožíšek. Většina však pod župici měla jen košili. Gajdoš byl opášan širokým formanským řemenem. Klobouk měli všichni obyčejný.³

I když je tento „výčet“ krojových součástek kusý, můžeme si udelet představu alespoň o mužském lidovém oděvu.

V roce 1836 se v Brně v Lužánkách konala slavnost ku příležitosti korunovační cesty císaře Ferdinanda V. po Moravě. Zde měly být představeny významnější moravské kroje spolu s některými tanci vybrané oblasti v doprovodu lidových muzik. (Na tuto skutečnost poukázala ve své studii Eva Urbachová.⁴) Nakonec Valašsko na slavnosti zastupovali tři krojovani ze Vsetína a krojovaný pár z Hošťálkové, ten se později objevil i v třiceti *Homnových litografiích* pořízených rok po slavnosti.

Hradištskému hejtmanovi byly zaslány popisy krojů z jednotlivých panství, mezi nimi byly z vizovického panství i obce Prlov a Pozdřechov. Většinou byl poslán popis manželského a svobodného páru, často ve svátečním kroji. Z Prlova byl dodán a zapsán popis svatebního kroje. Vybráni byli Jan Holbík, syn sedláka v č. 26, a Anna Michalíková po domkáři Pavlu Michalíkoví, oba svobodní, třiatdvacetiletí.⁵

Zatímco o lidovém oděvu v Prlově se dochovaly pouze útržkovité zmínky, kdy k ucelnějším představám musíme zapojit svou fantazii, u stavitelství jsou doklady přeci jen hmatatelnější.

K charakteristickým stavbám lidové architektury (nejen na Valašsku) patří roubené domy neboli „dřevěnice“, jak jsou souhrnně nazývány. V současné době v Prlově převládají modernější zděné domy a bytové zástavby, ale je zde přesto několik starých roubených staveb.

Až do konce 19. století převládal nejen na samotách a pasekách karpatský typ domu s trojdielným půdorysem. Dům měl tři části: obytnou, hos-

podářskou a komunikační. To byla převážně síň, která spojovala obě ostatní části domu. Podle funkce hospodářské části domu se jednalo buď o typ komorový, chlévní, nebo kombinovaný.⁶

Zdejší roubené stavby jsou buď obytné, tj. opravené s nepůvodní střešní krytinou (střechu kryje taška nebo eternit), anebo hospodářské, sem patří různé stodoly či kůlny, ale také sklípky. V obci je vystavěná roubená zvonice, nestojí tu však dlouho, teprve od devadesátých let 20. století. Nahradila podle původních nákrešů zvonici starou. Všechny roubené stavby jsou v dobrém stavu, majitelé o ně pečují a udržují je. Výjimku tvoří pravděpodobně nejstarší původní usedlost v obci č. 49, tzv. Juřenův statek, který patřil sedlákovi Ondráškovi, stojící přímo naproti Obecnímu úřadu. Kdysi (2. polovina 18. století) byla jeho součástí i druhá obecní palírna. Dnes je usedlost neobydlená a chátrá.

Štítý **sedlových střech**⁷ jsou povětšinou situovány k hlavní cestě procházející obcí – od toho se odvíjí i typ obce podle zástavby – Prlov je **valašská řadová ves**, neboli též **řetězová**. **Kabřince** ani **kuly**⁸ na štítech prlovských dřevěnic nejsou. Zato většina štítů navazuje na **podlomení** (širší stříšku chránící stěnu domu před zatékáním). Štítý domů jsou vyloženy svislým bedněním, pouze u Juřenova statku má štít charakter **lomenice** (ozdobnější bednění).⁹

Duchovní kultura – zvyky a tradice

Obec Prlov není bohatá na tradice spojené s valašským folklorem, ten je soustředěn spíše do okolních vesnic (Lužná, Valašská Polanka apod). Ze stále aktivních tradic se udržuje masopustní obchůzka masek zakončená pochováváním basy.

Masopustní období, začínající po svátku Tří králů a trvající do Popeleční středy (tedy do začátku předvelikonočního postního období) se v obecném povědomí mylně vztahuje často jen na závěrečné tři dny, kdy se konají jednotlivé obchůzky. Těmto závěrečným dnům masopustu se říká **končiny** nebo **fašank** (*fašanky, fašaňk*).¹⁰ Maskovaného průvodu vesnici se účastnilo dříve převážně mužské osazenstvo obce, od druhé poloviny 20. století chodí na obchůzku i ženy. V okolí Vizovic se dlouho udržely masky **medvěda** a **medvěďáře**, představovali je obvykle dva mladíci – jeden v obráceném kožíchu naruby nebo v kostýmu ze slámy či hrachoviny. Masky měla ovlivňovat plodnost, proto bylo běžné, že ženy vkládaly kousky

Jeden z exponátů Valašské dědiny v rožnovském muzeu – Polčákova chalupa

hrachoviny utřené z kostýmu medvěda do hnízda drůbeže, aby dobře snášela, nebo byly samy **medvědem** vyzvány k tanci, což nemohly odmítnout.¹¹ Ještě v roce 1993 tuto masku v Prlově zachytila E. Urbachová s M. Langrem při masopustním výzkumu.¹² Tyto dvě masky nejsou pochopitelně jediné. Nejčastěji jsou v průvodu zastoupena i další zvířata (kůň, kohout, slepice), často se vyskytují masky s nějakou církevní funkcí (abatyše, kněz) nebo masky značící nějaké řemeslo.

V dnešní době se obchůzky účastní téměř celé mladší obyvatelstvo obce, aktivně se na průvodu masek podílí i obecní zastupitelstvo včetně pana starosty. Masky se sejdou u hostince (na jižním konci vesnice) a odtud jdou zvesela a hlučně přes celou obec, nezapomínají ani na pasecké usedlosti. Je zvykem obchůzkaře nějak uctít – většinou se častuje slivovicí a něčím k zakousnutí (dříve byly běžné masopustní koblihy a špek). Bujaré veselí končí ve společenském sále obecního kulturního domu, kde se paroduje pohřební obřad (i za přítomnosti masky kněze), při němž se pochová **basa** (též **barbora**), jako symbol ukončení radovánek a příchodu nadcházejícího půstu.¹³

Z letních obyčejů se uchovával zvyk **pálení ohňů**, ale ne na svátek Jana Křtitele, nýbrž 6. července, kdy se připomínala mučednická smrt **Jana Husa**. (Svátek souvisí pravděpodobně s národním uvědomováním na konci 19. století a také se složením obyvatelstva z převážné většiny protestantského vyznání.) Ohně měly posvátnou, ochrannou a očišťující funkci, zapalovaly se na paseckých návrších (*Nad návsí, Dvořiska, Hrabník*) a byly vidět široko daleko po vizovickém kraji. Aby se dosáhlo co největšího účinku, měl být oheň rozděláný pouze pomocí dvou dře-

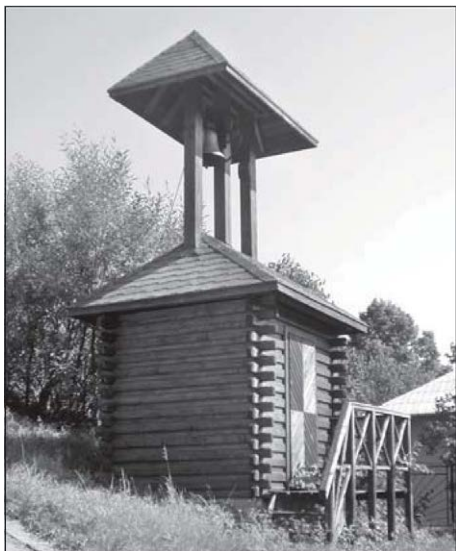

Masopustní masky objíždějí prlovské paseky, 19. 2. 1980

Foto M. Langer

věných součástí třených o sebe (tzv. **dřevěný oheň**).¹⁴

Nejvíce lidových obyčejů se pěstovalo v zimním období, kdy nebyla práce na poli. Ženy se scházely na **prástkách lnu** nebo u **draní peří**, které doprovázely četným vypravováním příběhů (i z žánrů lidové slovesnosti), po nichž prahly především děti. Podobně se u Juráňů v kolářské dílně scházeli „prlovští chlapi“ a někteří chlapi. **Tomáš Juráň** a jeho otec¹⁵ zapojili příchod do práce (muži pomáhali hoblouvat oje vozů), při níž se debatovalo o životě, popíjel se čaj s buráčkem (kvašený jablečný mošt) a kouřily se dýmky. Někteří muži byli bývalí legionáři, kteří prošli za první světové války italskou a ruskou frontou, tak nebylo o zážitky z cest a života nouze. Jak vzpomínal **Jaroslav Juráň**, na těchto „sezeních“ se také hojně konzultovaly zkušenosti s ovocnářstvím (například roubování) nebo s chovem včel.

Nově postavená prlovská zvonice – replika původní stavby

V první polovině 20. století se také v Prlově pěstovala **divadelní činnost**. Kromě amatérského seskupení usedlíků občas navštívili Prlov i kočovní herci. Hrávali v místním hostinci a účast si zajišťovali zvaním po domech. Vstupné bylo ve výši jedné koruny, nepohrdli ani naturáliemi (jako byl např. špek, chléb, seno pro koně, na nichž herci přijeli). Hrávalo se převážně v období Vánoce, kdy krátké hry připomínaly tematiku lidových variací o zvěstování narození Spasitele chudým pastýřům.

Kromě těchto her si členové domácího souboru připravovali velice oblíbené příběhy ze života obce. Z jedné takové hry parodující životy Prlovjanů, jež byla předvedena v místní hospodě pravděpodobně na Silvestra 1934, podává ukázkou Holbíkův prlovský spis. Kus navičoval s divadelníky učitel Hlavinka z pozděchovské školy a podobal se satirické kramářské písni. Pro představení uvádíme alespoň krátký úryvek:

*Jan Ondrášků má konička chytřejší než učenec,
jak honící pes po čichu pozná každý hostinec.
S Juřeňákem zajíce – chytat jich nebaví,
radši jde do hospody, pak si lehne do stlání.
Přijela k nám od Dunaje jedna hezká děvucha,
když ne jinde, tak v Prlově, hledá sobě ženicha.
S Ančou Turýnovou spolu zahájily ofensivu a
volaly Šebíčku.*

*Jó, jó je to pravda, jó, jó je to tak,
Pozor si vy chlapič dáte, ty tři chtějí milovat!
Na počasí na zlou plutu – Jura Turýn prorok je,
když on ide do dědiny, každý pro seno jede.
Jó, jó je to pravda, jó, jó je to tak,
když přijedeš na louku, jistě začne poprchat!
Vychválené koničky má Jan Polčák Osikovský,
na formanku do Vizovic vyjede on čertovský
a jeho kamarád Pavel Hovořák, všeci chytří a já hlupý,
pozděchovského vínečka dá si litr nebo tři!
Jó, jó je to pravda, jó, jó je to tak,
když on si na to vydělá, může si do nosu dát...*

V textu hry byli postupně představeni všichni obyvatelé, kteří se mezi svými sousedy zapsali nějakým charakteristickým chováním, nezapomenutelnou příhodou nebo obvyklými prúpovídkami. Pro nás čtenáře, nezasvěcené do problematiky sousedských vztahů, není tato ukáзка tak vtipná jako pro usedlíky Prlova, ale alespoň nám demonstruje atmosféru zmíněných sousedských her.

Závěrem

Ve dvou příspěvcích jsme se seznámili s malou obcí Prlov – ležící na jihozápadním okraji vsetinského okresu, která prošla spíše partyzánským odbojem na konci druhé světové války, než etnografickými výzkumy. Návrtný výzkum v roce 2004 ukázal, že jsou některé prvky duchovní i materiální kultury stále živé i dnes ve dvacátém prvním století. Pravda, nejsou již tak bohaté jako před padesáti lety, ale důležité je (nejen pro etnografu), že se s nimi v reálném prostředí „terénu“ můžeme stále setkat.

POZNÁMKY

- 1) Hrubé průzkumy Ústředí lidové umělecké výroby z padesátých let 20. století jsou nyní uloženy ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Měly být pro etnografy výchozím orientačním materiálem v terénu, aby svůj výzkum mohli zaměřit na konkrétní výrobce a řemesla. Bohužel v případě Prlova tento podrobný návratný výzkum neproběhl dříve než v roce 2004, což předpokládá značnou změnu v nabídce tehdejších a dnešních řemesel.
- 2) Peřinka, Václav: Vizovický okres. In *Vlastivěda moravská, svazek II., Mistopis*. Brno: Nákladem Muzejního spolku v Brně, 1907, s. 23.
- 3) Holbíkova kronika je uložena v OÚ v Prlově. Jan Holbík byl jak prlovským kronikářem, tak i starostou. Citace z článku Jos. Čizmař: Valašský kraj v roce 1777. Naše Valašsko 6, Val. Meziříčí 1940, s. 170.
- 4) Urbachová, Eva: Archivní doklady o valašských krajích z roku 1836. In *Lidová kultura východní Moravy II.* Gottwaldov: 1961, s. 82–93; Urbachová, Eva: *Lidový kraj na Vsetínsku*. Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně. Vsetín: 2004, 83 stran.
- 5) Popis oděvu ženicha: **Halena** z tmavomodrého sukna, s modrými šňůrami a třemi řadami malých olověných knoflíků, na rukávech červené výložky, zapínání na haklíky; **brunclek** z tmavozeleného sukna s bílými kulatými kovovými knoflíky a světlomodrými šňůrami; **nohavice** úzké z tmavomodrého sukna s rozparkem na pravé straně, lemovaným červeným sukem a našitou světlomodrou šňůrou; **řemen**; **boty** po uherském způsobu; **košile** s krátkými volnými rukávy a tmavomodrým, červeně květovaným páskem kolem krku; **klobouk** s velmi širokou střešou, široká vlněná sametová stuha zeleně, červeně a žlutě květovaná, úzká červená šňůrka, přezka a kytičky, vlasy na krátko ostříhané.
- 6) Kroj nevěsty: **Sukně** bílá, plátěná, velmi našasená, přes boky žlutým hedvábím vyšitý úzký proužek; **fěrtoch** černý plátěný, květovaný, s červenou stuhou modře a zeleně květovanou; **kordulka** zelená látková, lemovaná stuhou červeně a modře květovanou; **rukávce** krátké, s červeně a černě vyšitými hvězdičkami; na hlavě svatební věnec se stuhami; **puncóchy**

Znak obce – původní prameny o založení obce uvádějí existenci několika rybníků v okolí, na nichž hnízdilo mnoho vzácných druhů vodního ptactva; na konci 18. století byl tento znak znám z pečeti lidu potvrzujícího petice císaři z doby místních náboženských nepokojů a valašského povstání

černé vlněné, varhánkovitě zřasené; **boty** světle modré soukenné, červeně lemované, s jasně červenou pentlí, vysoké podpatky. Urbachová, Eva: c. d., s. 86–87.

6) Sídlní formy a bydlení. In *Československá vlastivěda III. Lidová kultura*. Praha: Academia 1968, s. 105–141.

7) Typy střešní konstrukce: sedlová střeška – dvouokapová, valbová střeška – čtyřokapová.

8) Stříška v samém vrcholu štítu, z jejíž spodní strany bývá zpráva o stáří stavby apod; **kula** má tvar půlkulelové, **kabřinec** půlželhanový.

9) Jako zástupce prlovské lidové architektury slouží Polčákova chalupa č. 24, převezená a umístěná do areálu Valašské dědiny ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p. Radhoštěm. Vybavení světnice spadalo do doby druhé světové války, kdy se majitel i jeho bratr **Jaroslav** a **Tomáš Polčákové** aktivně věnovali partyzánskému prlovskému hnutí. V současné době má chalupa novou interiérovou instalaci z šestinedělí.

10) Večerková, Eva: Výroční obyčej a obyčej spjaté se zemědělstvím. In *Lidová kultura na Moravě*. Brno, Strážnice, 2000, s. 195–196.

11) Tomeš, Josef: *Masopustní, jamí a letní obyčej na moravském Valašsku. Příloha časopisu Národopisné aktuality*. Strážnice: Ústav lidového umění, 1972, s. 29–46.

12) Urbachová, Eva – Langer, Miroslav: Jak jsme fotografovali letošní „vodění medvěda“. *Kustod. OVM Vsetín*. 18. května 1993, s. 2.

13) Ve sbírkách Okresního muzea ve Vsetíně jsou z prlovského materiálu k dispozici právě fotografie pořízené při dvou masopustních obchůzkách v sedmdesátých a devadesátých letech 20. století. Depozitáře sbírkových předmětů žádný z prlovské lokality neobsahují (nebo se to alespoň nepodařilo zjistit).

14) Tomeš, Josef, c. d., s. 94–97.

15) **Tomáš** a **Josef Juráňovi** – otec a děd výše zmíněného prlovského koláře **Jaroslava Juráně**.

Foto archiv autorky článku

Pomník „Prlovské tragédie“ – 23. 4. 1945 (Antonín Juráň byl starší bratr žijícího prlovského koláře)

Jan Stelibský v době svých pražských studií

Jan Stelibský a jeho přínos pro rozvoj vsetínského a zlínského hudebního školství

Helena Chybová

S hudebním životem měst Vsetína a Zlína prvních desetiletí minulého století je neodmyslitelně spojeno působení dalšího člena hudbymilovného rodu Stelibských – Jana (1889 Sadská – 1928 Zlín).

Rodištěm absolventa Janáčkovy varhanické školy, varhaníka a ředitele hudební školy ve Vsetíně a posléze ve Zlíně bylo starobylé městečko Sadská u Poděbrad, proslulé bohatou hudební tradicí. Jan byl jedním ze čtyř synů Jana Křtitele Stelibského, sadského drubežníka „košáře“, chovatele a prodejce vyhlášených sadských husí. Na rozdíl od svého, rovněž hudebně nadaného staršího bratra Josefa (otce známého operetního

skladatele Josefa Stelibského), který po vyučení truhlářskému řemeslu našel místo v továrně na ohýbaný nábytek ve Vsetíně, kde se usadil (a uplatnil jako člen tovární Thonetovy kapely) – Jan svou životní pouť natrvalo spojil s profesionálním hudebním působením. Cesta k naplnění dráhy profesionálního hudebníka však nebyla jednoduchá. Kromě vrozeného hudebního nadání mělo nemalý vliv na jeho hluboký vztah k hudbě i čínorodé kulturní a hudební zázemí Sadské s řadou ochotnických spolků a kapel. Na přání rodičů se nejdříve vyučil truhlářině, a teprve poté, jako hudebník samouk, se zapsal na Soukromou československou akademii hudby a zpěvu v Praze, kterou absolvoval v letech 1910 až 1912. Studium však obnášelo nemalé finanční prostředky, a proto v jeho dalším pokračování na Janáčkově varhanické škole v Brně, v letech 1912 až 1915, musel vypomoci v té době již hmotně zabezpečený bratr Josef, aktivně činný v hudebním a spolkovém dění města Vsetína.

Díky zpěvácké fundaci při starobrněnském klášteře augustiniánů, a zejména přimluvě Mistra Janáčka, měl Jan spolu s dalšími nadanými chudými studenty-fundatisty zajištěno po dobu studia skromné klášterní ubytování a stravu zdarma. Náročné a přísné podmínky Janáčkovy varhanické školy i klášterní život „fundatistů zachytil ve vzpomínkách pod názvem „S písněmi a hudbou v širý svět“ Stelibského spolužák, varhaník František Kopřiva.

V drobném rukopisném dílku sepsaném v Uherském Hradišti v letech 1950 – 1960 najdeme vzpomínky na studentská léta, přísného, ale chápajícího Mistra Janáčka a profesorský sbor, i nerozlučnou trojici kamarádů a zdatných tenoristů – Stelibského, Jakubce a Kopřivu.

myslivců, v lepším případě k vojenským hudbám. Pouze z důvodu vrozené oční vady Stelibského tato povinnost minula. Mezi těmi, kdo museli dočasně opustit královský nástroj, byl i dosavadní vsetínský varhaník, absolvent Janáčkovy varhanické školy, Augustin Blahutka.¹ S příznivým vysvědčením a Janáčkovým doporučením nastupuje 15. srpna roku 1914 Stelibský jako prozatímní varhaník a ředitel kůru při farním chrámu Nanebevzetí Panny Marie ve Vsetíně, kde působí do konce roku 1918. Bylo to sice krátké období, ale pro Stelibského neobyčejně šťastné a plodné. Na jeho počátku, při jednom z večírků místního spolku Zádruha, poznává svou životní lásku, tichou a plachou „Rožušku“, dceru vsetínského krejčího Karla Kostky, s níž uzavírá 15. 2. 1916 sňatek. Z manželství se narodily tři děti: Božena, Helena a Jan, který jako školený varhaník pokračoval v rodové hudební tradici.²

Ani válečná léta, poznamenaná nouzí a epidemií španělské chřipky, neochromila ve Vsetíně kulturní život, na poměry malého města neobvykle bohatý. Vedle svědomitě vykonávané varhanické služby Stelibský pokračuje ve šlépějích svých skvělých předchůdců „Janáčkovců“ Antonína Hradila a Augustína Blahutky. Jako sbornistr vede Cyrillskou jednotu (založena r.1893), sám komponuje, skládá duchovní hudbu, např. velikonoční ofertorium Terra tremuit (Zem se zachvěla) pro smíšený sbor, varhany a orchestr, nebo pastorální skladbu Tantum ergo (Chvalte ústa) pro soprán, alt, tenor, bas a housle. Z řady písní připomeňme oblíbenou svatební píseň Jsou svoji, která doprovázela ne jeden vsetínský snoubenec-pár k oltáři. Navcvičuje obtížné české i latinské církevní skladby, jako například Stabat Mater, vánoční mše a oratoria, která při slavnostních příle-

Jan Stelibský s žáky vsetínské městské hudební školy, r.1917

Již během studií se Stelibský věnoval sborovému zpěvu jako sbornistr brněnského smíšeného Pěveckého kroužku, který příležitostně vystupoval na rozmanitých kulturních a dobročinných akcích a vlasteneckých večírkách. To se už ale schylovalo k první světové válce, která záhy změnila plány nejednoho z Janáčkových žáků. Mnozí z nich narukovali přímo na frontu k oddílům polních

žitostech a církevních svátcích zněla zdejší chrám a povznášela mysl farníků. Zcela právem nešetřil slovy chvály vsetínský administrátor P. Ferdinand Matuš, když do pracovního vysvědčení vystaveného Stelibskému 30. října roku 1917 napsal: „Pan Jan Stelibský, absolvent Janáčkovy varhanické školy v Brně, t.č. prozatímní varhaník a ředitel kůru ve Vsetíně...jest velmi dobrým

Potvrzení vydané okresní školní radou Janu Stelibskému o činnosti městské hudební školy ve Vsetíně v letech 1916 až 1920

varhaníkem, zpěvákem, vynikajícím dirigentem kostelního zpěvu chorálního, který se jeho zásluhou a přičiněním neobyčejně povznesl, jest dovedným ředitelem městské hudební školy a též hudebním skladatelem...“.

Stelibského působení znamenalo přínos jak pro chránovou hudbu, tak pro hudební život města, zejména hudební školství. Spolu se svým bratrem Josefem se zapojuje do křesťanskosociálního hnutí, především aktivit Orelské jednoty, pořádáním divadelních představení, dobročinných koncertů a plesů. O Vánocích roku 1917 s dětmi městské hudební školy nacvičuje vlastní vánoční hru se zpěvy „Narození Páně“, úspěšně provozovanou i v následujících letech. V roce 1916 obnovuje městskou hudební školu (založena r. 1895, r. 1912 zanikla), kterou řídí do února 1920.³ Své existenční podmínky si vylepšuje založením soukromé hudební školy, která „na základě předložených stanov a učebné osnovy“ mu byla povolena a schválena 14. května roku 1919 školním radou Příkrýlem. Vyučovalo se v domě č. 144 v ulici Na kopečku, kde žil se svou rodinou. Mnozí z jeho žáků, dnes už nežijící, vzpomínali na soukromé hodiny vyučování ve velké „světnici“ zvané „hrubá“ s okny do ulice, mohutným trámovým stropem s letopočtem 1842 a starodávnými kachlovými kamny v rohu.⁴ Téměř polovinu místnosti zabíral klavír, koncertní křídlo značky Stingl (opatřené ještě držáky na svíčky), které si Stelibský na splátky objednal z Vídně. Na zdech byly rozvěšeny hudební nástroje, citera, mandolina, lesní roh, v rohu opřen mohutný kontrabas.⁵

Skromná gáze učitele hudby však Stelibskému nestačila na uživení rozrůstající se rodiny, a proto, po návratu Augustína Blahutky, odchází v březnu roku 1920 do Bohuňovic na Hané, kde působí jako varhaník a ředitel kůru až do roku 1924. Téměř dvacet let pak Vsetín postrádal výchovný hudební ústav, který byl obnoven až v roce 1939 zřízením městské hudební školy v budově Masarykova reálného gymnasia.

Nová šance se naskytla Stelibskému příchodem do Zlína, kde se uvolnilo místo varhaníka, které spolu s vedením chrámového sboru při kostele Sv. Filipa a Jakuba zastával až do r. 1928. Roku 1925 stanul jako sbormistr v čele zlínského pěvecko-hudebního spolku Dvořák. V následujícím školním roce 1926/1927 zakládá ve Zlíně soukromou hudební školu, kde se vyučovala hudební teorie, intonace, sborový zpěv, hra na klavír, housle, violu, violoncello, kontrabas, mandolinu, kytaru, dechové a bicí nástroje.⁶ Zprvu ve skromném bytě ve dvoře zlínské radnice, posléze v jednom z baťovských domků si konečně vylepšuje podmínky pro své rodinné zázemí. Nejen ve Zlíně a lázních Luhačovicích, ale i na řadě míst v blízkém a vzdálenějším okolí absolvoval se svými žáky množství koncertů a hudebních produkcí. O jedné z nich, bohužel zřejmě jedné z posledních pod jeho vedením, referoval týdeník Podřevnicko dne 22. června roku 1928: „Produkce žáků hudební školy ředitele Jana Stelibského ve Zlíně konala se v neděli dne 17. června t. r. v sále Občanské záložny. Všichni žáci této školy od nejmenších po vyspělé podali nebojácně ukázky své dovednosti a pokroku v hudbě. Mezi nimi byli někteří jevíci dobrý hudební talent, ti podali překvapující výkony svého snažení jak technikou nástroje, tak i pěkným přednesem. Velmi se líbily zpěvy od Kříčky, Novotného, Křížkovského, Smetanovy

Žáci zlínské hudební školy Jana Stelibského na dvoře Občanské záložny v roce 1927 (uprostřed Jan Stelibský s manželkou)

Písně české... Všecky tyto sbory byly zazpívány s čistou intonací a velmi pěknou a výraznou deklamací, svědčící o dobrém hudebním vedení ředitele školy, požívajícího značné obliby. Litovati bylo jen, že posluchačstvo, pozůstávající hlavně z rodičů a příbuzných žáků a pak z mnoha dětí, nezachovalo patřičný klid, čímž byli účinkující i pozorní posluchači dotčeni a vyrušováni, což se dá omluviti dlouhotrvající produkcí – bezmála 4 hodiny – složenou z 30 čísel, to proto, aby všichni žáci školy mohli se svými hudebními výkony na veřejnosti pochlubití“.

Slibný nástup v příznivých podmínkách rozvíjejícího se Zlína však nečekaně přetrhla zákeřná infekční choroba, kterou se Stelibský nakazil během léčebného pobytu v Luhačovicích. Jan Stelibský podlehl tyfu dne 7. září roku 1928. Janáčkův žák, průkopník vsetínského a zakladatel zlínského hudebního školství, je pochován na vsetínském hřbitově.

POZNÁMKY

1) Augustin Blahutka (1889 Kyjov - 1972 Vsetín). Absolvent Janáčkovy varhanické školy v Brně. Ve Vsetíně působil jako varhaník a ředitel kůru od r. 1912 do r. 1972 (s výjimkou let 1914 až 1918, kdy narukoval do války). Neobyčejně skromný a pokorný člověk, který svůj život zasvětil varhanické službě a životnímu krédu „můj Bůh – mé všechno“, odpočívá na vsetínském hřbitově.

2) Jan absolvoval v letech 1936-1940 Státní hudební konzervatoř v Ostravě a až do své smrti, v roce 1983, zastával místo varhaníka a ředitele kůru v Halenkově. Ani dcera Helena, provdaná Snížková, nezůstala stranou rodinné tradice. Od roku 1942 až do nedávné doby působila jako sopranistka a sólistka v chrámovém sboru při kostele Nanebevzetí Panny Marie ve Vsetíně.

3) Není pravda, že městská hudební škola po svém zániku r. 1912 byla obnovena až r. 1939, jak je uvedeno v publikaci 100 let hudebního školství ve Vsetíně, kterou vydala Základní umělecká škola ve Vsetíně v r. 1995. Městská hudební škola byla pod vedením Jana Stelibského obnovena již v roce 1916 a svou

činnost vyvíjela až do odchodu Stelibského ze Vsetína v roce 1920.

4) Původní zástavba v ulici Na kopečku, včetně domu č. 144, ustoupila koncem 70. let minulého století panelové výstavbě.

5) Absolventkou hudební školy J. Stelibského byla také Anna Vrecionová, rozená Březáčková, později dlouholetá učitelka hudby ve Vsetíně v oboru hry na klavír, která s vděčností vzpomínala na hodiny „u pana ředitele Stelibského“.

6) Městská hudební škola ve Zlíně vznikla s podporou fy Baťa teprve v dubnu r. 1933. Hudební škola Jana Stelibského (založena r. 1926) byla zřejmě prvním výchovným hudebním ústavem ve Zlíně.

Foto archiv autorky článku

PRAMENY

Červinka, Arnošt: Dějiny zlínské farnosti a farností okolních. Zlín 1991

Kopřiva, František: S písněmi a hudbou v širý svět. Hrsta vzpomínek čtení umění hudebního. rkp. Uherské Hradiště 1950-1960

Koubková, Marie: „Kronika“ Cyrillské jednoty a poznámky k dějinám chrámového sboru při chrámu P. Marie Nanebevzaté ve Vsetíně, rkp. nedatováno

Rodinný archiv Jana a Rosalie Stelibských

Osobní vzpomínky a paměti dcery Jana Stelibského Heleny, provdané Snížkové

100 let hudebního školství ve Vsetíně. Základní umělecká škola ve Vsetíně, r. 1995, nestr.

Dům č. 144 v ulici Na kopečku, kde Jan Stelibský v letech 1919 až 1920 provozoval soukromou hudební školu

Kasárna - útulna KČT na hřebeni Javorníků

Foto K. Puzskailer

K vývinu česko - slovenských vzťahov na Vsetínsku v rokoch 1938 – 1944

Karol Janas

Vzájomný vzťah Čechov a Slovákov žijúcich v moravsko - slovenskom pohraničí prešiel v rokoch 1938 - 1944 ťažkými skúškami. Eufória zo vzniku spoločného štátu v roku 1918 za dvadsať rokov spoločného spoluzitia vyprchala a objavili sa prvé spory. Na škodu štátu i vzájomného spoluzitia sa o riešenie problémov snažili v prvom rade radikálne sily na oboch stranách. K nim sa pridružil v druhej polovici tridsiatych rokov nemecký nátlak zameraný na likvidáciu Československa. Spojenie viacerých tlakov spôsobilo postupný rozpad štátu a s ním spojenú dezilúziu obyvateľov oboch národov. Osobitným spôsobom sa prejavila v pohraničí, kde boli ľudia oveľa viac naviazaní na druhý národ. Za roky spolunažívania si vytvorili mnohé rodinné, pracovné a majetkové vzťahy a ich násilné pretrhnutie malo na nich neblahý vplyv. Poznačilo obyvateľstvo pohraničia na dlhý čas, no pocit vzájomnosti sa nepodaril zlikvidovať ani najradikálnejším predstaviteľom oboch národov.

V priebehu roka 1938 bolo postupne stále jasnejšie, že podoba spoločného štátu sa musí zmeniť. Bohužiaľ, snahy o vzájomné pochopenie narážali na oboch stranách na odpor radikálnych síl. V Čechách to boli predstavitelia centristických strán, ktorí odmietali rozšíriť slovenskú samosprávu až k autonómii, a na Slovensku radikálni predstavitelia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ktorí sústavne zvyšovali svoje požiadavky a svoju činnosť koordinovali s nemeckými predstaviteľmi. Na českej strane to vzbudzovalo odpor a obavy. Vývoj urýchlila Mnichovská dohoda. Otriasla štátom v jeho základoch a umožnila slovenskej strane doriešiť predstavy o vzájomnom spoluzíť. V Žiline bola 6. októbra 1938 vyhlásená slovenská autonómia. Slovákom však nepriniesla len pozitívne zmeny, ale stala sa počiatkom totality. Po 6. októbri 1938 boli na Slovensku pripravované právne normy, ktoré s demokratickým právom nemali nič spoločné.¹ Ťažko boli postihnutí českí obyvatelia žijúci na Slovensku. Osobitne sa to dotklo obyvateľov Vsetínska, ktorí v hojnom počte pracovali v priľahlých slovenských krajoch. Mnoho z nich našlo prácu na stavbe a prevádzke železnice Horní Lideč - Púchov. Veľká skupina

odborníkov pôvodom z Moravy pracovala aj v sklárňach v Lednických Rovniach a v obrovských zbrojárskych komplexoch v Dubnici nad Váhom a Považskej Bystrici.

Antipatia proti českým zamestnancom bola živá najmä radikálnymi členmi Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Mnohí nedosahovali odbornú úroveň českých zamestnancov, no radi by obsadili ich pracovné miesta. Na nátlak slovenských predstaviteľov prijala ústredná československá vláda nariadenie č. 382/1938, podľa ktorého malo zo Slovenska odísť 9000 českých úradníkov výmenou za slovenských úradníkov a zamestnancov, ktorí pracovali v Česku. V skutočnosti ich muselo odísť oveľa viac. Opäť sa zapojili radikálne živly a pokúsili sa českých zamestnancov vyháňať zo Slovenska. Heslo „Česi peši do Prahy“ nebolo ojedinelé. Českí verejní zamestnanci na Slovensku boli nútení odísť² a do polovice roka 1939 musela opustiť Slovensko väčšina z viac ako dvadsaťtisíc českých štátnych zamestnancov.³

Rozpad štátu v marci 1939 snahy o odsun ešte zvýraznil. Slováci odchádzali dobrovoľne a sami. 14. marca 1939 prezídium Zemského úradu

v Brne oznámilo vládnu radu a policajnému riaditeľovi v Moravskej Ostrave a ich prostredníctvom aj na Okresní úrad (OU) vo Vsetíne, že osobné a kvalifikačné spisy Slovákov je potrebné zaslať do Brna, kde im vykonajú kvalifikáciu a odošlú ich do Bratislavy na Krajský úrad.⁴ Iné to ale bolo s Čechmi usadenými na Slovensku. Čechy boli okupovanou krajinou a budúcnosť tam bola neistá. Už obsadenie štátu previedli Nemci spôsobom, ktorý neveštil nič dobré. Telefonogram zaslaný 15. marca 1939 z prezídia Zemského úradu oznámil na OU Vsetín, že o 6,00 obsadia Nemci naše územie. Upozornil, že nie je možné klásť odpor, lebo Nemci ho potlačia s najkrutejšími následkami.⁵

Slovenská vláda sa po rozpade štátu necitila viazaná dohodami z čias autonómie a stále viac podliehala tlaku radikálov požadujúcich úplný odsun Čechov do Protektorátu. Českým zamestnancom bolo od 28. marca 1939 pozastavené vyplácanie služobných plátov, doplatkov a iných služobných výloh.⁶ Z Protektorátu Čechy a Morava naopak odchádzali na Slovensko štátni zamestnanci so slovenskou štátnou príslušnosťou.⁷

Po okupácii Čiech a Moravy nemecké úrady robili nátlak na protektorátnych príslušníkov zamestnaných na Slovensku, aby sa vrátili do ríše. Zlom nastal až po upozornení odborníkov na možné následky odchodu českých zamestnancov zo Slovenska. Niektorí boli pre chod úradov nepostrádateľní, a preto krajský úrad v Bratislave v apríli 1939 rozhodol, že je možné ich v úradoch ponechať.⁸ Uznesením vlády boli ale prepustení štátni zamestnanci českej národnosti,⁹ ktorí nespádali pod nariadenie Krajského úradu v Bratislave. Situáciu bolo potrebné stabilizovať. Vláda preto v októbri 1939 rozhodla, že zamestnanci, príslušníci protektorátu, môžu s jej súhlasom získať definitívny služobný pomer.¹⁰ V niektorých odboroch boli českí zamestnanci nenahradiateľní, a preto bolo prijaté rozhodnutie (aj na zabránenie „divokého odsunu“, v ktorom sa angažovala najmä Hlinkova garda), že o ponechaní Čechov v zamestnaní rozhoduje príslušný rezortný minister. Ak nebudú prepustení do 30. júna 1939, budú ponechaní najneskôr do 30. júna 1940. Českí zamestnanci mohli byť prepustení vždy k 30. júnu toho - ktorého roku. Zachovávali sa im všetky práva a nároky vyplývajúce zo služobného pomeru. Pre trvalý pomer si potrebovali od decembra 1939 vyžiadať aj mienku generálneho sekretariátu HSL'S.¹¹ Vážne problémy spôsoboval nekontrolovaný odchod českých zamestnancov aj v priemysle. Nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily a sťažnosti¹² na pokusy o „divoký odsun“¹³ českých zamestnancov prinútili vládu Slovenského štátu k rokovaniam s vládou Protektorátu Čechy a Morava. Výsledkom bola dohoda, na základe ktorej upravila vláda Slovenskej republiky služobný pomer štátnym zamestnancom českej národnosti tak, že ich vyhlásila za dočasných zamestnancov až do vydania dekrétov o trvalom zamestnaní. Situáciu to upokojilo, no tlaky na ich odstránenie neustali.¹⁴ Pre Slovensko znamenal odchod českých zamestnancov veľkú stratu, ktorá sa prejavila najmä v počiatočných mesiacoch existencie Slovenského štátu v znížení kvality práce mnohých úradov a podnikov.

Ľudia v pohraničí prijímali vznik Slovenského štátu rôzne.¹⁵ Od prejavov nadšenia a radosti, cez nedôveru až po odpor a brutalita členov HG voči odsúvaným Čechom ho len stupňovala.

V oblasti, ktorá je sledovaná v tejto práci, sa objavili všetky prejavy. Nadšenie prezentované v oficiálnom spravodaji HSLS,¹⁶ nedôvera prejavujúca sa najmä šepkanou propagandou,¹⁷ no i prvky odporu,¹⁸ najmä medzi ľuďmi, ktorí žili v blízkosti hranice a ktorí mali s českým obyvateľstvom veľmi dobré vzťahy.¹⁹ Úzka spätosť s priľahlým moravským krajom bola pre ľudí dôležitá a nedokázala ju zničiť ani propaganda.²⁰ K nedôvere prispelo aj necitlivé správanie príslušníkov nemeckej armády, ktorá v marci obsadila slovenské pohraničie až po líniu rieky Váh.²¹ Domáce obyvateľstvo sa s nevôľou pozeralo na protežovanie Nemcov pri zamestnávaní v zbrojárskych podnikoch.

Po čase sa situácia upokojila, obyvateľstvo si zvyklo a prejavy šepkanej propagandy či odporu proti režimu v masovejšom meradle zmizli. Istou mierou k tomu prispelo aj to, že v pohraničí ležal zaistovací tábor v Ilave, kde boli príliš horliví odporcovia režimu uväznení.²² Zakrátko sa však tábor vďaka prehnanej aktivite niektorých úradníkov preplnil a minister musel upozorňovať, aby sa nezaistovali osoby, ktoré protištátne slová vyrieknu v hostincoch a z podráždenia. Minister ďalej upozorňoval, že tábor bol určený hlavne pre osoby, ktoré ohrozujú národnú prácu a budovanie štátu, a nie pre osoby, ktoré sa vyjadria v unáhlelosti.²³ K pokoju medzi obyvateľstvom prispela i hospodárska prosperita a vyššia životná úroveň spôsobená vojnovou konjunktúrou. I totalita bola deravejšia a perzekúcie odporcov režimu boli na Slovensku oveľa miernejšie ako v Protektoráte Čechy a Morava. Postupne si obyvateľstvo zvyklo a záujem o bývalých spoluobčanov z druhej strany hranice opadal. O situáciu na Morave sa ľudia začali opäť zaujímať z čisto pragmatických záujmov. Rozpad štátu priniesol časti obyvateľov pohraničia priam existenčné starosti. Mnohí pracovali na druhej strane hranice a ich pracovisko sa náhle ocitlo v inom štáte. Prinášalo to veľké problémy, lebo hranica bola v marci 1939 pre presuny civilných obyvateľov úplne uzavretá.²⁴ Postupne sa situácia v pohraničí konsolidovala, no s prekračovaním hranice boli až do leta 1939 stále problémy. Na cesty do Protektorátu Čechy a Morava síce Slováci nepotrebovali víza, no museli mať pas s priepustkou nemeckého generálneho konzulátu v Bratislave alebo hlavného veliteľstva nemeckej brannej moci na Slovensku (Oberkommando der deutschen Wehrmacht).²⁵ Pre občanov žijúcich na moravskej strane ostala hranica naďalej uzavretá. Situácia sa s príchodom leta postupne menila. Na Morave už v predchádzajúcich rokoch pracovalo množstvo slovenských sezónnych poľnohospodárskych a lesných robotníkov, ktorí náhle chýbali. To prinútilo aj Nemcov, aby prestupy cez hranice uvoľnili. Pracovníci ríšskonemeckého úradu práce najímali slovenských robotníkov na práce v Protektoráte, no paradoxne prekračovanie hraníc pritvrdili Slováci. Z obavy pred ohrozením domáceho trhu práce odmietali prepúšťať cez hranicu robotníkov, ktorí ju chceli prekonať bez platných dokladov.²⁶ Bolo to len dočasné riešenie. Aby sa predišlo problémom, začalo sa s rokovaniami o malom pohraničnom styku, ktorý by umožnil robotníkom z oboch strán plynule prekračovať hranice. Rokovania prebehli rýchlo a k dohode došlo v septembri 1939. Podľa nej mala každá osoba bývajúca 15 km od hranice a pracujúca na jej druhej strane právo na vydanie trvalej priepustky pre malý

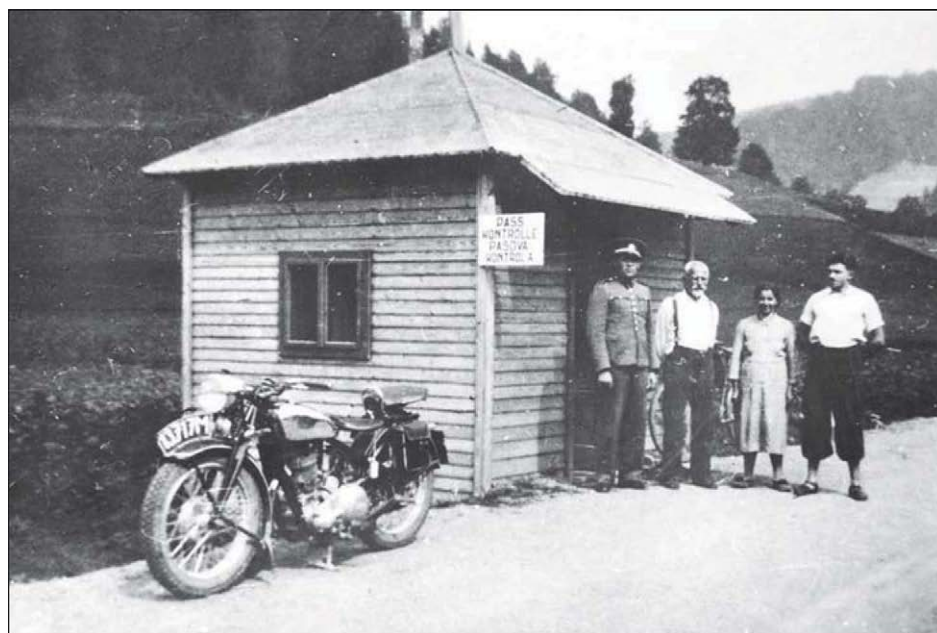
pohraničný styk. Priepustka platila šesť mesiacov a umožňovala pobyt na druhej strane hranice nepretržite šesť dní po sebe. Po ich uplynutí sa musel držiteľ priepustky vrátiť do domovskej krajiny, no opäť na ňu mohol vycestovať.²⁷ Obyvatelia pohraničia, ktorí v zahraničí nepracovali, mohli požiadať o jednorazovú priepustku najviac na tri dni, ak cestu odôvodnili naliehavými záležitosťami.

Obmedzenie malého pohraničného styku prinieslo vypuknutie druhej svetovej vojny. Zákaz prekročiť hranice dostali všetci muži od 17 do 50 rokov.²⁸ Neskôr bol ešte sprísnený na všetkých majiteľov cestovných pasov bez rozdielu pohlavia a veku. Prísne predpisy sa síce netýkali malého pohraničného styku, no i preň začalo ministerstvo vnútra vydávať dočasne špeciálne povolenie na prekračovanie hranice.²⁹

Nové rokovania o malom pohraničnom styku prebehli v roku 1942. Po vzájomných rokovaníach prišlo k definitívnej úprave, ktorá zjednotila dovtedy roztrieštené normy, týkajúce sa malého pohraničného styku. Slovenskí robotníci pracujúci v pohraničí boli oznamovaní prostredníctvom Dienststelle des RAM (Reichsarbeitsminister) úradom práce na Slovensku. Oznamovanie sa dialo kvôli slovenskej strane, ktorá chcela kontrolovať pohyb pracovnej sily v štáte a v odôvodnenom prípade prácu v zahraničí zakázať. Ak so zamestnávaním robotníka v Protektoráte nesúhlasila, do sedem dní to oznámila príslušnému Úradu práce v Zlíne alebo v Moravskej Ostrave. Úrady práce boli povinné zamestnanca upovedomiť, že v práci v malom pohraničnom styku nemôže pokračovať. Rovnaké právo získali aj Úrady práce v Protektoráte Čechy a Morava, povinnosť potom bola na slovenských úradoch práce. Ani jedna strana nemusela oznamovať, prečo so zamestnávaním robotníkov v malom pohraničnom styku nesúhlasí. Ak do sedem dní výhrady neoznámili, považovalo sa to za súhlas k zamestnávaniu. Takýto súhlas však mohli obe strany bez udania dôvodov kedykoľvek zrušiť. Museli to ale urobiť prostredníctvom Dienststelle des RAM v dostatočnom časovom predstihu, aby si zamestnávateľia za odvolaného robotníka vedeli nájsť náhradu.

Zamestnávanie cudzincov v malom pohraničnom styku nebolo jednoduché. Ak chcel zamestnávať protektorátny zamestnávateľ slovenského robotníka, musel požiadať o povolenie príslušný Úrad práce. V prípade kladného posúdenia žiadosti vydal robotníkovi Úrad práce dočasné povolenie k zamestnaniu a dočasné pracovné povolenie. Súčasne o tom upovedomil Úrad práce na Slovensku, podľa bydliska robotníka. Takéto oznámenia sa posielali kurierskou cestou cez Dienststelle des RAM. Podobne bola povinná postupovať aj slovenská strana pri vybavovaní pracovných povolení pre zamestnancov z Protektorátu Čechy a Morava.³⁰ Porušenie predpisov malo pre zamestnancov vážne následky. Najvážnejším bol zákaz posielania finančných prostriedkov na Slovensko, čo pri výhodnom oficiálnom kurze marky a slovenskej koruny bolo veľké obmedzenie. Práci v pohraničí bez povolenia sa úrady snažili zamedziť aj administratívnymi opatreniami. Úrady práce museli do troch dní kompetentným orgánom oznamovať mená osôb, ktorým bol odobratý súhlas k práci v pohraničí. Takýmto osobám boli odobraté pohraničné legitimácie slúžiace k prekračeniu hraníc. Zároveň museli hlásiť do piateho dňa každého mesiaca počet osôb, ktoré v malom pohraničnom styku pracujú.³¹ Hlásenie sa rozdeľovalo podľa pohlavia a výrobných odvetví. Osobitne sa evidovali priemyselní robotníci a lesní robotníci so stálou prácou, priemyselní robotníci pre cukrovárnicku kampaň zamestnaní ročne asi na štyri mesiace a poľnohospodárski robotníci pracujúci len v sezóne ako výpomoc pri prácach žatevných, repných, zemiakárskych a vinohradníckych.³²

Obyvatelia pohraničia sa dostali do vzájomného styku i pri určovaní priebehu hranice. Átu išlo o problémy, ktoré sa dotýkali takmer celého pohraničia. Mnoho obyvateľov malo majetky na druhej strane hranice, či v spornom území a potrebovalo sa k nim dostať. Rokovania o určení hranice medzi Slovenským štátom a Nemeckou ríšou iniciovala nemecká strana v roku 1939. Nemci mali záujem na jasnom a definitívnom určení hranice so Slovenským štátom. Ríšsky protektor Čech a Moravy 15. júla 1939 oznámil ministerstvu vnútra, že pôvodné krajinské hranice sú nerozozna-

Celnice u Karla Špinara ve Velkých Karlovicích-Léskově v roce 1939

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Financi a celníci v Léskovém

Foto archiv MRV ve Vsetíně

teľné, chýbajú medzníky, alebo sú zarastené, čo spôsobuje, že finančné a strážne oddiely nemôžu vykonávať svoju činnosť. Žiadal protektorátne ministerstvo vnútra, aby začalo prípravné práce potrebné pre začatie rokovaní so zástupcami Slovenska o novej úprave hraničného označenia.³³ Na základe rokovaní bolo dohodnuté, že sa vytvorí spoločná hraničná komisia, ktorá určí priebeh hranice. Hranica sa určovala vo všetkých úsekoch, kde Slovensko s Nemeckou ríšou hraničilo. Celkom boli určené štyri úseky A, B, C, a D. Územia sledovaného v tejto práci sa týkali priestory, ktoré tvorila hranica medzi Slovenskom a Protektorátom Čechy a Morava v úseku C. Rozprestieral sa od vrchu Malý Polom pri Čadci po most cez rieku Morava na hradскеj Bratislava - Lanžhot.³⁴ V úseku pôsobila samostatná hraničná komisia, ktorá pozostávala z katastrálneho inžiniera ako predsedu a zástupcov finančnej, colnej a politickej správy.³⁵ Návrh nemeckej strany, aby v komisii pracovali aj zástupcovia Protektorátu slovenská strana odmietala, a tak sa prác zúčastňovali len neoficiálne a poskytovali personál na pomocné práce. Vedúcimi delegácií na úseku C bol za nemeckú stranu Ing. Fritz Seider. Slovenskú delegáciu viedol Ing. Viktor Seiler (C).³⁶ Predsedovia úsekových delegácií boli povinní raz do mesiaca posilať správy o priebehu prác na ríšske Ministerstvo vnútra Dr. Conradovi a na predsedníctvo slovenskej vlády Dr. Šimkovi.³⁷ Za práce na úseku B a C zodpovedala nemecká a na úseku A a D slovenská delegácia.³⁸ Pre voľné prekročenie hranice mali členovia delegácií vystavené legitímácie v nemeckom a slovenskom jazyku podpísané predsedami oboch komisii aj s pečiatkami. Robotníci prekračovali hranice na základe zoznamu, ktorý nosili pri sebe vedúci prác, a museli byť označení žltými ramennými páskami.³⁹ Výdavky za práce si hradila každá strana osobitne.

Rozhraničovacie komisie dostali pre svoju prácu viacero cieľov. Najdôležitejšie boli:

- ustálenie hranice v teréne
- označenie hranice
- zameranie hranice
- vyhotovenie hraničného dokumentačného diela.⁴⁰

Veľké problémy komisiám robilo najmä označenie hranice. Komisie osadzovali tri druhy hraničných kameňov:

Úsekové - ležali na začiatku každého úseku.

Hlavné - ležali na výrazných bodoch zlomu hranice, priesečníkov hranice s hranicami okresov, ciest, vodných tokov a vzdialenosť medzi nimi nemala presahovať 1000 m.

Poslednými boli medziľahlé kamene, osadzované tak, aby boli navzájom viditeľné vo vzdialenosti približne 250 m.⁴¹

Bokom od hraničných kameňov a kolov sa osadzovali hraničné znaky. Niesli výsostné znaky štátu, na území ktorého stáli. Zameranie hranice sa vykonávalo tak, aby bola zachovaná dovedajšia trigonometrická sieť.⁴²

Rozhraničovacie práce však neprebíhali jednoducho. Úlohy na rok 1940 sa nepodarilo vyriešiť a práca sa preťahovala až do roku 1943. Príčinou boli spory o územie, ktoré boli predmetom rozhraničovacích prác. Záujmy jednotlivých strán a často nevyjasnené majetkové práva sa stali zdrojom napätia, ktoré sa muselo zmieriť na spoločných rokovaníach o sporných otázkach. Spory vystupovali aj nemecká požiadavka, aby žiadna hraničná cesta nebola spoločná, pričom si nárokovali na všetky komunikácie.⁴³ Rokovania priniesli čiastočné riešenia. Prijala sa zásada, že pri presunoch územia sa rozhodne podľa príslušnosti majiteľov pôdy. K Protektorátu tak pripadlo na Vsetínsku 60 ha lesnej pôdy v Maríkovej Ráztke za finančnú kompenzáciu.⁴⁴

Nepodarilo sa vyriešiť všetky problémy. Spornými naďalej ostali západné svahy Javorníkov s chatami, ktoré využívala slovenská armáda. Slovenská strana bola ochotná ich odstúpiť, no požadovala náhradu. Nemci boli ochotní vystavať nové objekty pre armádu v Malej Fatre, no pre vojnové udalosti už k tomu nedošlo.

Napriek nátlaku slovenská strana niektoré nemecké návrhy odmietla. Pre Protektorát sa nepodarilo získať 100 ha lesa medzi hranicou a cestou Bumbálka - Veľké Karlovice. Neuspokojivo bola vyriešená aj otázka hraničných ciest. Nemci presadili svoje zámery, no ponechali slovenskej strane právo neobmedzeného používania pre hraničné a strážne oddiely.⁴⁵ Slovenská strana namietala, že strata komunikácií by znemožnila užívanie majetkov slovenských občanov, ktoré ležali na slovenskom území, no viedla k nim len spoločná hraničná cesta. Navrhovala voľné používanie ciest na preukazy turistických a automobilových spolkov. Príkladom môže byť veľkostatok v Lednických Rovniach, ktorého zamestnanci po pripojení hraničnej cesty k Protektorátu Čechy a Morava nemohli využívať cestu vedúcu medzi hraničnými kameňmi. Vyvolávalo to však problémy na mnohých úsekoch spoločnej hranice, množili sa sťažnosti na obmedzenie vlastníckych práv slovenských občanov k pôde v pohraničí, prípadne na druhej strane hranice.⁴⁶ Presadila sa však nemecká vôľa.

Po skončení prác mali komisie vyhotoviť hraničné mapy v rôznych merítkach spolu s náčrtmi spoločnej hranice, ktoré sa zviazali do atlasu podľa spracovaných hraničných úsekov.⁴⁷ I tu sa vyskytli problémy, ktoré vyvolala nemecká strana. Svojvoľne menila vo svoj prospech hraničnú čiaru, uvádzala nepresné a zavádzajúce názvy obcí či osád.⁴⁸ Po protestoch slovenskej strany⁴⁹ došlo k opätovným rokovaniam, kde sa problémy vyriešili, no Slovensko stratilo ďalšie, i keď nevýznamné územia v pohraničí.

Obyvatelia pohraničia boli v roku 1942 zapojení do veľkej pátracej akcie. V lete 1942 pátrali četníci, nemeckí četníci a nemecká tajná polícia po 52 zajatých anglických letcoch, ktorí utiekli z koncentračného tábora Kurheim pri Drážďanoch. Pátranie prebiehalo v Javorníkoch za aktívnej spolupráce slovenských bezpečnostných jednotiek. Táto akcia akoby predznamenovala udalosti, ktoré v pohraničí prebiehali v roku 1944.⁵⁰

V auguste 1944 vypuklo na Slovensku ozbrojené povstanie proti fašizmu. V pohraničí sa nebojovalo, obyvatelia však boli významne postihnutí. H. Píka písal 27. augusta 1944 tajnú depešu zástupcovi splnomocnenca sovietskej vlády a sovietskeho hlavného velenia gen. Davydovovi. Podal mu informácie o vojenskej situácii na Slovensku. Informoval o možnosti obsadenia Slovenska Nemcami pravdepodobne 27. augusta 1944. Očakávalo sa z viacerých smerov, okrem iného z moravskej strany, a požadoval bombardovanie železničných tratí vedúcich na Slovensko.⁵¹ II. odbor MNO vypracoval 28. augusta Intimát s rádiotelegrafickými správami o situácii na Slovensku a zámeroch Goliarnovho vojenského ústredia. Správy taktiež predpokladali obsadenie Slovenska tromi divíziami SS, z toho dvoma zo západu.⁵²

Povstanie vypuklo 29. augusta a zasiahlo najmä stredné Slovensko. Nemci okamžite začali s obsadzovaním pohraničia, ktoré sa stalo základňou pre ich ďalší postup. Napriek tomu bolo 1. septembra 1944 zaslané československému MNO do Londýna situčné hlásenie. Hlásili ťažké boje a snahu Nemcov získať Malé a Biele Karpaty a Beskydy. V hlásení požadovali bombardovať prakticky všetky spojové železničné uzly spájajúce Slovensko s Moravou. Do konca októbra bolo povstanie prakticky zlikvidované, no v pohraničí bol stále nepokoj.⁵³ V októbri až decembri operovala v okolí Vsetína Štefánikova partizánska brigáda pod velením Velička. Priestor jej činnosti bol: Žilina, Čadca, Moravská Ostrava, Hranice a Vsetín. V tom istom priestore operoval aj oddiel Kvitinského. Ten mal za úlohu len ničenie vlakov, vyhadzovanie mostov a pascí na cestách.⁵⁴ Nemci sa obávali, aby sa nepokoje zo Slovenska nerozšírili aj na Moravu. Posilnili preto bezpečnostné zložky operujúce v pohraničí. 22. októbra 1944 cez Vsetínsko smerom na Rožnov presunuli rotu nemeckej ochrannnej polície. Podriadená mala byť 21. SS policajnému pluku.⁵⁵ Oblastná ústredňa bezpečnostnej služby navrhovala 27. októbra 1944 nemeckému štátnemu ministrovi v Čechách a na Morave K. H. Frankovi zorganizovanie rozsiahlej propagačnej kampane v Protektoráte. Zamerať sa mala na využitie propagandistickej kampane osvedčenej pri potlačení Povstania na Slovensku. Cieľom bolo opatrne rozpuťtať česko - slovenské protiklady, do ktorých vhodne zapadol aj Krejčího prejav vo Vsetíne.⁵⁶ Poukazoval v ňom na česko - slovenské rozdiely. 5. novembra 1944 písal náčelník pohotovostnej skupiny H bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby SS - Obersturmbandführer dr. J. Witiska najvyšším ríšskym policajným a spravodajským orgánom, že odpor sa na väčšine Slovenska zrútil. Existovali už len ojedinelé centrá odporu roztrúsené po Slovensku a v pohraničí. Medzi centrami odporu prekvapivo menuje aj bandu Ušiác (pravdepodobne sa jednalo o partizánsku skupinu pod vedením J. Ušiaka - pozn. K. J.) v priestore Valašské Meziříčí - Rožnov p. R. - Javorník (Protektorát).⁵⁷

Od 4. novembra bola nemeckými silami definitívne obsadená železnica Homí Lideč - Púchov, po ktorej sa už od konca augusta presúvali nemecké

jednotky na Slovensko. Slovensko sa stalo, podobne ako Čechy, okupovanou krajinou. Zavedené boli represívne opatrenia, ktoré sa dotkli aj pohraničia. Zlikvidovaný bol malý pohraničný styk a kontakty medzi obyvateľmi sa definitívne pretrhli až do oslobodenia.

POZNÁMKY

1) ZAVACKÁ, K.: Zásadné vplyvy na právne zmeny na Slovensku v rokoch 1938-1939. In: *Studia historica Nitriensia* III, 1995, s. 138.

2) Celkový počet Čechov (nielen verejných zamestnancov) zamestnaných na Slovensku v roku 1938 sa odhadoval na približne 38 000. Neboli zamestnaní len vo verejných a štátnych službách, ale takmer vo všetkých sférach. Po skončení vojny ich na Slovensku ostalo len 542. Bližšie pozri BYSTRICKÝ, V.: Vystaňovanie českých štátnych zamestnancov zo Slovenska v rokoch 1938 - 1939. In: *Historický časopis* 45/1997, č. 4, s. 596 - 611.

3) Slovák, XXI, 28. apríla 1939

4) Státní okresní archiv (SOKa) Vsetín, fond Okresní úřad (OU) Vsetín III, 230/1939 pres.

5) SOKa Vsetín, fond OU Vsetín III, 229/1939 pres.

6) SOKa Frýdek - Místek, fond OU Frýdek, 399/39 pres. Pohľadávky zostali nevyplatené až do odsunu zamestnancov do Protektorátu Čechy a Morava. Pohľadávky zo služobného pomeru si neskôr nárokovali od Zemského úradu v Brne. Žiadosť musela obsahovať okrem špecifikácie podstaty pohľadávky aj miesto služobného zaradenia. Dôvodom bolo, že časť zamestnancov pôvodne pracovala na územiach, ktoré pripadli Maďarsku.

7) SOKa Vsetín, fond OU Vsetín III, 230/1939 pres..

8) Štátny okresný archív (ŠOKA) Žilina, fond Okresný úrad (OU) v Žiline, 482/39 prez.

9) ŠOKA Žilina, fond OU v Žiline 482/1939 prez.

10) Slovenský národný archív (SNA), fond Úrad predsedníctva vlády (UPV), 11339/39.

11) SNA, fond UPV, 12938/39.

12) SNA, fond UPV, 1926/40. Protektorátne úrady sa sťažovali, že ministerstvá upravujú právne rozsudky jednostranne ku škode protektorátu. Zamestnanci českej národnosti sa obracali so sťažnosťami na mjr. Jaroslava Jindru, ktorý úradoval na krajiniskom četníckom veliteľstve v Bratislave.

13) SOKa Frýdek - Místek, fond OU Frýdek, 286/39 pres. Prezidium Zemského úradu v Brne vydalo 22. apríla 1939 oznam pre okresných hejtmanov a riaditeľov štátnych policajných útvarov. Informuje v ňom, že príslušníci HG zabavovali príslušníkom protektorátu odchádzajúcim zo Slovenska peňažné hotovosti, vkladné knižky, cenné papiere a iné cenné veci. Postihnutí mali zaslať hlásenie s potrebnými údajmi majorovi četníctva Jaroslavovi Jindrovi na krajiniské policajné veliteľstvo.

14) Štátny oblastný archív (ŠOBA) Bytča, fond Župný úrad (ŽU) v Trenčíne, 436/940 prez.;

15) ŠOKA Trenčín, fond Obvodný notársky úrad (ONU) v Trenčíne, 199/1940 prez. O vyčkávaní, či nedôvere v trvalejšiu existenciu štátu svedčí aj príkaz vedúceho notára v Trenčíne z 28. novembra 1940. Starostom a vládnym komisárom prikazuje odstrániť všetky štátne znaky bývalej česko - slovenskej republiky, ktoré sú umiestnené na štátnych a verejných budovách, a české nápisy na tabuliach označujúcich úrady a verejné miestnosti. Obrazy bývalých prezidentov prikázali ihneď zničiť.

16) Trenčan, XVI, 18. marca 1939.

17) Šepkaná propaganda v okrese Púchov dosiahla také rozmery, že okresný úrad 5. apríla nariadil štátnym zamestnancom a HG jej zamedzenie. Obvodný notár z Červeného Kameňa píše na základe nariadenia OU v Púchove aj r. - kat. farským úradom a správcom škôl. Notár ich prosí, aby s ich pomocou: „Rozširovatelia nepravd, pomlúv našej vlády boli zatlačení na to miesto, ktoré im patrí - llyavy, kde môžu potom premýšľať o pravdivosti svojho lživého tvrdenia.“ Pozri ŠOKa Považská Bystrica, fond ONU Červený Kameň, 55/1939 prez.

Pohľad z Veľkého Javorníku na Slovensko do údolí Štiavníku

Foto K. Puszkailer

18) ŠOKa Skalica, fond OU v Myjave, 384/41 prez. Ústredná štátnej bezpečnosti poslala náčelníkovi OU v Myjave správu o pomeroch v okrese: „Je vidieť rúhanie proti štátnej štruktúre, pozdravy sú poklona, má úcta, nazdar, žandárstvo kulhavo pracuje...pašeráctvo kvitne...ľudia nepominú posluchy z Londýna, Bratislavu ani nepočujú“.

19) Napriek takýmto opatreniam šepkaná propaganda neprestávala, a preto píše 4. mája náčelník okresného úradu opäť notárom: „šepkaná propaganda len tak môže byť potlačená, keď jej rozširovatelia budú mať strach pred stíhaním...ukladá sa na notárom, hneď udať každého u najbližšej četníckej stanici, od koho počuje poplašný alebo znepokojujúci chýr“ Pozri ŠOKa Považská Bystrica, fond ONU v Lednici, 62/1939 prez.

20) SOKa Frýdek - Místek, fond OU Místek, 300/1939 pres. Podľa správ protektorátnych úradov sa obyvateľstvo prispôbilo s kľudom, bez výhrad. Všade vládla stiesnená nálada, očakával sa pokles životnej úrovne. Zmenšil sa dovoz tovarov zo Slovenska (hydina, maslo, vajcia, hovädzí a bravčový dobytok). V pomere obyvateľstva slovenského a moravského nastala nedôvera, na oboch stranách hranice je vidieť rezignáciu.

21) HRNKO, A.: Zarádovanie Slovenskej republiky do systému medzinárodných vzťahov (1939 - 1945) In: Slovenská republika 1939 - 1945. Bratislava - Martin 2000, s. 50.

22) ŠOKa Považská Bystrica, fond OU v Ilave, 171/1940 prez. Ministerstvo vnútra vydalo 2. apríla 1939 úpravu: „Pre zaistovací tábor nech sú zadržané menovite tie osoby, ktoré by zámerne poškodzovali a poškodzujú Slovenský štát rozširovaním nepravdivých správ“. O prepustení z tábora rozhodoval výlučne minister vnútra.

23) ŠOKa Považská Bystrica, fond OU v Púchove, 315/1939 prez. Minister musel riešiť sťažnosti bezpečnostných úradov, lebo osoby navrhnuté na uväznenie v zaisťovacom tábore boli až do rozhodnutia ministerstva vnútra väznené pri policajných trestných súdoch, ktoré nemali na to kapacity.

24) Zemský archív (ZA) Opava, fond Úrad oberlandráta Vsetín, 1/1939.

25) ŠOKa Považská Bystrica, fond OU v Púchove, 413/39 prez.

26) ŠOKa Považská Bystrica, fond OU v Považskej Bystrici, 584/39 prez.

27) SNA, fond Ministerstvo vnútra (MV), 14955/39 prez.

28) ŠOKa Považská Bystrica, fond OU v Púchove, 450/39 prez.

29) ŠOKa Považská Bystrica, fond OU v Považskej Bystrici, 598/39 prez.

30) ŠOKa Považská Bystrica, fond OU v Ilave, 1823/1942 adm.

31) SOKa Frýdek - Místek, fond OU v Místku, 203/1943 pres.

32) ŠOKa Považská Bystrica, fond OU v Ilave, 1823/1942 adm.

33) SOKa Frýdek - Místek, fond OU Frýdek, 502/1940 pres. „Četnícké“ stanice boli povinné prostredníctvom okresného úradu a úradu oberlandráta poskytnúť na ministerstvo vnútra odpovede na tieto otázky: 1. Aký je všeobecný stav hraničných medzníkov s udaním materiálu a rozmerov v nadzemnej časti (výška, šírka); 2. Ako sú medzníky označené (iniciály, číslovanie), či je označenie vytiesené alebo šablónované; 3. Či sú medzníky natreté a udržiavané; 4. Ako husto sú osadené, či je vidieť z medzníka na medzník a či sú všetky lomy hranice označené medzníkmi; 5. Aký je všeobecný charakter hranice (lesy, pole) a schodnosť hranice (zarastené, neprehľadné, neprístupné); 6. Celkový počet medzníkov.

34) SNA, fond Ústredná rozhraničovací komisia (URK), i. č. 50, sign. 51.

35) ŠOKa Trenčín, fond ONU Trenčín, 39/41 prez.

36) SNA, fond URK, i.č. 50, sign. C 1.

37) JANAS, K.: Rozhraničovacie práce na moravsko - slovenskej hranici v rokoch 1939 - 1943. In: *Malovaný kraj* 4/2002, s. 8.

38) ŠOKa Skalica, fond OU v Myjave, 365/940 prez.

39) SNA, fond URK, i.č. 50, sign. C 1.

40) ZA Opava, fond Vrchní finanční prezident v Opavě, 2101/1940.

41) SNA, fond URK, i. č. 50, sign. C 1.

42) ŠOKa Skalica, fond OU v Myjave, 1026/41 prez. Trigonometrické body stavali nemeckí vojaci, ktorí boli ubytovaní na slovenskom území.

43) SNA, fond URK, i. č. 50, sign. C 21.

44) SNA, fond URK, i. č. 197, sign. E 3.

45) SNA, fond URK, i. č. 189, sign. E 2.

46) SNA, fond URK, i. č. 51, sign. C 21.

47) ZA Opava, fond Vrchní finanční prezident v Opavě, 2101/1940.

48) SNA, fond URK, i. č. 189, sign. E 2.

49) SNA, fond URK, i. č. 196, sign. E 3. Správnosť osadenie s nákresmi kontrolovali v septembri 1943 obvodní a obecní notári.

50) SOKa Vsetín, fond OU Vsetín III, 234/1942 pres.

51) PREČAN, V.: SNP. Dokumenty. Bratislava 1965, dok. č. 158, s. 334 - 335.

52) Tamže, dok. č. 160, s. 338.

53) Tamže, dok. č. 211, s. 388 - 389.

54) Tamže, dok. č. 491, s. 760 - 761.

55) Tamže, dok. č. 472, s. 738.

56) PREČAN, V.: SNP. Nemci a Slovensko. Bratislava 1974. Dokumenty. dok. č. 187, s. 360.

57) Tamže, dok. D, s. 662.

Vzrostlé jedle bělokoré v PR Halvovský potok poblíž turistické chaty Cáb

Zimování hmyzu pod šupinami kůry jedle bělokoré na Valašsku

Ondřej Konvička, Lukáš Spitzer

Pokud se člověk jenom trochu zajímá o přírodu, o to, co se v ní děje, a všímá si svého okolí, nemůže si nevšimnout nepřehledného množství hmyzu, který se nachází všude kolem nás. Hmyz totiž opravdu najdeme téměř všude, žije dokonce i v příbojové zóně a na hladině moře blízko pobřeží. Toto hemžení našich malých společníků kolem nás je největší na jaře a v létě, kdy všechno kolem nás běhá, létá a bzučí. Přejde ovšem podzim a zima a ono hemžení jakoby mávnutím kouzelného proutku ustane. Několik málo druhů můžeme volně v přírodě potkat celou zimu, a to klidně i za stavu sněhové kalamity. Pár druhů je dokonce na život v drsných podmínkách zimy specializováno. Až na tyto výjimky se však šestinozí tvorečkové na podzim někam ztrácejí. Jistě Vás nejednou napadlo, kam se všechen ten hmyz poděl. Na první pohled by se zdálo, že všechen hmyz příchodem královny Zimy bídně zahynul. Naštěstí tomu tak není, jinak bychom se s příchodem jara nemohli kochat poletujícími babočkami či bzučením včel.

Většina druhů hmyzu se rozmnožuje v hlavním vegetačním období, na jaře a v létě. Po spáření naklade samička vajíčka, ze kterých se za nějaký čas, který je u každého druhu specifický a mj. závisí na množství podmínek (teplota, vlhkost a

další), vylíhnou malé larvičky. Ty následně přijímají potravu a postupem času rychle rostou. Když dosáhnou určité velikosti, dojde k jejich přeměně v dospělce. Život velké části hmyzích dospělců (imag) je velmi krátký. Všichni jistě známe průměr „jepičí život“, který není v hmyzí říši nikterak neobvyklý. Například všem dobře známé larvy chrousta (ponravky) se v zemi vyvíjejí až 4 roky, dospělý chroust však žije jen několik týdnů. Podobné je to například i u roháče a mnoha dalších brouků. Jediným úkolem dospělého je totiž zplodit nové potomstvo. Po ukončení reprodukce dospělý jedinec umírá a druh jako takový pak přežívá pouze ve formě vajíček a larev až do doby vylíhnutí nových dospělých jedinců, kteří opět dají život dalším pokolením. V těchto vývojových formách tedy přečkává zimu velká část hmyzu.

Je zde ovšem ještě skupina hmyzu, která překonává nepříznivé podmínky zimního období ve stadiu imag. V přírodě ale není nic jednoduché a přímočaré. Buď se proto jedná o druhy, které svůj vývoj ukončují již ke sklonku vegetační sezony, kdy se líhnou imaga, nebo se jedná o druhy, jejichž dospělci se dožívají více let, a nakonec druhy se zcela zvláštním osobitým způsobem vývoje. Některé druhy dokonce mohou přečkávat zimu jak ve stadiu imága, tak ve stadiu vajíčka, larvy či kukly. Z výše uvedených skutečností vyplývá, že i v zimě můžeme narazit na mnoho dospělců hmyzu, jen musíme vědět kde. Tento hmyz je ukryt v půdě, pod listím, v trouchu pařezů či starých stromů, pod kameny, jiný můžeme nalézt ukrytý pod kůrou živých i mrtvých stromů. Část hmyzu využívá k přezimování i lidská obydlí, či jejich části. Mnoho druhů brouků, ploščic či jiného hmyzu se dá nejlépe a nejsnadněji najít právě v zimním období.

Velice zajímavá je skupina druhů hmyzu, který zimuje pod odstávajícími šupinkami kůry stromů. Využívá tak fyziologického tepla, které každý živý strom i v průběhu zimy vyzářuje. Pod šupinkami kůry živého, zdravého stromu je proto vždy o několik stupňů více, než kolik byste naměřili ve vzduchu. Je ale logické, že ne každý druh stromu poskytuje díky své struktuře kůry vhodné místo pro přezimování. Některé stromy tuto možnost přečkání zimy téměř vůbec nenabízí, např. buk lesní má kůru téměř hladkou, tudíž se hmyz v rámci stromu nemá kam schovat. Jiné stromy tuto možnost sice „nabízejí“, ovšem malá či naopak velmi velká velikost šupinek výrazně omezuje velikost i početnost zimujících hmyzu. Smrk (*Picea abies*) disponuje pouze malými šupinkami, které mohou využít pouze nejmenší zástupci hmyzí říše, javor klen (*Acer pseudoplatanus*) nabízí naopak pouze příliš velké a široce odstávající šupinky. Jako nejvhodnější dřevinou se v tomto směru jeví jedle bělokorá (*Abies alba*). Jedle nabízejí poměrně širokou škálu velikostí šupinek, které se pohybují od nejmenších velikostí až do 15 cm v průměru. Z toho taky vyplývá existence většího množství různorodých úkrytů. Jinými slovy: „téměř každý druh (pokud zimuje pod šupinami kůry) si najde na jedli to svoje místo“. Každý zimující druh hmyzu potřebuje totiž trochu jiné podmínky. Například větší druhy nalézají dostatek prostoru k přezimování pouze pod většími šupinami. Pod hmyzem „vybrané“ šupinky proniká vítr či sníh pouze minimálně, je zde proto mikroklima vhodné k přečkání zimního období. Většina druhů v zásadě není schopna

přezimovat na místech přímo exponovaných větru a sněhu, proto se uchylují do těchto úkrytů.

Jedle bělokorá je původní druh stromu typický právě pro region Valašska, to dokládá mj. skutečnost, že v Karlovickém údolí (údolí Vsetínské Bečvy) stále vytváří jedle nejpčetnější populaci v České republice. Šupinky jedle zde pro své přezimování využívá velký počet hmyzu. Z brouků (*Coleoptera*) můžeme na Valašsku nalézt při zimování pod šupinkami kůry jedlí vzác-

Denivka z řádu síťokřídlých (*Neuroptera*). Tento drobný hmyz příbuzný zlatoočkám můžeme najít vzácně pod šupinkami kůry jedle

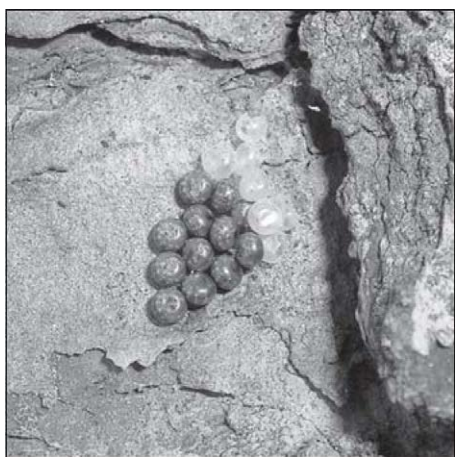
Vzácný tesařík *Pogonocherus ovatus*, který je svým výskytem v ČR vázán na rozsáhlejší jedlové porosty

V jehličnatých porostech mnohdy hromadně zimují slunečka druhu *Aphidecta oblitterata*

Zimující zástupce řádu blanokřídlých (*Hymenoptera*)

Hmyzí vajíčka čekají skryty pod šupinkami kůry na první teplé jarní dny

ného tesaříka *Pogonocherus ovatus* (Goeze, 1777). Jedná se o velmi lokální druh, který je svým vývojem intenzivně vázaný právě na starší jedle, v jejichž koncových větvích probíhá jeho vývoj. Na jaře se tyto brouci pohybují v korunách stromů, kde provádějí žír na tenkých větvičkách jedlí a kladou vajíčka. Poté umírají a noví brouci se rodí až na sklonku léta a na podzim, kdy hledají úkryty před nadcházející zimou. Tento malý tesařík bohužel z naší přírody mizí s ubýváním jedlí a jedlových porostů. Valašsko je jedním z mála posledních míst s početnějšími populacemi, avšak i zde ubývá díky kácení jedlí a nedostatečné obnově jejich porostů.

Další druhy zde zimujících brouků reprezentují drobní střevlíci – např. *Dromius fenestratus* (Fabricius, 1794), či slunéčko jehličnatých porostů *Aphidecta oblitterata* (Linnaeus, 1758). Velice hojně lze pod šupinkami najít brouka z čeledi šironoscovitých (*Anthribidae*) *Brachytarsus nebulosus* (Forster, 1771). Vyloučit nelze na Valašsku ani výskyt velmi vzácného „jedlového“ tesaříka *Acanthocinus reticulatus* (Razoumovsky, 1789), který bývá nejčastěji nalézán právě při zimování pod šupinkami kůry jedlí, nebo pod samotnou kůrou. Pod šupinami ovšem nezimují jenom brouci. Nalezneme zde také mnohé zástupce lesních křísů (*Auchenorrhyncha*), kteří jsou v zoologickém systému řazeni blízko všem dobře známým mšicím. Velmi početné je společenstvo ploštic (*Heteroptera*), kdy nejčastěji najdeme druhy *Gastroles grossipes* (De Geer, 1773) a *G. abietum* Bergröth, 1914, dále

pak *Brachycarenum tigrinus* (Schilling, 1829) a *Pinalitus atomarius* (Meyer-Dür, 1843). Pod šupinkami najdeme však zástupce mnoha dalších řádů hmyzu, jejichž determinace je ale mnohdy velmi obtížná – mimo jiné zástupce much (*Diptera*), blanokřídlých (*Hymenoptera*) či denivky a zlatočky z řádu síťokřídlých (*Neuroptera*). Při odlupování šupinek lze nalézt i různé pavouky, stonožky, mnohonožky, chvostoskoky a další bezobratlé.

Při bližším průzkumu můžete narazit na strom, pod jehož šupinami kůry jsou doslova zástupy hmyzu, na druhou stranu jiné stromy mohou být na zimující hmyz poměrně chudé. Ne všechny jedle jsou totiž stejně „obsazeny“ zimujícími druhy. Hmyz pro přezimování preferuje okrajové, oslabené a osluněné stromy, na nichž má větší šanci, že zimování přežije díky vyšší teplotě. V případě, že však dojde k úplnému odumření stromu, dochází ke snížení počtu druhů hmyzu zimujících pod šupinkami, a to z toho důvodu, že strom přestal fungovat jako životadárny zdroj tepla. Je dlužno také říci, že pod šupinami kůry nezimují pouze druhy vázané svým vývojem na jedle, ale také druhy vyvíjející se i na jiných místech. Velmi početným zimujícím osazenstvem disponují stromy rostoucí přímo v potocích či v jejich blízkosti. Na takových stromech zimují i jedinci, které normálně na stromech nenalezneme. Hmyz se tímto brání utopení při jarních povodních.

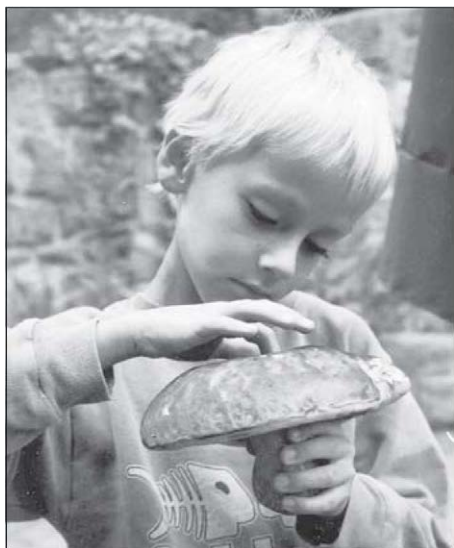
Jak je vidět, vhodné stromy jedle fungují přes zimu jako velká „noclehárna“ pro obrovské množství jedinců bezobratlých. Na začátku zimy je jejich hustota tak vysoká, že téměř pod kaž-

dou šupinkou najdeme nějakého nocležníka. Bylo by proto s podivem, kdyby si tohoto bohatě prostřeného (a přes zimu vlastně jediného) stolu nevšimli jiní zimní obyvatelé lesa. Nejvíce v zimě strádají ptáci. Jejich tělíčka a celková hmotnost je totiž tak malá, že pro přežití musí neustále přijímat velké množství potravy, jinak by zemřeli mrazem. Velcí savci umí díky většímu tělu dobře šetřit teplem, nejsou proto v zimě vystaveni až tak velkým nebezpečnostem jako drobní ptáci. Jakmile napadne sníh a ztenčí se možnosti získání potravy, naletují na jedle mnohé druhy našich zimujících ptáků. Nejčastěji jsou to všichni datlovití ptáci (datel, strakapoudi, datlíci), dále pak šoupálci a brhlíci, kteří jsou ve sběru zimujícího hmyzu obzvlášť šikovni, a konečně sýkory koňadry, modřinky a další. Na zimujícím hmyzu si často smlsne i veverka, která si tak zpestřuje zimní jednotvárnou stravu. Hmyz je v zimě navíc chladem ztuhlý a nepohyblivý, nemá proto před hbitými zobáčky žádnou šanci na únik. Na jaře proto můžeme kolem některých stromů najít část šupinek na zemi, často v širokém kruhu. Taková jedle je už z dálky dobře poznatelná díky růžovějšímu zbarvení. Strom odlupováním šupinek kůry však nijak netrpí. Jedná se totiž o mrtvou kůru (borku), která je zevnitř neustále nahrazována novými vrstvami. Příští rok na podzim bude proto opět nachystána spousta nově se odlupujících šupinek čekajících na své zimní nájemníky.

Pokud se tedy vydáte v zimě do lesa a narážíte na skupinku starších jedlí, zkuste nožem odloupnout pár šupinek a sami budete velmi překvapeni, kolik zimujících spáčů naleznete.

V současnosti rychle postupující těžbou v údolí Vsetín – Červenka je ohrožena populace tesaříka *Pogonocherus ovatus*
Fotografie k článku L. Spitzer

„Hříb bílý“ - radost malých i velkých houbařů
Foto B. Dadák

Pestrost lidových názvů hub na Valašsku

Jitka Wolfová

Houby odedávna přitahovaly pozornost lidí pro svůj záhadný způsob života, velkou proměnlivost, bohatství tvarů i barev, chutí nebo účinky. V minulosti houby obohacovaly poměrně chudou valašskou stravu, nacházely využití v lidovém léčitelství i při výrobě nejrůznějších užitkových předmětů. Díky tomu získala řada hub své specifické názvy, které jsou spojené převážně s jejich vzhledem, charakterem plodnic nebo jejich využitím.

Tak např. houbě hadovce smrduté se na Valašsku říkalo „čertinec“ nebo „smradlák“. Což také odpovídá vlastnostem této houby, která velmi nepříjemně zapáchá a svou „vůni“ láká nejrůznější hmyz (především mouchy), podílejí se na šíření jejich výtrusů. Dřevožijnému choroši troudnatci kopytovitému (*Fomes fomentarius*) se přezdívalo „hubka“ nebo „choroš“, ale také „horýl, hubáň“ a „širán“. Dužnina této houby se vyvařovala a sušila. Sloužila k rozdělování ohně křesadlem, ale také k výrobě klobouků a čepic, které používali především pasteveci. Houbám nejdělnějším se obecně říkalo „gemby, zmudy, plzaně“ nebo „prachůvky“. Pro hříb satan (*Boletus satanas*) a hříb nachový (*Boletus rhodoxanthus*) se vžil název „psí sinál“. Oba druhy jsou za syrova jedovaté (proto asi psi), po otláčení modrozelenají a rostou na podobných stanovištích, v teplých světlých listnatých lesích pod duby a buky. Díky nepříjemné hořké chuti získal své pojmenování hříb žlučník (*Tylopilus felleus*) a hříb kříšť (*Boletus calopus*), lidově „žlučák“ nebo „hořčák“.

Jedlé houby byly obecně „praváky“ a těmi nejoblíbenějšími zůstaly samozřejmě houby hřibovité. Pokud bychom se zeptali našich babiček a dědů, jak se jmenují jednotlivé druhy jedlých hub, určitě byste slyšeli některé z následujících názvů. Hříbu kováři (*Boletus erythropus*) nebo koloději

(*Boletus luridus*), jejichž dužnina po otláčení nápadně modrá, se říkávalo „sinál, sinák, modrák, luháč“ nebo „modřák“. Hříb královský (*Boletus regius*) – lidově „horovják“, roste velmi vzácně v listnatých lesích (na vápencích) pod duby, habry a buky. Tento nádherně zbarvený hříb s růžovočerveným kloboukem a zlatožlutými póry naši předkové ještě běžně sbírali. Dnes už je hříb královský kriticky ohroženým druhem zapsaným v červené knize ČR a SR a jeho sběr je nezákonný. Hříbu přívěskatému (*Boletus appendiculatus*) se říkávalo „máselňák“, též „jalovčák, smetaňák, podmásník“, snad proto, že jeho dužnina je žlutá, příjemně voní a chutná trochu nasládle. Zřejmě také podle barvy dužniny a tvrdosti plodnic se hříbu smrkovému (*Boletus edulis*), h. dubovému (*Boletus aestivalis*), h. borovému (*Boletus pinophilus*) a h. bronzovému (*Boletus aereus*) říkalo „hříb bílý, tvrdák“. Ale také „hrabovják, hrabčák“ podle růstu některých druhů těchto hřibů v habřinách. Klouzek zrnitý (*Suillus granulatus*) a žlutý (*Suillus luteus*) rostou pod borovicemi s dvěma jehlicemi ve svazečku a tyto dřeviny se zase přirozeně vyskytují na skalnatých podkladech, proto se klouzkům říkalo obecně také „podborůvka“ nebo „paščák, podskalňák, zaječák“. Kozák březový (*Leccinum scabrum*), rostoucí pod břizami, byl „březovják, březák“. Kozák habrový (*Leccinum carpini*) a k. dubový (*Leccinum crocipodium*) byl „lěščák, lěskovják, lěskovec“, též „hrabovják“. Kozák osikový (*Leccinum rufum*) najdeme jen pod osikami, proto „osičník“, a podobně rostoucí křemenáč osikový (*Leccinum aurantiacum*) byl „křemeňák“.

Pro pýchavku obecnou (*Lycoperdon perlatum*), u níž se konzumují pouze mladé plodnice, se vžil název „prašivka, pyřavka, čertí, cigánský, muzigantský tabák“ nebo „vrání hovno“. Také ryzce se zde sbíraly. Nejchutnějšímu druhu - ryzci pravému (*Lactarius deliciosus*) se tady říkalo jednoduše, pouze „ryzec“. Ryzec pepný (*Lactarius piperatus*), jehož plodnice jsou celé bílé, byl zase „bílá hůba“. Ryzec syrovinka (*Lactarius volemus*) a snad i ryzec pravý byl „kravička“, též „kravka, mléčňák, mléč“. Jména jsou odvozena pravděpodobně od typické vlastnosti těchto druhů, které po poranění mléčí (pouští mléko). Výtečná holubinka nazelenalá (*Russula virescens*) nesla podle zabarvení pěkné jméno „sinula“ Na

Hadovka smrdutá – „čertinec, smradlák“
Foto T. Kašpar

Pýchavka obecná – „pyřavka, čertí, cigánský, muzigantský tabák“
Foto T. Kašpar

Troudnatec kopytovitý – „hubka, hubáň, choroš, horýl“
Foto T. Kašpar

jaře se sbírala výborná jedlá houba „smrh“ - smrž jedlý (*Morchella vulgaris*). Pozdě na podzim, kdy často už moc hub neroste, chodívali zase lidé do lesa na „kolopénky, kolopěňky“ nebo také na „fafrlinky“. Tak se říkávalo václavce obecné (*Armillaria mellea*), ale pravděpodobně i václavce hlíznaté (*Armillaria gallica*), která je ostatně např. na území Beskyd častější.

Z dalších jedlých druhů se na Valašsku sbíraly např. „baraní kule“, též „baraňůvka, kozí brada, jelení rožky“. Ve skutečnosti se jednalo o kuřátka jarmuzová (*Ramaria botrytis*) a zlatá (*Ramaria aurea*). Také kuřátkům sličným (*Ramaria formosa*) se říkalo „jelení rožky“, zřejmě podle podobnosti tvaru plodnic s částmi těla těchto zvířat. Tato kuřátka však nejsou jedlá a mohou způsobit žaludeční potíže. Předpokládám ale, že i přes společný název s předešlými jedlými druhy kuřátek je staří Valaši jistě poznali podle nápadně hořké chuti.

A na závěr to nejvzácnější. Kdysi se běžně sbíral v listnatých a jehličnatých lesích také stročkovec kyjovitý (*Gomphus clavatus*), dnes je jeho nálezy na Valašsku velkou raritou. Na Frenštátsku se mu říkalo např. „kozí cicek“. Tato pozoruhodná houba svým tvarem připomíná dětskou káču, je nafialověle zbarvená, později okrová. V roce 2001 byl znám tento druh v okrese Vsetín pouze ze dvou lokalit, v současnosti je pravděpodobně nezvěstný. Důvodem jeho mizení, jak ukazují výzkumy, je zřejmě zakyselování půdy.

Jak vidíte, pestrost lidových názvů hub na Valašsku byla velmi vysoká a je jen škoda, že některé názvy mizí zapomenuty podobně, jako se z naší přírody ztrácejí některé druhy hub.

LITERATURA

Kazmíř, S. (2001): Slovník valašského nářečí. Vydavatel Dalibor Malina, Vsetín
Müller, P.: Rozdílnost názvů hub, www.houbar.cz
Hrnčířik, J. et Dančák, M. (2001): 16. Houby a lišejníky.
- In: Pavelka, J. et Trezner, J. (eds.): Příroda Valašska (okres Vsetín), pp.133-151, Český svaz ochránců přírody ZO 76/06, Orchidea, Vsetín.

Valašský Slavín Fotoarchiv VMP v Rožnově p/R

Valašský Slavín a Kniha paměti kraje

Daniel Drápala

Když na sklonku 19. století zakládal vlastenecký spolek Svatobor na pražském Vyšehradě čestné pohřebiště, měli jeho představitelé mimo jiné na paměti i heslo svého sdružení: *Pomáhej, osvěcuj, pamatuj*. Nově utvářený Slavín měl dle jejich představ naplňovat především ono: *osvěcuj a pamatuj* – připomínat významné osobnosti české kultury a vědy a účinně propagovat jejich dílo a odkaz. Myšlenka nalezla v české společnosti náležitou odezvu a vyšehradský Slavín se stal místem, kam v průběhu života zavítala snad většina z nás.

O několik desetiletí později, v polovině 60. let 20. století vznikla obdobná myšlenka také ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Areál Dřevěného městečka v té době ožil opět po několikaleté pauze stavebním ruchem, budovaly se nové objekty i provozní zázemí. Oplocení se tehdy dočkalo také okolí kostela svatě Anny. Od dokončení stavby ve 40. letech 20. století zůstával totiž tento prostor volný, kostel působil jako solitérní stavba v sousedství Billova měšťanského domu, kostelní ochoz po vnějším obvodu byl jen příležitostně využíván k deponování rozměrnějších sbírkových předmětů. Z iniciativy ing. Jana Rudolfa Bečáka se ovšem zrodila originální myšlenka vytvořit kolem muzejního kostela hřbitovní okrsek, který by propojil expozici venkovské a městské funebrální plastiky pod širým nebem s čestným pohřebištěm. Podle Bečákovy záměru sem měly být ukládány ostatky osobností, které se významně podílely nejen na rozvoji Valašského muzea v přírodě, ale také přispěly k dokumentaci a prezentaci lidové kultury, rozvoji kultury, hospodářství a duchovního života regionu i propagaci kulturního a historického odkazu celého moravského Valašska. Zbudováním náhrobků na Valašském Slavínu jim tak měla být i posmrtně

ně vzdána úcta a vděčnost, hold jejich zasloužilému dílu.

Prostor kolem kostela určený pro hřbitůvek byl proto v roce 1967 ohrazen dřevěným parkánovým plotem se stříškou. Zpočátku byl zaplňován především litinovými kříži a kamennými náhrobky, převáženy ze starých či rušených hřbitovů celého regionu; několik z nich nalezlo své místo také v ochozu kostela. Mimo jiné se tak sem dostaly kamenné sarkofágy fojtské rodiny Malinů z Horní Bečvy a především náhrobky fojtu Křenků z nedalekého Solance. Mnohem skromnější podobu mají prosté kamenné desky s vytesanými texty z evangelického hřbitova v Jasenné.

Až rokem 1969 se skutečně podařilo naplnit i myšlenku Valašského Slavína. Díky iniciativě ředitele Bečáka a jeho spolupracovníků Josefa Maléře a prof. Karla Langra byl muzejní hřbitůvek postupně proměňován na valašskou obdobu Slavína. První pietní akt se na Valašském Slavínu konal 5. října 1969, kdy sem byly přeneseny ze zanedbaného hrobu v Pržně ostatky muzikanta Jana Pelára. V následujících letech přibývaly další náhrobky (1970: Čeněk Kramolíš a Jaroslav Žíla-Lipjan; 1971: sourozenci Jaroňkovi; 1973: Jan Nepomuk Polášek ad.). Na výtvarných návrzích i realizaci se v průběhu let podíleli renomovaní umělci i řemeslníci (Karel Langer, Ambrož Špetík, Jiří Langer, Martin Gaja, Vladimír Vrablík, Miroslav Machala, Mario Kotrba, Josef Skalík, Jan Sobek aj.). Většina z nich představuje sama o sobě pozoruhodnou galerii novodobých uměleckých plastik.

Valašský Slavín se téměř již čtyři desetiletí stává místem posledního odpočinku předních osobností Valašska. Mezi lidmi, kteří se zasloužili o rozvoj regionu, uchování jeho tradic, šíření dobrého jména zdejší kultury i propagaci kraje, však nalezneme řadu osobností, jejichž ostatky nemohou být z různých důvodů uloženy na Valašský Slavín. Nový Statut Valašského Slavína schválený vedením muzea navíc neumožňuje instalaci symbolických náhrobků v areálu Valašského Slavína. Byla by však věčná škoda, kdyby jejich dílo a odkaz zůstaly zapomenuty. Proto byla v roce 2004 rozhodnutím ředitele Valašského muzea v přírodě založena *Kniha paměti kraje*. Formou zápisu v ní mohou být důstojně připomenuty přední osobnosti regionu, které se zasloužily o moravské Valašsko. Návrhy pro zápis do *Knihy paměti kraje* může připravit kdokoli – organizace, spolek i jakákoli soukromá osoba. Jedinou podmínkou je kvalitně zpracovaný návrh na předepsaném formuláři (je dostupný na ředitelství Valašského muzea v přírodě nebo na webových stránkách muzea). Tento návrh následně posuzuje Rada starších, poradní orgán ředitele Valašského muzea v přírodě, složená z téměř dvacítiky osobností zastupujících všechny oblasti lidské činnosti. Odsouhlasené návrhy jsou posléze realizovány prostřednictvím kaligraficky zpracovaných personálních listů. Celá kniha má velmi originální úpravu a vazbu vycházející z tradic historických rukopisných památek. Jednotlivé listy byly speciálně pro tuto *Knihu paměti kraje* zhotoveny v ruční papírně

Ukládání ostatků sourozenců Jaroňkových v roce 1971

Fotoarchiv VMP v Rožnově p/R

Kniha paměti kraje

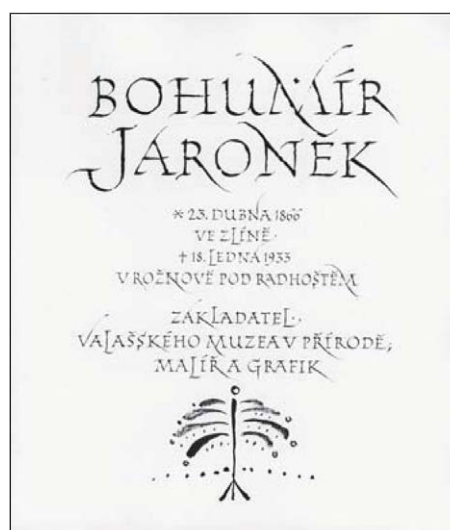
Fotoarchiv VMP v Rožnově p/R

ve Velkých Losínách. První svazek Knihy paměti kraje bude obsahovat sto personálních listů. Jakmile se dosáhne tohoto počtu, bude kniha uzavřena, pevně svázána a bude započato se zápisy do druhého svazku. Medailony jednotlivých osobností z první knihy pak budou zpracovány do knižní podoby. Vznikne tak publikace, která bude moci sloužit jako jakási malá encyklopedie významných osobností valašského regionu. Všechny zápisy, včetně životopisných medailonů a obrazového doprovodu jsou ovšem již dnes dostupné i na webových stránkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (www.vmp.cz).

Osobnosti Knihy paměti kraje zapsané v letech 2005 a 2006

BOHUMÍR JARONĚK – malíř a grafik
 ALOIS JARONĚK – malíř porcelánů, autor výtvarných návrhů
 JULIE JAROŇKOVÁ – tvůrkyně gobelinů
 ČENĚK KRAMOLIŠ – spisovatel, historik, vlastivědný pracovník
 ALBÍN POLÁŠEK – sochař
 VÁCLAV BRADÁČ – folklorista
 METHODĚJ KAREL BYSTRICKÝ – kněz, básník a spisovatel
 JAROSLAV FIALA – architekt
 VLADIMÍR PETŘEK – pravoslavný kněz a účastník protinacistického odboje
 EMANUEL VENCL – zemědělský pedagog a osvětový pracovník
 MILAN ŠVRČINA – folklorista
 JOSEF SOUSEDÍK – průmyslník a vynálezce
 DUŠAN SAMO JURKOVIČ – architekt
 ROBERT MALINA – učitel a legionář
 LUDVÍK KUNZ – etnograf
 JOSEF TVARŮŽEK – kronikář a archivář

BENEŠ METHOD KULDA – kněz a sběratel lidové slovesnosti
 FRANTIŠEK BARTOŠ – pedagog a etnograf
 MICHAL JURAJDA – starosta Rožnova a vlastenec
 VLASTA FIALOVÁ – historička
 MICHAL ŽITNÍK – řezbář
 JOSEF BARVIČ – knihkupec a nakladatel
 ALOIS SCHNEIDERKA – akademický malíř
 PETR KŘENEK – spisovatel
 ALOIS JUŘIČEK – malíř
 ALOIS POZBYL – katolický kněz
 RUDOLF BILL – starosta Rožnova a obchodník
 JAN KARAFIÁT – evangelický kněz a spisovatel
 MARIE SCHOBEROVÁ – vyšivačka a učitelka ručních prací
 ARNOŠT DADÁK – podnikatel
 MILADA JAROŇOVÁ – tvůrkyně tzv. zašovských kytic
 ALOIS ZÁTOPEK – geofyzik

Personální list Knihy paměti kraje se zápisem Bohumíra Jaroňka

Rožnovské vzpomínání

Jiřina Juláková

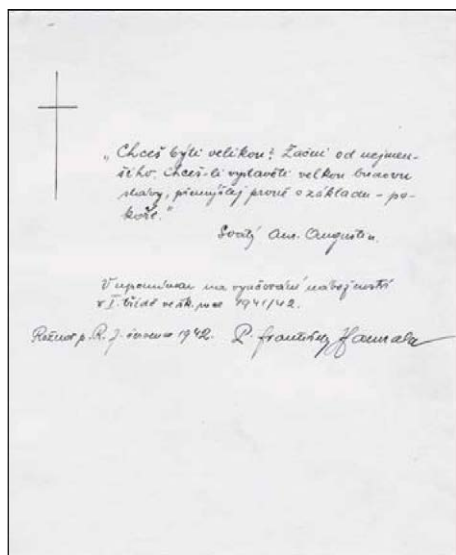
Každý máme krajinu svého dětství, po níž se rádi touláme nebo se k ní utíkáme alespoň v myšlenkách, a to ve chvílích radosti i smutků – moje krajina je Rožnovsko a Rožnov. Moje nejstarší vzpomínky jsou spjaty s tímto městem, z něhož ještě stále vedou cesty a chodníky zahradami, loukami a poli směrem k horám, s jeho parkem, na jaře plným sasenek, s potokem hučícím pod okny strýcova domu a hlavně s jeho obyvateli.

Nenarodila jsem se tu, ale rodina mého otce pochází z Horních Pasek v Rožnově pod Radhoštěm, kde se v r. 1881 ve starém roubeném stavení v blízkosti Černé hory narodil také můj stařeček Josef Petřek. Povolání ho odvedlo z rodného kraje, pravidelně se sem však znovu a znovu vracel, nejprve jako student a později mladý učitel s rozrůstající se velkou rodinou – Petřkových dětí bylo deset. Jeho nejstarší syn Vladimír Petřek (1908-1942) byl můj otec. Také Vladimír tu trávil své dětské a chlapecké prázdniny a zajišťoval sem i během svých vysokoškolských studií na Bělehradské pravoslavné teologické fakultě. Tehdy byl veselým členem rožnovské studentské party, prožívající své letní volno u horního splavu Bečvy, pod strání, která tehdy nesla jména presidenta Wilsona. Tam se také v r. 1933 seznámil se svou budoucí ženou Jiřinou, roz. Reinlovou. Mladí lidé sportovali, chodili po horských túrách a bezstarostně se radovali z krás boží přírody. Nikdo tehdy nemohl tušit, že Vladimírovi v té době nezbývá ani pouhých deset let života.

Po skončení studií v Bělehradě Vladimír odsloužil povinnou vojnu v Kroměříži. Podle kánonu pravoslavné církve se před vysvěcením na kněze v prosinci 1934 oženil a po vysvěcení se stal jedním ze správců pravoslavné farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje v Praze II, Resslově ulici. Stal se postupně dobře známým nejen v kruzích křesťanských intelektuálů, ale také v početné srbské komunitě tehdy žijící v Praze, mezi československými legionáři a pro své překladatelské záměry i mezi literáty. V r. 1937 obhájil doktorskou disertační práci a svět se mu zdál být otevřen. Nebylo to na dlouho. Po mnichovské katastrofě a následné okupaci Československa se zapojil do odboje, v r. 1942 byl jedním z těch, kdo ukrýli československé parašutisty, kteří vykonali atentát na R. Heydricha; jejich úkryt byl zrazen, stateční hoši padli, Vladimíra však před smrtí čekala strastiplná doba výslechů i obav o osud rodiny, přátel a spolupracovníků. Tehdy se snad poprvé smířil s tím, že se od něho odloučila žena a že žije i s malou dcerou v Rožnově p. Radhoštěm. Možná doufal, že tam obě najdou bezpečí a oporu. Ve vězení se v myšlenkách toulal beskydskými chodníky a vrchy – a jeho vzpomínky byly útechou jemu i jeho spoluvězňům, jímž popisoval cesty po nich.

Opravdu to bylo také v Rožnově, kde moje matka se mnou našla oporu a ochranu v době největšího nebezpečí a zatýkání – v první řadě musím vzpomenout svého nezapomenutelného strýce Dr. Ing. Josefa Demelu (1897 – 1996) a tetu Mářu (1906-1996), kteří bez rozpaků ke svým třem dětem přibrali i malou neteř a svou sestru. Strýc svým tichým a nenápadným způsobem v době války pomáhal i jiným – převáděl totiž v r. 1939 přes hranice do Polska mladé muže, kteří chtěli bojovat proti nacistům, jak jsem se jako dospělá dozvěděla. Také později, v travinářské stanici, kde působil, nacházeli útočiště mladí lidé, kterým hrozilo totální nasazení a transport do Německa. Teta i strýc i mé milé sestřenice mi zůstali blízcí celý život.

Nemohu nevzpomenout dalšího vzácného člověka, P. Františka Hamralu, který se stejnou odhodlaností, s jakou můj otec zapisoval do matrik židovské spoluobčany, zapsal do farní matriky i mne, i na to, že byl mým prvním učitelem náboženství. P. František nacistické totalitě unikl, neunikl však totalitě komunistické; v padesátých letech byl uvězněn.

Upomínka na vyučování náboženství Jiřiny Petřkové z roku 1942

Vzpomínám také na MUDr. F. Koláře, který přicházel do strýcova domu léčit mé dětské nemoci. I jako dítě si pamatuji jeho odmítavé gesto, s nímž reagoval na strýcův dotaz na vyrovnání účtu. MUDr. Kolář se nedočkal svobody a zemřel statečně jako čestný člověk v r. 1944.

Byli to rožnovští občané, kteří nám pomohli v nejtěžších chvílích; mnozí jen tím, že o naší přítomnosti mlčeli, i to tehdy stačilo. Díky za to, také však za to, že moje dětství přes velkou bolest nebylo žalostné a že mohu vzpomínat s láskou i úsměvem na mnohé pěkné chvíle i lidi.

Mezi vzácné rožnovské občany řadím také paní učitelku Miladu Jahnovou, která mne učila v první třídě obecné školy. Byla to velmi důstojná a přitom vlídná a srdečná paní, opravdová paní učitelka, která uměla využít každý příklad ze života k nenásilnému poučení dětí, k probouzení smyslu pro solidaritu a snad i sociálního citění, a dokázala taktně stírat tehdejší rozdíly mezi nimi.

Ruch na rožnovském náměstí při týdenním trhu, první polovina 40. let 20. století

Fotoarchiv VMP v Rožnově p/R

Naši milí sousedé jsou také stále v mé paměti. Nedaleko od Demelových žila rodina Vaškova; pan Vašek hrával v rožnovském lázeňském orchestru (jistě nikdo nemůže zapomenout na koncerty v parku), paní Vašková byla ta nejrozmilejší valašská stařenka, jakou jsem poznala. Vypočítám-li další sousedy, tak přes potok bydleli a bydlí Štikovi: emeritního pana ředitele Valašského muzea PhDr. Štiku prý tam moje sestřenice Alena učila kouřit, nebyla jsem u toho, jen vypravuji, určitě však patřil mezi kamarády mých sestřenic. Stále ještě v sousedství žijí rodiny Žantova a Hesova: tehdejší děti jsou dnes dědečky a babičkami.

Kdykoliv přijedu do Rožnova, vyjdou se mnou moje sestřenice na procházku do Horních Pasek, kde i já jsem jako holčička bývala se stařenkou a stařečkem Petřkovými. Do nedávných dob byl patrný malý sádek za roubenou chalupou, ve které rodina bydlela na letním bytě, i březový hájek pod Černou horou, kam stařenka se mnou

Manželé Demelovi s dcerami

Foto archiv rodiny Demelovy

choďvala na křemenáče, ještě slyším její tichý hlas, když mi předčítala Broučky, a představuji si i veselý rámus, který dělali moji mladí strýcové a tety. Vzpomínám na ně s láskou.

Navštěvuji občas také Rožnov 19. století. Když jsme totiž v r. 1943 přesídlili s matkou k babičce a dědečkovi Reinlovým do Prahy, žalostila jsem po Rožnově nesmírně. Teta Mářa mi tehdy pro útěchu darovala knížku od Čeňka Kramoliše – Valašskou stařenku. Ta se mi stala nejen dětskou, ale celoživotní útěchou. Jak mne potěšilo, že byla znovu vydaná.

Mám však ráda i Rožnov současný, upravený a zveleбенý, i nové přátele, které jsem zde našla.

Moji milí rožnovští přátelé, děkuji Vám. Byl to Rožnov pod Radhoštěm, který hned v prvních letech po válce pojmenoval po otci stráž nad Bečvou, nad řekou, kterou měl tak rád. Rožnovští mu také prokázali poctu udělením čestného občanství svého města, odkud pocházel rodem i náklonností.

Symbolický náhrobek na Valašském Slavíně je pak trvalou připomínkou i poctou člověku, který daroval svůj život za svobodu a jehož památka i všechny stopy po něm měly být oběma totalitami vymazány.

Byli jste to Vy, kteří nám pomohli v těžkých chvílích, byli jste to Vy, kteří nezapomněli památky mého otce. Mám Vás ráda.

Jak naše maminka pekla domácí černý chleba

Ladislav Videcký

Narodil jsem se 21. listopadu 1928 v Malé Bystřici, v chalupě č. 72. Moje maminka Antonie Videcká (1911 – 2002) mne měla za svobodna, později se provdala za Jaroslava Kočíba. Moji předkové žili již nějaké to století v Malé Bystřici. Byli to evangelíci a dle vyprávění se podíleli na stavbě tolerančního kostela ve Velké Lhotě v roce 1783. Rodiny tam mimo jiné přispěly tím, že si nechaly udělat vlastní lavici, kterou si po generacích postupně předávali z rodiny na rodinu. Na Santově jsem vychodil dvoutřídku. Už jako školák jsem musel pomáhat rodičům doma, na poli a zejména s pasením dobytka.

Naše maminka Antonie Kočibová, roz. Videcká, byla opravdový „všeuměl“. Ostatně ji tomu naučila životní situace, ve které se ocitla, nebo jak jí to osud zařídil. Ona uměla opravdu mnoho prací a byla velmi zručná. Doma jsme chovali dvě až tři krávy, příp. dorůstající kusy – teličky na chov či prodej, býčky na prodej na maso. Chovali jsme také kozu, jednu či dvě ovce a v létě od nich také kůzlátka či jehňátka. Ta zpravidla na prodej, někdy na domácí porážku. Navíc také slepice, prasata – ta na prodej a jedno na domácí porážku, kočky a psa. Maminka to se zvířaty uměla. Když vyšla před chalupu, sbíhaly se kolem ní slepice, přiběhl za ní pes a lísal se jí o nohy kočky. Když jsem pásal krávy a ony v dáli uslyšely hlas maminky, zvedaly hlavy a vyhlížely ji.

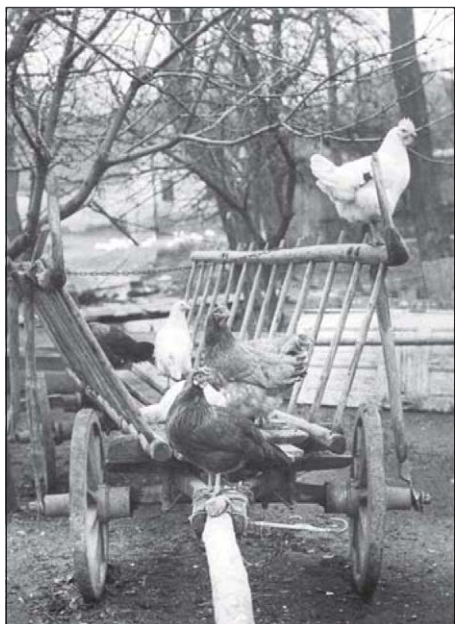

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Maminka uměla skutečně mnoho věcí – např. ušít pro nás nějaké oblečení na stroji či ručně, ale také pěkně vyšívat! Na to se dala zejména v důchodu, kdy na to už měla čas a pro zdravotní potíže nic jiného nedokázala. Však svými pracemi nás své děti a vnuky také obdarovala – vyšívanými ubrusy, ubrousky, či malými přehozy. Ona ale také uměla kosit trávu, řezat a sekat dříví, vyměnit v podlaze chléva shnilý trámec včetně jeho hrubého opracování, vyzvednout ve chlévě podlahu a vyčistit pod ní nános tak, aby močůvka z pod krav plynule odtékala, a podlahu zpět usadit. A samozřejmě obsloužit všechny dobytek!

Maminka ovládala také jiné potřebné práce. Dokázala přibít odpadající prkno na stěně podsínku či kůlny, opravit hliněnou podlahu na podsínku, upravit násadu motyky, nařezat a naštipat dříví, udělat si různé pomůcky, třeba metlu ze smrkového chvoji na zametání, nahradit zrezivělý pant u dveří tak, že odřízla ze staré boty podešev a tím nahradit pant, aby se dveře daly otevírat.

Mezi základními povinnostmi bylo ošetření a zpracování nadojeného mléka. To se tehdy do mlékárny nevozilo, ta byla příliš daleko! Vždyť kráva v plné dojivosti dávala kolem patnácti litrů mléka, a to byl přeci hlavní zdroj výživy na venkově na Valašsku. To se nadojené mléko přecedilo a uskladňovalo se v kamenných hrncích, pokud možno na nejstudenějším místě v chalupě. Ty bývaly vzácné a také drahé, proto tehdy vzkvétalo řemeslo dráteníků. Ti je drátem oplétali a takto je zpevňovali. Krávy postupně dojivost snižovaly. Ta končila asi po první třetině další březivosti krávy. Když obě naše krávy byly březí ve stejnou dobu, pak také bývalo období, kdy jsme bývali bez mléka. Tu nám vypomohli příbuzní nebo sousedé, a pak byla povinnost jim to oplatit.

Dokud maminka neměla odstředivku, tak se dalo nadojené mléko ustát a teprve další den se z jeho povrchu sbírala smetana. Mléko se pak zkonsumovalo či zkrmlilo vepři nebo zpracovalo na tvaroh. To se mléko nechalo zkysnout, po oddělení syrovátky se tato slila a zkrmlila. Zbylá syrovátka se dala do pevného plátěného pytlíku. Na kbelík (škopek) se dalo prkno, na něj pytlík se syrovát-

kou, nahoru opět prkno a to se zatížilo zpravidla k tomu připraveným kamenem, který zbylou vodu z tvarohu vytlačil. Kámen se sejmul, až když byl tvaroh dostatečně tuhý.

Když měla později maminka odstředivku, mléko se odstřeďovalo ihned po nadojení a odstředěné mléko se zpracovalo stejně, jak píší výše. Skladovala se pouze smetana, a to do doby, než jí bylo dostatek k „tlučení másla“. Stlouklo-li se máslo ihned, když smetana nestačila zkysnout, bylo „sladké“. Uskladnila-li se a zkysla (jako kýška), máslo pak bylo nakyslé. Ne vždy jsme stačili pod máslo sníst, ten zbytek se zkrmil. Dodávám, že čerstvě nadojené mléko měly velmi rády kočky, to na něj už čekávaly a vždy je od maminky dostaly! Ze smetany se máslo stloukalo v máselnici. Do ní se vešlo asi osm litrů smetany a stlouci jednu dávku trvalo asi jednu hodinu.

Máslo, tvaroh, vajíčka, ale také kuřata, slepice, husy, zpravidla už zabité a vykuchané, maminka chodila prodávat na tržnici do Valašského Meziříčí. To byl pro rodinu jediný příjem k zakoupení oblečení, soli, cukru či jiných potřebných věcí, nářadí apod. pro domácí potřebu. To chodila pěšky přes kopec tam i nazpět, autobusy tenkrát nejezdily a ani na ně nebylo! Za využívání tržního místa, tehdy na náměstí, musela zaplatit poplatek, který vybíral pracovník z úřadu města, a což následně policii důsledně kontrolovali a porušení výrazně pokutovali.

Pečení domácího černého chleba! To bývalo chloubou každé hospodyně, zejména selky, vždyť musela nakrmit chasu. S tím se musela seznámit každá hospodyňka. Ale od začátku:

To maminka začala organizovat brzy po upečení předešlé dávky chleba. První bývalo, že jsme spolu mli na šlapacím mlýnku obilí. Bývala to vždy réž, spisovně žito. Spolu s maminkou jsme každý den semleli jeden „okřínek“, spisovně ošátku upletenou ze slámy (to umělo jen málo lidí). To bylo tak na jeden pecen o váze cca 4 kg. Jeden proto, že to byla velmi namáhavá práce, zejména pro maminku. Vždyť já jsem jí tou svojí malou váhou také málo pomohl. Tak jsme to dělali po celý týden – tedy asi na 6 – 7 pecnů. Umletí zrna na rezný šrot zabralo denně víc než jednu hodinu namáhavého šlapání.

Mezitím si maminka sama – když jsem vyrostl, tak pak já – nařezala dříví na potřebné délky. To, aby pec byla vypálená po celé ploše – vzadu, v koutech i po stranách. Maminka to dokázala!

Až bylo vše připraveno, nastala přímá příprava pečení chleba. A jak se začínalo? Snesením díže z pudy (dále hůry) včetně kopisti. To je velká „vařečka“ na mísení těsta. Z díže se vyjmul kousek zbylého těsta (nátěstky), do díže vloženého od posledního pečení. Ten se rozdrolil a rozmíchal tak asi do 4 – 5 litrů teplé vody (jako na kvasnice při pečení buchty), zahustil šrotem na řídkou kaši. Pro lepší kynutí se přidal cukr. Díže s touto kaší se pak dala na teplá kamna. To maminka udělala večer, aby kvásek a kvasinky v něm se do rána rozmnožily a správně pracovaly. Po ranním poklidu dobytka začala maminka kvásek zpracovávat. Nebyl-li dostatečně „naskočen“, práci oddálila.

S opatrností, aby nic nepřehnal, nalila do díže opět teplou vodu, přidala rezný šrot, sůl, kmín,

Antonie Kočibová, rozená Videcká (1911-2002)

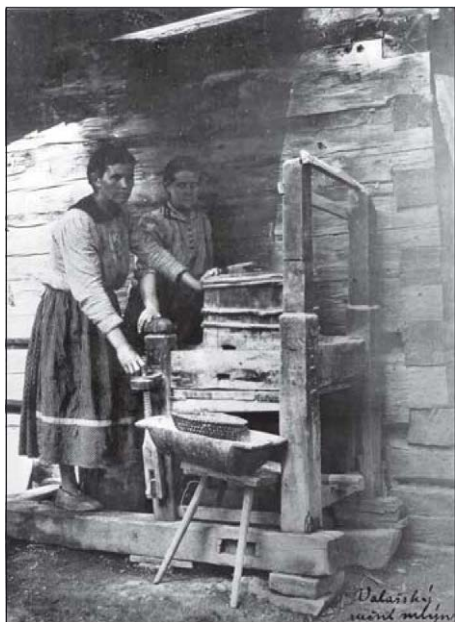
Foto archiv autora

příp. vařený brambor, to pro vláčnost chleba, a začala mísit, což jí trvalo nejméně hodinu. Při tom hlídala správnou hustotu těsta. Zamísené těsto na teplém místě (to bylo v kuchyni na peci vedle sporáku – plotny) opět nechala kynout. Průběh kynutí hlídala. Asi po pěti hodinách těsto opět mísila. Přidala zbytek rezného šrotu, vody tolik, aby „neutopila mlynáře“ (těsto nebylo řídké) a po hodině mísení těsto opět nechala kynout. Mezitím už začala vytápět pec. To muselo být načasováno tak,

Osada Santov v Malé Bystřici

Foto archiv autora

Mletí obilí na nožním mlýnci v Novém Hrozenkově
Reprofoto M. Langer

aby až těsto bude oválené a připravené na okřínkách, byla také připravená pec!

Když bylo těsto vykynuté, začala je maminka válet vždy v množství jednoho pecnu. Vyválela je, okřínek vysypala šrotem a těsto v něm vytvarovala do tvaru pecnu. To dělala tak, aby také poslední pecen chvíli kynul – odpočíval. To už za pomoci ohřelba a pometla (měly dlouhé tyče) připravila – vyčistila pec. To znamená rozhmula uhlíky do stran, aby dohořely, pak zbytek a také popel vymetla a vykynutý chleba se mohl začít sázet.

Pod podlahou před pecí byla jáma, zvaná „peklo“. Poklop se sejmul a nohy se spustily dolů. Sedělo se přitom na podlaze. Podlaha pece byla asi 10 cm nad podlahou kuchyně, což umožnilo snadnější sázení. Těsto se z okříčku vyklopilo na lopatu s dlouhým držadlem, zaneslo do pece a mrštným pohybem se z lopaty posadilo na místo.

Před sázením do pece maminka rozetřela do pecnu trochu mouky, pak jej pomácela vodou (pro vytvoření pěkné kůrky) a uprostřed něj udělala díрку – střed pecnu. Pak se s ním už nesmělo pohnout, aby se pecen chleba nepoškodil lopatou. Chleba se pak pekl víc než jednu hodinu, průběh pečení maminka pečlivě sledovala pootevřenými dvířky pece. Chléb musel být dobře propečený, nikoliv však spálený. Už samo vypálení pece bylo uměním!

Ve valašské architektuře bývala pec pod kamny a sporákem. Do pece se sázelo pečivo v kuchyni, pod sporákem s plotnou. Pec s kamny pak přesahovala do jizby a také do malého pokojíku. Trouba na pečení byla přístupná z jizby. Bylo tak vyřešeno vytápění všech tří místností z jednoho místa, tedy z kuchyně. Tak tomu také bylo v naší chalupě na Santově.

Vrátím se však k tomu, co jsem opomněl: při vyvalování pecnů chleba do okříčků maminka nám vždy udělala „malý peceneček“, který byl upečený dřív než ostatní pecny. Ten nechala urychleně vychladnout na ochutnání. Navíc nezapomněla do díže opět vložit kousek těsta – ná-těstu pro zadělání kvásku na vykynutí těsta při dalším pečení! To vydrželo až několik týdnů a po použití na kvásek těsto kynulo.

Po vyjmutí upečeného chleba z pece jej maminka nechala dobře vychladnout. Chleba pak uložila do skříně pouze přikrytý plachetkou. Ten jsme pak jedli až do úplného spotřebování. Nikdy se nic nesmělo vyhodit. Ten suchý se pak jedl např. nadrobený do polévky nebo do mléka či bílé kávy.

Podobně se postupovalo při pečení vdolků s tím, že těsto se připravilo podle receptu na koláče, včetně dalšího postupu jako při pečení chleba. To však pec musela být vypálena mírněji, aby nedošlo ke spálení vdolků. Také jejich sázení do pece bylo větším uměním, vždyť byly tenké a snadno se poškodily! Poškozeným vdolkům se říkalo „frgály“ – takového výrazu nyní využívají thovci pro zvýšení pozornosti zákazníků. Lopata musela být pečlivěji posypána moukou pro snadnější sesunutí z lopaty. Kulaté plechy, jak je známo nyní, se začaly používat až po roce 1945. Pro lepší pečení vdolků se také používal tzv. sádrový papír sestřižený dokulata – do kruhu.

Znovu se vrátím k pečení chleba. Proč? To bývalo jednou z několika zkoušek nevěsty, přivdané do rodiny manžela. Dalšími testy bylo, jak se umí obracet s prací při poklidu dobytka, jaké bylo její prádlo (po vyprání) či příprava oběda pro celou rodinu, která odešla po ránu pracovat na pole. A to od přípravy dříví, vymyšlení jídelničky včetně celé přípravy a uvaření a včasného podání, když rodina přišla z pole domů.

Ve svém popise používám pro semleté zrna na chleba výraz „šrot“. To proto, abych jej pro čtenáře oddělil od mouky kupované v obchodech. Ty šrotovníky neměly pouze zrna na chleba, ale také opravdový šrot z podřadných obilovin pro dobytek. Rotační kámen šrotovníku se dal nadzvednout, a tak reguloval hrubost mletí. Mleli jsme na šrotovníku také ječmen – ne mleli, ale lámali – na kroupy. A také pohanku do jelit. Ta se skutečně pouze lámala tak, aby se od zrna oddělila jenom slupka. To šlapání bylo opravdu velmi namáhavé!

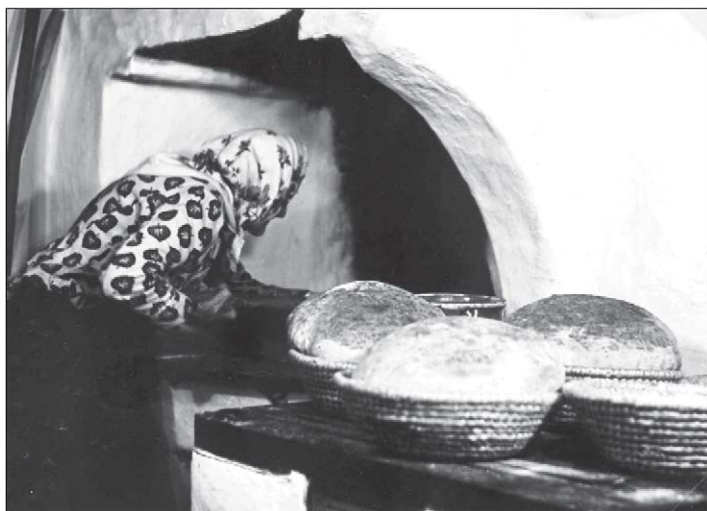
Svoji zručnost a ovládání mnohých prací maminka využila zejména, když v roce 1966 zemřel její manžel a náš táta. Ona pak sama hospodařila až do závěru roku 1973, kdy odešla bydlet k Musilovým do Vesníku u Vsetína. Jezdívají jsme jí pomáhat, jenže to bývalo pouze o sobotách. Na pomoc se musela obracet také na sousedy či známé. U ní však platilo, že si s lidmi uměla porozumět. Nám vždy říkala: „Neváhejte pomoci lidem, když vám tou pomocí nevznikne žádná škoda. Vráti se vám to!“ Většina občanů z Malé Bystřice jí uměla oplácet její ochotu.

Když jsem po smrti maminky v listopadu 2002 později přijel do Malé Bystřice, mnozí mi vyčítali, že jsme splnili přání maminky – být pohřbena bez obřadu! Že, to cituji doslova, byli připraveni důstojně se rozloučit s naší maminkou. Byla to slova potvrzující, že si tam maminky vážili.

Odry, říjen 2005

Kynutí chlebového těsta
Foto F. Potočný

Vytahování chleba z pece, Velké Karlovice-Léskové, 1965

Foto F. Potočný

SUCHOMELOVA SBÍRKA

Pocta
Jiřímu Demlovi

Tomáš Mikulaščík

V muzeu ve Valašském Meziříčí je rozsáhlý soubor uměleckých děl, která jsou zařazena do sbírky profesora Adolfa Suchomela¹⁾. Jedná se o obrazy, kresby a grafické listy, které pocházejí z jeho darů a odkazů, později k nim přibýly dary několika umělců a rozsáhlý soubor převážně grafických listů českých umělců druhé poloviny dvacátého století ze sbírky Jiřího Demla. Historie fondu začala pravděpodobně již před válkou, nejpozději však v roce 1944, kdy Adolf Suchomel daroval muzeu grafický list Jana Konůpka²⁾. Než se soustředíme na věc samotnou, je třeba stručně zopakovat základní biografická data pana profesora.

Adolf Suchomel se narodil 12. března 1884 v Příboře, kde byl jeho otec Karel Suchomel učitelem. O dva roky později se mladá rodina přestěhovala do Křivého (nyní Valašské Meziříčí – Podlesí), neboť se tam otec stal správcem obecní školy. V podnětném prostředí venkovské učitelské rodiny, na úpatí valašských kopců a v blízkosti „Valašských Athén“ s bohatě se rozvíjejícím školstvím a pestrým kulturním životem, prožil své dětství a mládí. Nepochybně se tu zrodil i jeho vztah k muzeu a příkladem mu byl právě jeho otec. V inventární knize „Záznamy o darovaných předmětech Musejní společnosti ve Val. Meziříčí od r. 1897 – 1945“ je v roce 1915 pod číslem 21 zapsáno: „Soška sv. Jana Evangelisty na štítu výměny fojtství v Křivém z XVIII. stol. Snad dílem meziř. sochaře Pratzkera. Daroval p. Suchomel, nadučitel v Křivém“.^{3) 4)}

V roce 1904 maturoval na českém gymnasiu ve Valašském Meziříčí. Po filosofických studiích v Praze získal učitelské místo na Obchodní akademii v Plzni, které zůstal věrný až do svého odchodu do důchodu. Poté se odstěhoval k synovi do Prahy a tam (o tři desetiletí později) v pozeňnaném věku jednadvaceti let dne 6. listopadu 1975 zemřel.

Jak je z předchozího zřejmé, Adolf Suchomel prožil svůj aktivní život v Plzni a důchod v Praze. Stále se však cítil být Valachem (v některých dopisech přidával k podpisu označení „Křivjan“ – podle obce svého dětství), na Valašsko a do Valašského Meziříčí často zajížděl. Po válce začal usilovat o zřízení stálé umělecké galerie ve Valašském Meziříčí a daroval k tomuto účelu několik výtvarných děl. Dokonce se podařilo galerii zřídit a mezi lety 1953 až 1961 také zpřístupnit.⁵⁾

Věnujme však pozornost samotnému odkazu. Sbírka je podle přání dárce a iniciátora Adolfa Suchomela určena městu, jeho obyvatelům a návštěvníkům, a ať už bylo valašskomeziříčské muzeum organizačně začleněno jakkoliv (popřípadě kvůli vlekoucí se opravě v letech 1972–1988 uzavřeno), vždy tam také zůstávala uložena. V určitých vlnách se také jakoby ztrácelo a obnovovalo vědomí o její existenci, což ve svém důsledku vedlo k představě, že vlastně všechna umělecká díla v depozitáři muzea patří do Suchomelova odkazu. Navíc začalo být v polovině osmdesátých let stále zřejmější, že darované prostředky se nerozmnožují podle představ dárce, naopak, že by dokonce mohly být postupně znehodnocovány. Tehdy vyvolal předseda meziříčské pobočky KPVU Jiří Demel jednání, které se uskutečnilo 14. října 1985 na Městském národním výboru ve Valašském Meziříčí a kterého se zúčastnili zástupci města, muzea, odboru kultury ONV a správce odkazu. Bylo

Marie Bognerová: **Adolf Suchomel**, 1970, kresba tužkou

dohodnuto, že deponované peníze budou použity k nákupu uměleckých děl a celé transakci bude předcházet vypracování seznamu doposud získaných sbírkových předmětů a jejich vyčlenění. Nákup provede komise, na jejímž složení se jednající rovněž rámcově dohodli.

Součástí zápisu byl pak soupis uměleckých děl Suchomelovy galerie, který obsahoval 146 položek. Ten se stal základem pro podrobnou revizi odkazu v muzejních depozitářích, v příručím archivu a zejména ve Státním okresním archivu (příslušný fond byl tehdy uložen v bývalé škole ve Lhotce nad Bečvou). Všechna díla se podařilo nalézt a přes veškeré peripetie muzea a jeho sbírek byla v relativně dobrém stavu. Ukázalo se však, že ne všechna patří do Suchomelova odkazu. Z poměrně neúplných záznamů⁶⁾ bylo zjištěno, že 25 položek pochází z darů profesora Adolfa Suchomela. Dále se podařilo přesně určit provenienci u čtyřiceti devíti sbírkových předmětů. Zbývajících sedmdesát dva má záznamy o nabytí neúplné (nebo vůbec žádné) a je možné (i když málo pravděpodobné), že se i mezi nimi nachází dar A. Suchomela.

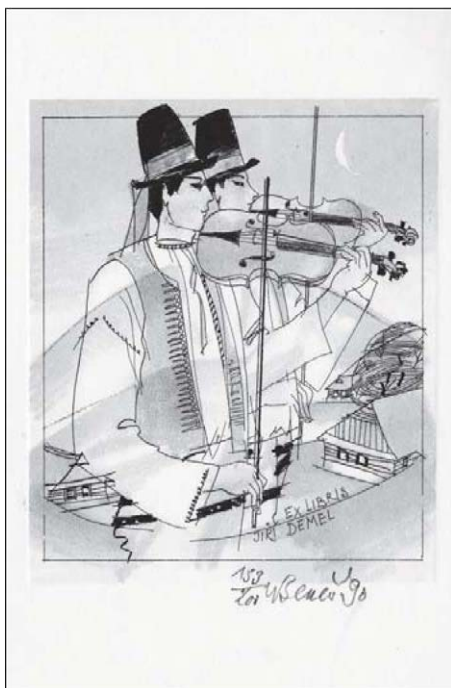
Prvním prokazatelným darem je již uvedený grafický list. Dále A. Suchomel daroval muzeu olej Františka Kavána a barevný dřevoryt Bohumíra Jaroňka, nepodařilo se však zjistit, kdy.

Ještě před měnovou reformou (1953) věnoval na nákup uměleckých děl 100 000,- Kč a tehdejší vedoucí muzea Miloš Kašík je stihl včas použít.⁷⁾ Za darované prostředky bylo zakoupeno dvaadvacet obrazů, kreseb a grafických listů od významných autorů s vztahy na region (Jožka Baruch, Dagmar Dvořáková-Baruchová, Josef Hapka, Karel Hofman, Josef Hrnčárek, Jan Kobzáň, František Ondrůšek, František Podešva, Alois Schneiderka).

Poté, co si Adolf Suchomel rámcově ujasnil, co se v muzeu nachází, rozhodl se pokračovat v mecenášství a hledal pro to vhodný postup. Pravděpodobně neměl plnou důvěru k samotnému muzeu, které mělo ředitelství na Vsetíně, a proto inicioval založení Klubu přátel výtvarných

umění ve Valašském Meziříčí. Odkazem ze dne 2. května 1971⁸⁾ daroval KPVU 50 000,- Kč a dohodou se zřizovatelem KPVU Českým fondem výtvarných umění podepsanou 14. prosince téhož roku byl stanoven postup jejich použití. Nadto deponoval u Jiřího Demla další tři obrazy, čtyři grafické listy a album reprodukcí kreseb německých krojů z Moravy (předáno muzeu v květnu 1987).

Realizace úmluvy stran zainteresovaných na správě odkazu profesora Adolfa Suchomela o použití deponovaných prostředků se protáhla od roku 1986 až do konce roku 1991, naštěstí se podařilo totéž, co se povedlo již M. Kašíkovi v případě prvního finančního daru – totiž využít prostředky v souladu s úmysly dárce dříve, než by mohlo dojít k jejich znehodnocení. Díky organizačním schopnostem, výmluvnosti i přátelským vazbám Jiřího Demla bylo z darovaných peněz zakoupeno ještě osmnáct uměleckých děl – od Josefa Brože, Adolfa Zábranského, Jožky Antka, Karly Palátové, Jaroslava Hyžové, Ambrože Špetíka, Ivana Jakeše, Miroslava Adámka,

Karel Beneš: **Exlibris Jiří Demel**, 1990, barevná litografie, 150x100 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 2392)

Jana F. Kováře, Jaroslava J. Králíka, Viléma Plocka, Josefa Lieslera a Pavla Drdy. Ze stejného podnětu do sbírky přibýly dva dary autorů: Autoportrét Jaroslavy Hyžové a barevný lept „Vivaldi“ Karla Demela. Avšak největší počet sbírkových předmětů do Suchomelovy galerie věnoval sám někdejší správce odkazu Jiří Demel. V součtu to jsou tři obrazy, osmnáct kreseb, sto sedmdesát sedm grafických listů (převážně novoročenek a exlibris) a dvaadvacet tisků (rovněž novoročenky, exlibris nebo pamětní listy, poděkování za kondolenci a tak podobně). Logicky ke sbírce patří také portrét Adolfa Suchomela (kresba tužkou), který muzeu darovala Marie Bognerová po výstavě svého díla.

Snad poněkud nesourodý soubor jednapadesáti uměleckých děl získaných z darů a odkazů profesora Suchomela a dvou set dvaceti sbírkových předmětů, které muzeu daroval Jiří De-

mel, doplněný ještě o tři jednotlivé dary, bude dobrým základem připravované umělecké galerie města Valašského Meziříčí a tak bude naplněn úmysl dárce i pověřeného správce, jejichž velkorysost si s úctou a vděčností připomínáme.⁹⁾

POZNÁMKY

1) Odkazem Adolfa Suchomela jsem se zabýval od roku 1986, kdy jsem na pokyn tehdejší ředitelky muzea Aloisie Ramboskové začal pátrání v (několikrát přestěhovaných) fondech muzea a později i v okresním archivu po uměleckých dílech, která do vyčleněné sbírky patří. Výsledky byly zveřejněny ve Zpravodaji Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně v roce 1988 (s. 31-35, zde jsou také uvedeny prameny) a doplněny krátkým textem o použití zbylých prostředků ve Zpravodaji OVM v r. 1992 (s. 54-55).

2) Jednalo se o suchou jehlu Jana Konůpka Valašsko z roku 1918. Příslušný záznam ve výše citované knize: 4 21.1.44. Konůpek: Symbol Valašska, lept Daroval Adolf Suchomel prof. v Plzni. Děkovný dopis, který podepsali jednatel i předseda Musejní společnosti, má datum už 17. 1. 1944.

3) Čerpám ze záznamů, které jsem pořídil v r. 1986 při studiu archivních materiálů, tehdy uložených ve Lhotce nad Bečvou (SOKA Vsetín, fond Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí). Později jsem narazil na sčítací operáty, sepsané Karlem Suchomelem. Uhlédným učitelským písmem vyplněná kniha formulářů sčítajících obyvatelstvo v Křivém je z dnešního pohledu zajímavá i tím, že pan učitel zásadně nepřechyloval ženská příjmení, takže např. jeho žena je zapsána jako Anna Suchomel.

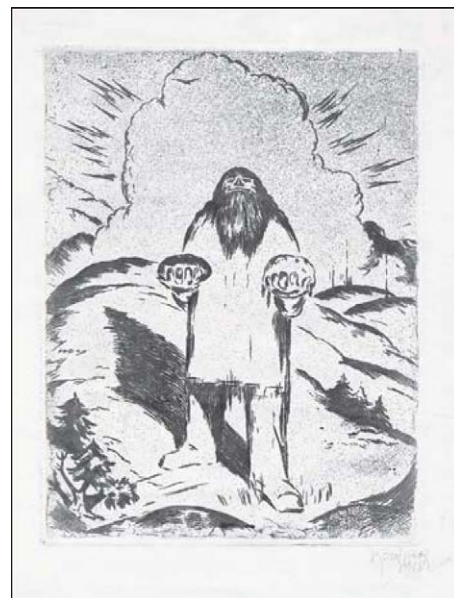
4) Nebyl ostatně v rodině jediným – jeho dobrý příklad ovlivnil i mladšího syna. Při studiu archivních materiálů jsem našel také poznámku: Bratr PhMr. Karel Suchomel odkázal muzeu svou sbírku vycpaného plachtva valašského kraje (v r. 1945).

5) Rámec její existence udávají data zápůjček: Reversem ze dne 17. července 1953 zapůjčila Okresní spořitelna a záložna ve Valašském Meziříčí 18 uměleckých děl pro Suchomelovu galerii. Díla byla vrácena nadvakrát: 17. srpna 1961 a 12. března 1963.

6) Podrobněji viz revizní zprávu z ledna 1987 (5 stran strojopisu + 11 stran seznam s katalogovými údaji). Vše podstatné z ní bylo publikováno v citovaném textu ve Zpravodaji OVM 1988.

7) Přímý záznam o daru a nákupech se nepodařilo nalézt, vyplývá to však z korespondence mezi prof. Suchomelem a muzeem (PhDr. Alena Podzemná) z let 1967 a 1968.

8) Text odkazu (podle neautorizovaného opisu): Já podepsaný jménem Adolf Suchomel věnuji Klubu přátel výtvarného umění ve Valašském Meziříčí 50.000 Kčs, slovy padesát tisíc korun československých jako základní kapitál jeho fondovního jmění, jež budou uloženy u Státní spořitelny na čtyřprocentní úrok. Z takto získaných úroků budou zakupována ve vhodných časových obdobích umělecky hodnotná díla výtvarná, jimiž budou obohacovány sbírky Galerie výtvarných umění města Valašského Meziříčí, a jež tedy nesmí být přemísťovány do jiného města. Bude zajisté věci na prospěch, budou-li při nakupování těchto děl účastní radou i nečlenové jmenovaného klubu, pokud jsou v problematice výtvarných hodnot teoreticky obeznali – /ovšem jen hlasy poradními/. Na plnění jmenovaných závazků by pak měl dohled i Kulturní odbor rady Městského národního výboru ve Valašském Meziříčí, který by se pak staral o umístění těchto exponátů, o udržování místností pro ně a pomáhal zmíněnému fondu též svými peněžitými příspěvky. A poněvadž ona galerie má být svědkem kulturní vyspělosti nejen města Valašského Meziříčí jako tradičního kulturního střediska i celého východomoravského kraje, zahrnutého pod názvem Valašsko, měl by být brán zřetel při náku-

Jan Konůpek: **Valašsko**, 1918, suchá jehla, 281x227 mm, sbírka A. Suchomela (583)

pověm výběru prací též na výtvarníky tohoto kraje, pokud by ovšem jejich díla byla nadprůměrné hodnoty a tedy důstojná pro umístění v takovém stánku umění. Kdyby se jmenovaný Klub přátel výtvarného umění ve Valašském Meziříčí rozešel, nakládal by s úroky tohoto peněžního fondu Fond výtvarných umění v Praze ve smyslu jejich odkazu.

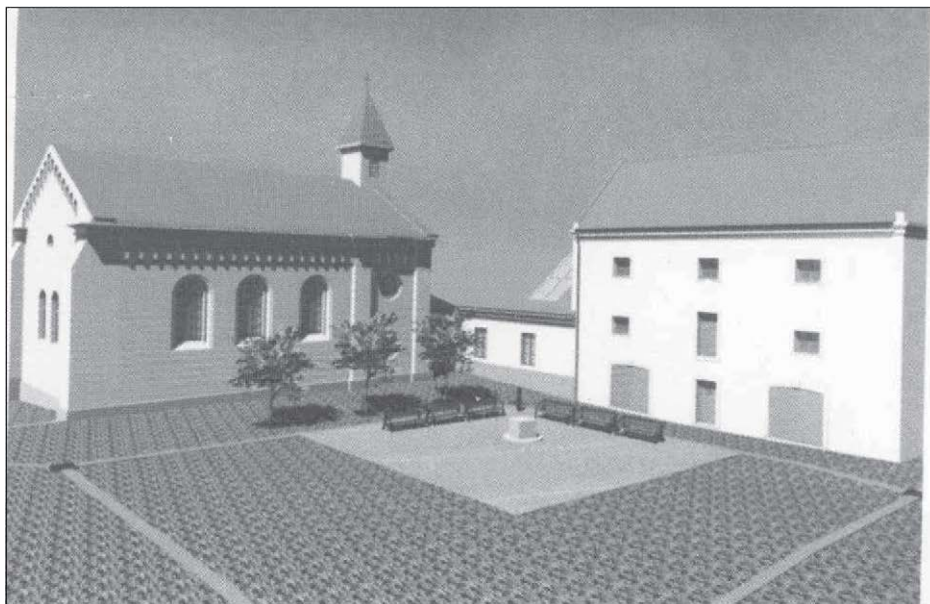
To jest mým přáním a znamenám se
Adolf Suchomel, profesor obchodní akademie v. v.
v Praze, Národní třída 35

V Praze 2. května 1971.

9) Pro úplnost je spravedlivé se ještě zmínit o roli nedávno zesnulé Aloisie Ramboskové, ředitelky Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně v letech 1984 až 1992, bez jejíž systematickosti by se nepodařilo kauzu dorešit. Pod jejím vedením byla v roce 1988 dokončena vleková oprava zámku Kinských ve Valašském Meziříčí, v němž byly vybudovány také nové depozitáře a do nich přeneseny sbírkové fondy dosud nestandardně uložené v poměrně provizorních podmínkách. Účastnila se úvodního jednání, iniciovala revizi a následné ošetření Suchomelovy sbírky a vedla veškerá jednání směřující k důstojnému naplnění jeho donace.

Jaroslav Uiberlay: **Exlibris Jiří Demel**, 1982, kolorovaný tisk, papír, 105x75 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 803)

Návrh architektonického řešení zadního zámeckého nádvoří od Ing. arch. P. Pazdziory (zleva doprava: věžeňská kaple, přístavek, sýpka)

Galerie Sýpka ve Valašském Meziříčí

Olga Mehešová

Nová městská galerie zahájí koncem tohoto roku provoz v barokní sýpce ve Valašském Meziříčí. Více než deset let trvající proces revitalizace původně hospodářského objektu se tak zdárně uzavře. Bývalá sýpka se nachází v historickém centru města, v areálu zámku Žerotínů. Spolu se západním křídlem renesančního zámku, architektonicky bezcenným přístavkem a značně zchátralou bývalou věžeňskou kaplí, postavenou v novorománském stylu v polovině 19. století, vymezuje prostor tzv. zadního zámeckého nádvoří. Jeho rekonstrukce, včetně zástavby (vyjma zámeckého traktu), vychází z projektové dokumentace novojičínského architekta Pavla Pazdziory (firma Rusticus spol. s r.o.). Stavební práce na sýpce provedla valašskomeziříčská firma Reno spol. s r.o.

Finanční prostředky na renovaci sýpky a její současné aktuální využití byly získány zejména z fondů Evropské unie, a to v rámci programu přeshraniční spolupráce INTERREG IIIA Česká republika – Slovenská republika. Na projektu Brána do Beskyd – informační a poradenské centrum ve Valašském Meziříčí se jako partner podílí slovenské město Čadca. Obě partnerská města leží na úpatí beskydského pohorí a pomyslně tak představují jeho protilehlé „brány“. Cílem projektu je utužovat vzájemnou spolupráci moravských a slovenských měst z pohraničních regionů a rozvíjet cestovní ruch a jeho potřebnou infrastrukturu v těchto lokalitách. Krom obnovy sýpky a zřízení obou center, financovaných z projektu Brána do Beskyd, hodlá Město Valašské Meziříčí navíc provést jako nezbytné navazující investice asanaci i statické zajištění věžeňské kaple a revitalizaci zámeckého nádvoří. V přízemí veřejnosti zpřístupněné sýpky bude základní informační servis v oblasti turismu poskytovat Městské informační centrum a prodejní galerie nabídne artefakty a výrobky typické pro místní region. Agentura pro rozvoj Mikroregionu Valašsko-meziříčsko-Kelečsko, umístěná v patře objektu, bude plnit funkci poradenského a manažerského střediska pro přípravu projektů, žádajících o dotaci ze strukturálních fondů Evropské unie. Zároveň bude úkolem agentury koordinovat v regionu veškeré

aktivitu v rámci cestovního ruchu a zajišťovat spojení mezi jednotlivými poskytovateli těchto služeb. Nejvíce prostoru v objektu je vyhrazeno pro výstavní účely a městská Galerie Sýpka bude umístěna ve třech podlažích budovy, tj. bude mít k dispozici zhruba 65 % z celkové plochy.

Ke spolupráci na první expozici v Galerii Sýpka vyzvalo Město Valašské Meziříčí architektku Jitku Kubešovou – autorku návrhů instalačních prostředků, mobiliáře a dalších interiérových prvků. K odborné konzultaci přizvalo historičku umění PhDr. Alenu Podzemnou a přípravu scénáře výstavy a realizaci instalace svěřilo Muzeu regionu Valašsko ve Vsetíně.

Koncepce expozic se inspirovala ideovou náplní projektu Brána do Beskyd a soustředila se na myšlenku autentické a přitažlivé prezentace krajinného, kulturního i uměleckého bohatství regionu. Záměrem autorů scénáře bylo tedy připravit takové výstavy, které by skrze kvalitní výtvarná umělecká díla zprostředkovaly návštěvníkovi Valašského Meziříčí genia loci nejen tohoto měs-

ta, ale i širšího regionu Valašsko. Výstavy budou tvořit tři samostatné tematické okruhy. Hlavní a rozsahem největší je Obrazárna valašských mistrů. Ta je rozčleněna dle jednotlivých žánrových celků; na sekci krajinářství, lidový žánr, poetická a symbolická figurální a figurativní tvorba. Z výtvarných umělců je svým dílem zastoupen B. Jaroněk, A. Mervart, A. Schneiderka, J. Hapka, J. Hrnčárek, J. Brož, K. Hofman, J. Hýžová, M. Adámek, J. Kobzán, F. Ondrůšek, F. Podešva, L. Majer, J. F. Kovář, P. Drda, A. Špetík, M. Bublík a K. Palátová. Zbývající okruhy – Veduty města Valašského Meziříčí a Grafický kabinet Suchomelovy sbírky – jsou na rozdíl od obrazů komornějšími expozicemi a navíc výstava grafiky vnáší do celkového, regionálně podbarveného pojetí nadregionální autorské obsazení.

Vybrané exponáty pocházejí z majetku Města Valašského Meziříčí, které vlastní přes sto kusů výtvarných uměleckých děl, většinou obrazy kabinetního formátu, ale i monumentální tapiserie, koberce místní proveniencí, vitráže a ojediněle sochařské práce. Z městské sbírky obrazů vynikají svou uměleckou hodnotou např. klasické krajinomalby Augustina Mervarta (4 i.č.), akvarely z exotických cest od malíře a grafika Bohumíra Jaroňka (2 i.č.), obraz beskydské krajiny od Aloise Schneiderky, rozsáhlý a žánrově rozmanitý soubor obrazů od Jaroslavy Hýžové (23 i.č.), zátiší a veduty Marie Bognerové (5 i.č.), květinová zátiší, krajinářské a figurální motivy Josefa Hapky (13 i.č.), či obraz s folklorním námětem od Jana Kobzáně aj.

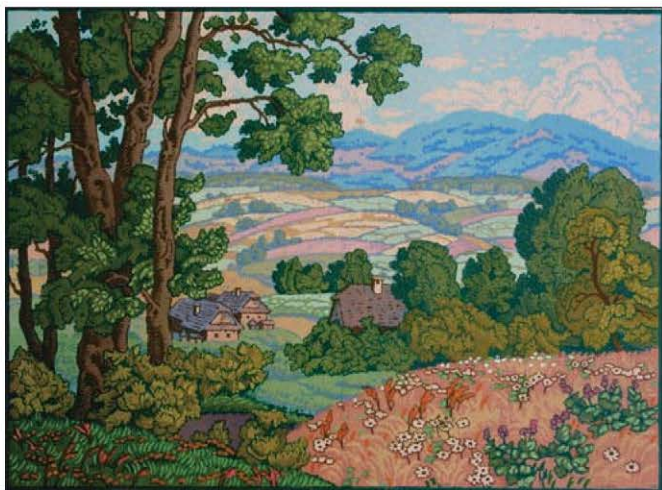
Vystavený korpus děl z městského fondu doplní sbírkové předměty z valašskomeziříčského muzea, které spravuje soubor grafik, kreseb, maleb, textilních aplikací a plastik náležejících do tzv. Suchomelova odkazu, neboli sbírky uměleckých prací, které za účelem jejich vystavení v galerii města Valašského Meziříčí věnoval – popř. na jejich pořízení daroval finanční obnos - velký příznivec umění a zdejšího regionu profesor Adolf Suchomel. V jeho odkazu pokračoval a sbírku početně velmi rozšířil, především o drobnou grafiku, již zesnulý profesor Jiří Demel a sbírka v současnosti čítá na čtyři sta položek.

Oba fondy uměleckých děl – městský i muzejní – se tak poprvé v historii představí veřejnosti na společné výstavě. Tento počín vlastně naplňuje jeden z cílů samotného projektu Brána do Beskyd, neboť vzešel ze spolupráce dvou nezávislých institucí, z nichž každá má zájem o kulturní rozvoj regionu a o zvýšení a umocnění jeho turistické atraktivity.

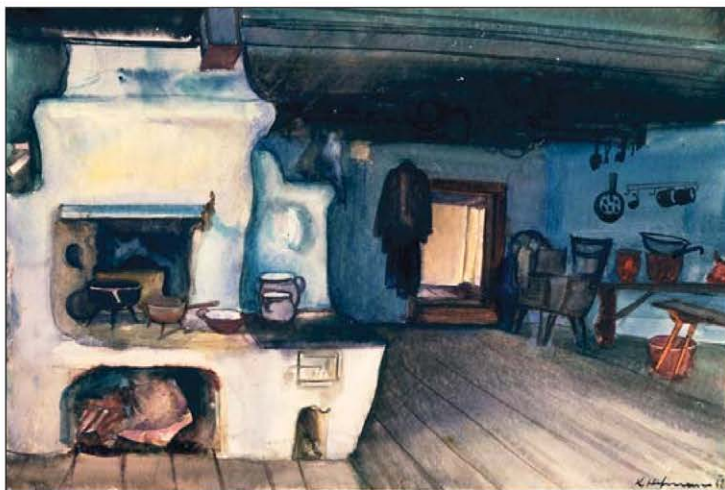

Sýpka po rekonstrukci, 2006

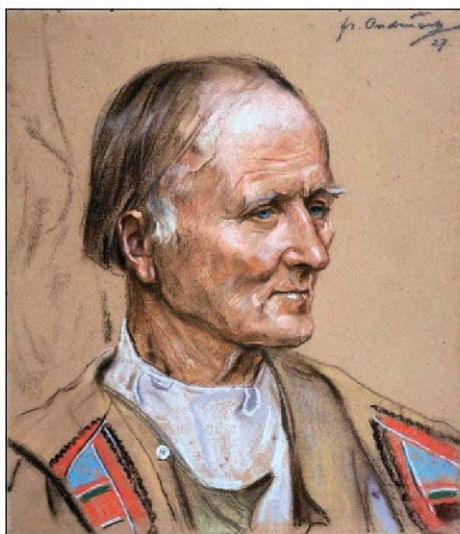
Foto M. Ošťádal

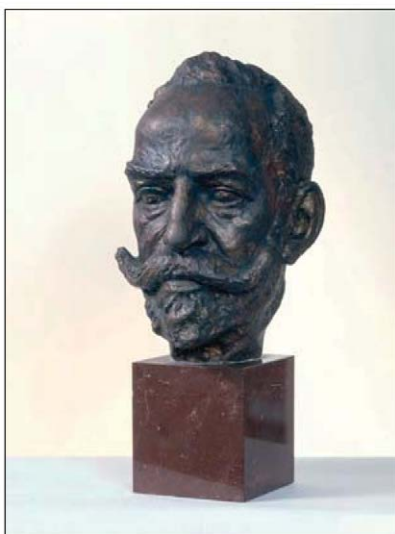
Bohumír Jaroněk: **Valašský kraj**, nedatováno, barevný dřevoryt, 445x604 mm, papír, 580x721 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 1715)

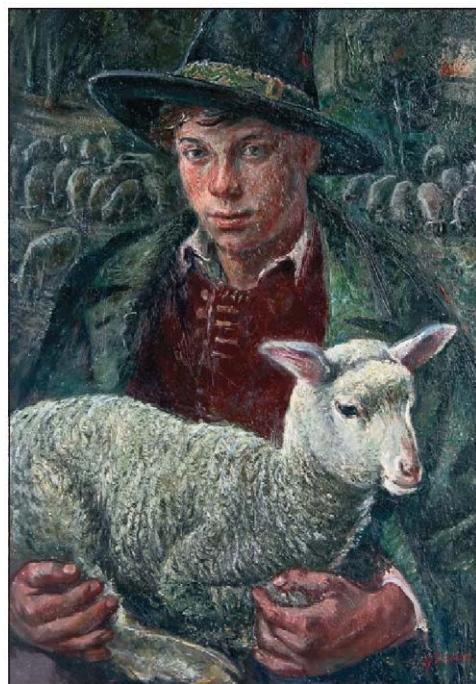
Karel Hofman: **Valašská pec**, 1948, kvaš, lepenka, 38x59 cm, sbírka Adolfa Suchomela (112)

František Ondrušek: **Martin Hrešil z Velké**, 1927, pastel, karton, 388x337 mm, sbírka Adolfa Suchomela (93)

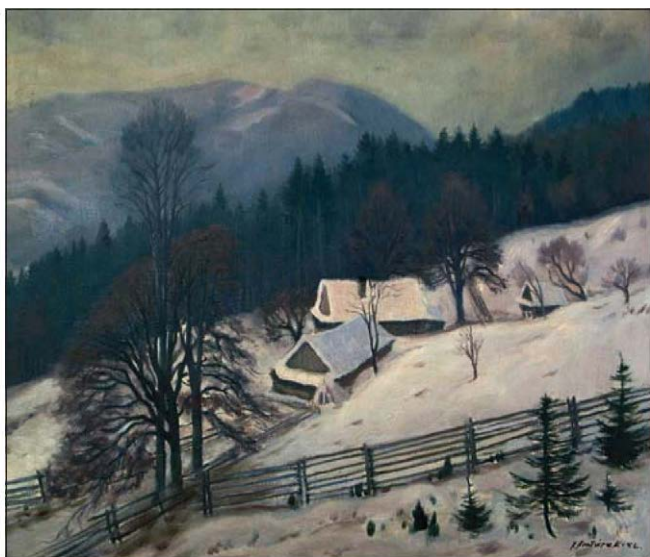

Jožka Antek: **Hanuš Schwaiger**, nedatováno, patinovaná sádra, výška 41 cm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 1194)

František Podešva: **Chlapec ze salaše**, nedatováno, olej, plátno, 70x50 cm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 1513)

SUCHOMELOVA SBÍRKA

Josef Hrnčárek: **Zimní krajina**, 1952, olej, plátno, 60,5x70 cm, sbírka Adolfa Suchomela (113)

Antonín Hudeček: **Jaro**, nedatováno, tempera, lepenka, 50x66 cm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 654)

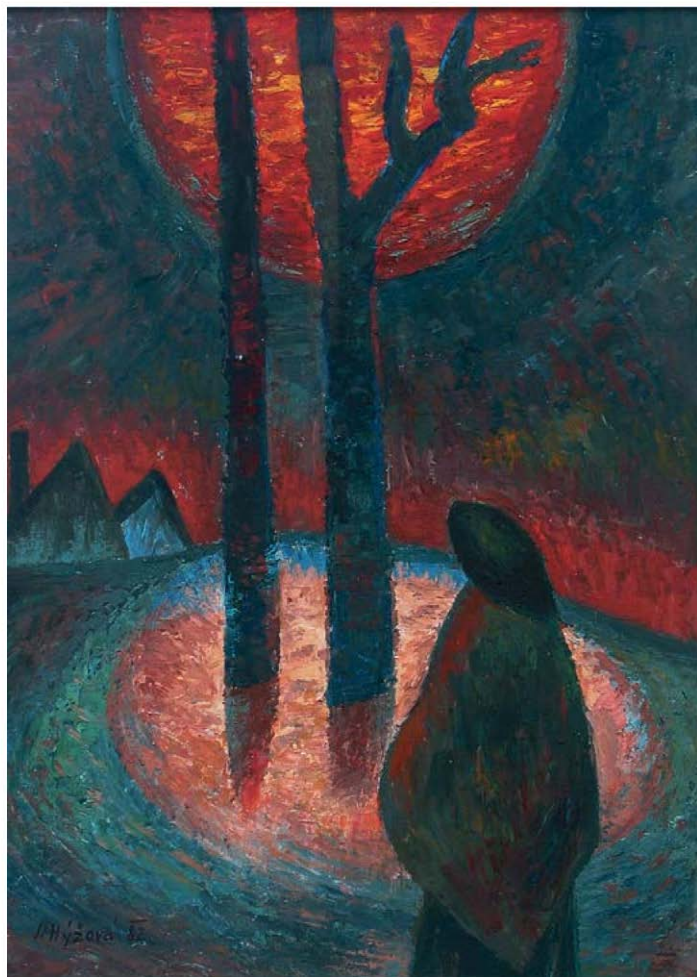
Josef Brož: **Starý strom**, 1976, akryl, lepenka, 50x70 cm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 542)

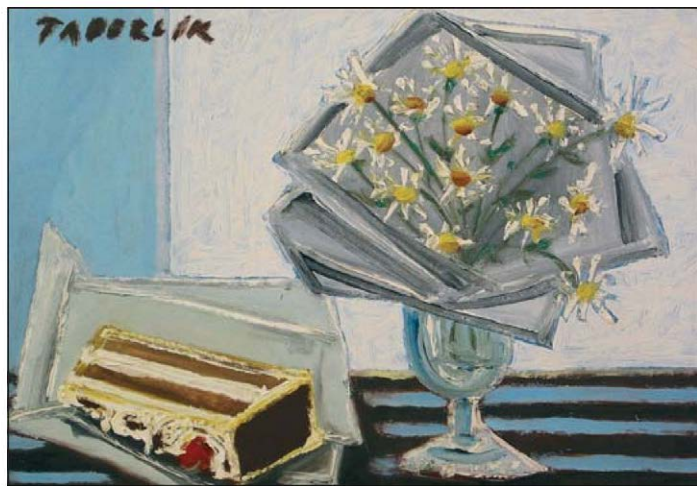
Jan F. Kovář: **Velikonoční krajina**, 1981, olej, sololit, 50x70 cm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 2383)

Miroslav Adámek: **Kulisy**, nedatováno, olej, plátno, 62x68 cm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 2382)

Jaroslava Hýžová: **Magický měsíc**, 1982, tempera, lepenka, 48,5x66,5 cm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 2374)

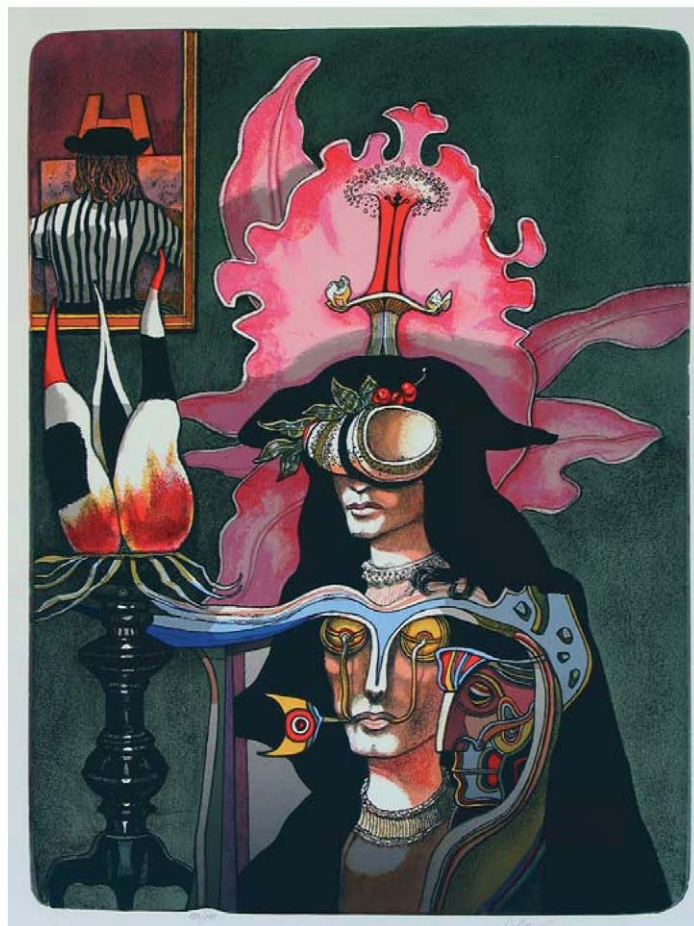
Arnošt Paderlík: **Sváteční zátěží**, olej, lepenka, 35x50 cm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 656)

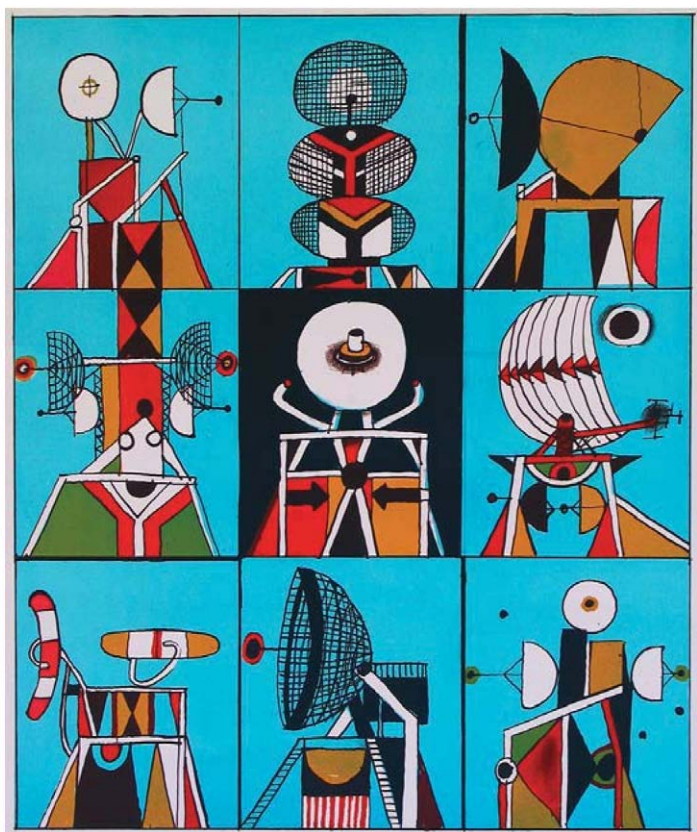
Alfred Fuchs: **Bez názvu**, 1981, barevná litografie, papír, 465x500 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 707)

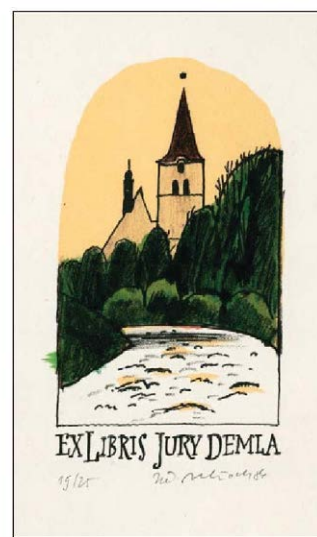
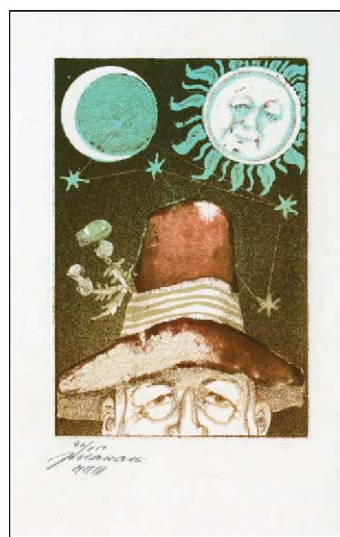
Jaroslav J. Králík: **Mapa zakopaných pokladů**, 1989, suchá jehla, papír, 630x822 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 2387)

Josef Liesler: **Variace na staromistrovské téma**, 1990, barevná litografie, papír, 582x445 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 2379)

Zdeněk Mlčoch: **Bez názvu**, 1993, barevná litografie, papír, 700x500 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 2792)

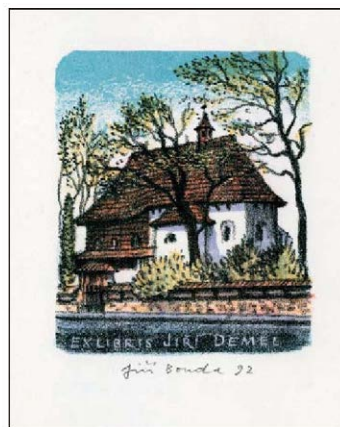

Jan Kavan: **Jiří Demel**, 2003, barevná litografie, papír, 152x100 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 3138)

Zdeněk Mlčoch: **Exlibris Jury Demla**, 1984, barevná litografie, papír, 156x93 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 812)

Jiří Bouda: **Exlibris Jiří Demel**, 1992, barevná litografie, 126x93 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 2936)

Vladimír Suchánek: **Exlibris Jiří Demel**, nedatováno, barevná litografie, papír, 112x68 mm, sbírka Adolfa Suchomela (UH 813)

Maiko jménem Mamejo a Šinahide během veřejné prezentace čajového obřadu ve stylu Rjūrei (vsedě na židlích)

Foto L. Černota

Geiko v parku chrámu Jasaka, jenž sousedí s oblastí gejš Gion
Foto L. Černota

Maiko v roli hostesek před divadlem Minami – za v Kjótu rozdávají návštěvníkům suvenýry. Dřevěné tabule oznamují událost s tří set letou historií, kao – mise sóken = veřejné představení nejlepších herců kabuki.
Foto L. Černota

Detaily kanzaši (ozdoby ve vlasech maiko) a malování šije
Foto L. Černota

Japonské turistky při návštěvě Kjóta, stylizované do podoby maiko
Foto L. Černota

Chut' čaje = chut' zenu

rozhovor s fotografem,
cestovatelem a členem
čajové školy
Urasenke v ČR
Lubomírem Černotou

Hana Jabůrková

Slavnostní vernisáž výstavy Zdeňka a Michala Thomových „Chut' čaje = chut' zenu“ a „Den na čajových plantážích“ ve vsetínském zámku (5. 3. - 14. 5. 2006) významným způsobem oživila ukázka tradičního japonského čajového obřadu, který předvedli zástupci Čajové školy Urasenke v Praze. S jejím místopředsedou, ale i cestovatelem, fotografem a publicistou, rodákem z Valašska, jsme si nejen o poslání této školy u nás a o fenoménu tradičního čajového obřadu rádi popovídali.

Lubomír ČERNOTA se narodil 14.2.1980 v Liptále. Vyučil se truhlářem a začal pracovat v místní dílně na výrobu tradičních dřevěných hraček. Jeho další životní směřování ovlivnila v r. 1997 právě návštěva první výstavy fotografií Z. Thomy „Kouzlo japonských zahrad“ ve vsetínském muzeu. Na tehdejší vernisáži poprvé v životě ochutnal zelený čaj v malé čajové misce a touha po poznání rituálu jeho tradiční přípravy jej přivedla do Prahy, kde se během studia na střední odborné škole nábytkářské tvorby věnoval také intenzivnějšímu studiu čajového obřadu. Dnes má za sebou již osm let studia Cesty čaje, přičemž rok strávil studiem čaje v největší a nejprestižnější čajové škole Urasenke v japonském Kjótu. Jako fotograf realizoval několik výstav na téma tradičních japonských umění, především ze života gejš, publikoval v našich i zahraničních časopisech a

Autor fotografií v kjótském restaurantu s maiko jménem Tošihana.

Foto archiv L. Černoty

mediálně propaguje japonskou kulturu. Vyučuje japonskému čajovému obřadu u nás a v r. 2004 se stal i místopředsedou pražské pobočky Čajové školy Urasenke v ČR.

Mohl byste stručně charakterizovat tuto specifickou mezinárodní organizaci?

Pražská škola je součástí české pobočky japonské nadace Urasenke s centrem v Kjótu. Po pěti letech neoficiálního působení u nás byla ustavena v r. 2001 pod záštitou tehdejší první dámy státu Dagmar Havlové na podporu kulturních a osvětových aktivit zaměřených na studium a propagaci tradiční japonské kultury a mezinárodní kulturní spolupráce.

Velmistř této školy pravidelně vyjíždí do zahraničí, aby připravil šálek čaje pro čelní představitele různých zemí a představil Cestu čaje široké veřejnosti. V roce 2000 navštívil předchozí Velmistř Hóunsai sídlo Organizace spojených národů v New Yorku, aby zde hlásal světový mír skrze šálek čaje. Připravoval čaj také např. pro prince Charlese a lady Dianu, papeže Jana Pavla II., generálního tajemníka Spojených národů Kofiho Annana a v roce 1991 navštívil na pozvání prezidenta Václava Havla Českou republiku. Ve Zlatém sále Pražského hradu připravoval čaj pro prezidenta a Věru Čáslavskou, sportovní gymnastku, která získala mimo jiné tři zlaté medaile na olympiádě v Tokiu v roce 1964.

Co vlastně vyjadřuje pojem „Cesta čaje“?

Čadó, tedy „Cesta čaje“ je japonský termín pro čajový obřad. Historie čajového obřadu je v Japonsku stará několik set let. Kromě samotné přípravy čaje by měl mistr čajového obřadu zvládat i teorii o historii čaje, čajového náčiní, architekturu čajových zahrad a čajových domků a další manuální dovednosti, jako vaření jídla (kaiseki - pohoštění při obřadu má až sedm chodů), přípravu tradičního cukroví, šití kimon, aranžování květin (čabana), tvorbu kaligrafie (na pozvánky a

svitky se zenovými nápisy. Existuje rčení – „zen a čaj mají stejnou chuť“).

Celé čajové setkání je postaveno na čtyřech principech: wa, kei, sei, džaku, tedy na harmonii, úctě, čistotě a klidu. Cesta čaje je i aplikací pravidel čajového obřadu do každodenního života. Např. organizací svého času šetříme čas také druhým. Dáváme tím najevo, že lidé a okolní dění nám nejsou lhostejní. Zdá se, že takové vnímání světa je bližší čím dál větší skupině lidí i v „počítačové“ době a že 400 let stará cesta čaje má svou perspektivu i v budoucnu.

Čajové zátíši

Foto M. Ošťádal

Prozradíte nám něco z tajemného světa gejš?

Dívám a ženám, které žijí, studují a pracují v květinových městech (Hana-mači), se v západním světě říká gejši. Termín gejša (doslova umělkyně) se používá v Tokiu, přičemž v Kjótu se těmto dívkám říká geiko. Učednice na tuto tradiční profesionální dráhu se pak nazývají maiko (tanečnice). Základem jejich každodenního studia je vedle tance, zpěvu a hry na tradiční hudební nástroje i čajový obřad. Jejich pracovištěm jsou čajovny, v nichž se konají večírky v jejich společnosti. Pro často velmi vlivné hosty je důležitá atmosféra důvěry, kterou uctivé geiko svým tradičním postavením zaručují.

Poznat blíže soukromí maiko mi umožnilo právě spřízněné studium čajového obřadu v Kjótu, kde se nachází i jedno z květinových měst – Gion (celkem je jich v Kjótu 5). Z mých osobních setkání s usměvavými dívkami v okázalých kimonech, s pracnými účesy a bílou tvář, na vysokých dřeváčcích s rolničkami, vznikl v r. 2002 i soubor fotografií, prezentovaných na výstavě „Maiko – budoucí gejši“.

Děkujeme za rozhovor.

Ukázka čajového obřadu v mramorovém sále vsetínského zámku
Foto M. Ošťádal

Lidová strava a její příprava na Valašsku

ve fotoarchivu Muzea
regionu Valašsko
ve Vsetíně

připravila **Hana Jabůrková**,
valašská úsloví z knihy **L. Vráželové: Moudrost starých Valachů**

Gdo střídmo jí aj pije, ten dlúho žije.

Foto M. Macík

Z mála masa vysoko neskáče chasa.

Zabijačka v Pozděchově
Foto M. Langer

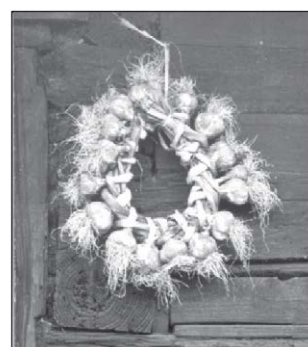
Domácí výroba jelit a jitrnic v Jablůnce
*Na Valachoch sa dělajú také klobáse,
co sa s jednú aj trikrát opáše.*

Foto M. Macík

Gde je loj – tam je hoj...

Foto M. Langer

*Nájpěší valašské cukrové
sú opepřené a očesnekované
klobáse.*

Foto M. Langer

Foto B. Příkryl

*Zemňáčky, trnky a zelé
pro Valacha živobyť celé.*

*Gdo sto rokú kyselicu ji,
bude dlúho žiť.*

Ukázka krouhání a šlapání zelí
v rožnovském skanzenu, 1972

Dřevěný fukar na pohanku u Václavíků v Kychové, 1930

Gdo sa nezrovnává s chlebem, nezrovnává sa ani s ľudmi.

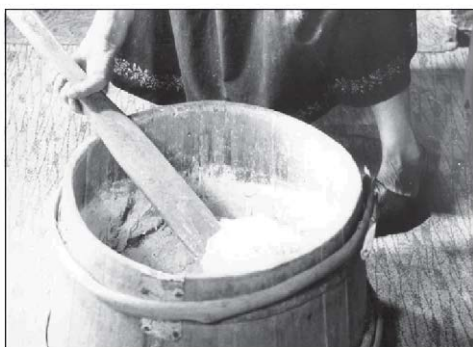

Foto F. Potočný

Pečení chleba u Holčáků ve Velkých Karlovicích-Léskovém, 1965

Foto F. Potočný

Sušení hrušek na „lésáč“ v sušárně u Mališů v Lužné, 1973 Foto M. Langer

S čím bude chleba? Se zubami – to je nejlepší.

Pečení vdlouků ve Valašské Polance, 1976

Foto M. Langer

Pečení vdlouků v Jablůnce, 1971

Foto M. Macík

Stloukání másla v máselnici

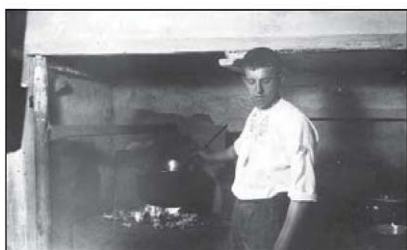

Tradiční stloukání másla v dřevěné máselnici

Vaření žinčice u Košutů – Orságu v Malé Stanovnici, 1925 Foto V. Fabián

Kurz na zpracování ovčího sýra u Országa – Vraneckého v Novém Hrozenkově, 1926

Foto J. V. Pavelka

Pijte denně podmásli, budete dlouho žít.

*Pálené, pálené
– buď pochválené!*

Znalecký košť v pálenici

Foto L. Buzek

*Gdo večerá gořalku,
snídá vodu z oharků.*

Čekání na slivovici

Foto L. Buzek

*V zelinkách
je zakleté
boží slunéčko
a ty nám pomožú
ve zdraví přežít.*

Sušení léčivých by-
lin – „zelin“

Foto M. Langer

Pro každú nemoc sa nájde koření, enem na tú poslednú né.

Babka kořenářka

Foto M. Langer

Od všického mošken ...

Malá dvousetletá válka

Richard Sobotka

Když v letech 1618 až 1620 vrcholil téměř stoletý zápas českých stavů proti centralizačním a absolutistickým snahám habsburského dvora, nikdo netušil, jakých konců toto úsilí dojde. Během černého pátku 8. listopadu 1620 porážkou českých stavů v bitvě na Bílé hoře vše skončilo jen zdánlivě. Válka, později zvaná jako třicetiletá, se zahryzla do Evropy jako vzteklý pes. Vojska evropských mocností křižovala území Koruny české, nešetřila majetku ani životů.

Současně probíhala násilná rekatolizace. Ta se nejvíce dotýkala svobodomyslných Valachů. Jejich nespokojenost vyvrcholila v letech 1620/1644 ve valašských povstáních. Valaši si v pútkách s císařskými vojáky a jejich spojenci servítky nebrali, hrubě bili žoldnéřská vojska, dobyli hrad Lukov, vyplenili hrad Brumov, dobyli Malenovice, Vizovice, Zlín, Valašské Meziříčí, drancovali biskupské statky. Navíc se spojili se švédskými souvěrci, zásobovali je potravinami i válečnými potřebami. To ovšem nezůstalo bez povšimnutí u císařského dvora ve Vídni, ale přímět Valachy k poslušnosti se nedařilo. Teprve když v září 1643 začala švédská vojska Moravu opouštět, císař 3. listopadu schválil návrh na přivedení povstalců k poslušnosti nebo jejich zničení. Když i pak valašští povstalci odmítli sliby císařského odpuštění, vypracoval 14. ledna 1644 hrabě Rottal spolu s generálem Buchheimem plán protivalašské vojenské exekuce. Ta vyvrcholila 26. - 27. ledna 1644 porážkou Valachů u Vsetína. Následovaly popravy povstalců, vypálení valašských vesnic, reversy, sliby nových vesnických úřadů, obnovení jezuitských misí. To už byl na dohled konec třicetileté války, tečku za ní udělal 24. 10. 1648 mírový vestfálský.

Neklidné časy ještě dlouho doznívaly. Chaosu, nepořádku a konečkonců i neustálé nejistoty využívali jedni ke zbojnickému, jiní si vyřizovali všechny účty.

Právě tehdy se rozhořela bitva o pastviny mezi obyvateli vesniček Juřinka a Příluky nedaleko Valašského Meziříčí. Protáhla se až do roku 1802 a s trochou nadsázky ji lze označit za malou dvousetletou válku.

V roce 1676 byla obec Juřinka jen neuspořádaný shluk třinácti stavení, v nichž žilo na 156 duší. Souvislé řady mezi nimi nebylo, každý dům stál sám o sobě na půdě kopcovité, bez ladu a skladu. Přístup do vesnice na levém břehu řeky Bečvy byl pouze dvěma strmými vozovými cestami.

Ves téměř navazovala na kdysi samostatné městečko Krásno, dnes jsou obě součástí města Valašského Meziříčí a pouze místní názvy připomínají jejich někdejší samostatnou existenci. Hlavní obživu obyvatel tvořilo rolnictví a chov dobytka.

Příluky je vesnička vzdálená necelých osm kilometrů od Valašského Meziříčí. Prostírá se v rov-

ni podél cesty od Krásna do Lešné. Přiskolená i přifařená byla do Lešné, asi půl hodiny vzdálené. Střed obce podnes zdobí prostranná kaple sv. Jana Nepomuckého. Oltář v ní doplňují dva andělé, které ze dřeva jen křivákem slušně vyřezal samouk z Babic u Kelče. Vesnici vedla důležitá obchodní cesta a místní hospodský z mýta od formanů a handlířů tak nekřesťansky zbohatl, že musel vrchnosti ročně pět rýnských platit.

Místní se živili rolnictvím, pěstovali len, předli z něj plátno, sušili ovoce a věnovali se včelaření. Tato bídná obživa skončila roku 1885 ohněm, který strávil několik stavení a sušírnu. Potom poměly včely. A nedlouho na to nedospělý kuřák zavinil katastrofální požár, který sežehl pět domů.

Obě vesnice oddělovala řeka Bečva.

Přílucským, usazeným na rovinatějších polnostech na pravém břehu, záleželo na každém kousku země, o hrst trávy se byli schopni poprat do krve.

Juřínští zůstávali usazení na hrbatině na levém břehu řeky. Pastviska však měli také na místě zvaném Křivoš za Bečvou. Pastviny byly přece jen trochu z ruky a protože nevyužity, propachtovali je fojtovi přílucckému za činži 30 krejcarů od dobytčete.

Přílucský fojt si pastvisk hleděl, po tři léta je hnojil a ošetřoval, činži náležitě platil. Ke změně došlo až po jeho smrti. Mladý fojt nájem platit nechtěl, naopak vznesl na pastviny vlastnické právo. Ve vzniklém sporu správcové meziříčský a lešenský přiklkl Křivoše zpět Juřince.

Juřínští viděli, že by snadno mohli o pozemky na Křivoši přijít, proto je začali obhospodařovat a osili je prosem. Ani Přílucští se nemínili pozemků vzdát, nelenili a do vzrostlého prosa vehnali své koně.

To ovšem nemohlo zůstat bez odezvy. Čtyři Juřínané v čelem s fojtem se jali koně z prosa

vyhánět. To už se na ně seběhla celá obec Přílucská, přidávali se k nim i někteří ze sousedních vsí Vysoké a Lhotky, bili Juřínany a když utíkali, také po nich stříleli.

Tak se ta původní mírumilovná smlouva o pronájmu a využívání pastvisk na Křivoši málem změnila ve vojnu. Juřínané zaseli na Křivoši proso, Přílucané je ještě nezralé sežali. Pak zase oves.

Vrchní soud v Meziříčí spor vyšetřoval zdoluhavě, tak se celá záležitost dostala až k vrchnímu biskupskému úřadu. Ten Křivoše opět stvrdil v majetku Juřínanů a Přílucským nařídil zaplatit Juřince šedesát rýnských odškodného.

Vleklý spor o pastviny, o čest a ovšem také o peníze se i přes rozhodnutí vrchnosti vlekl dál. Už málem nikdo nepamatoval jeho počátek, odkdy se Juřínané s Přílucany o Křivoše přetahují, kolik roků si hřbety i hlavy dokrvava otloukají a po kolikáté už spor o pastviny k vrchnosti ženou.

Psal se rok 1762, když Juřínští zajali na svém pastvisku na Křivoši celé stádo Přílucské. Vydali je až tehdy, když Přílucští na úřadu ve městě Meziříčí výkupné složili. Tím však nepřátelství obou obcí o pastviny na Křivoši neskončilo a spor opět hrozil krveprolitím. Proto vrchnost rozhodla pastvisko rozdělit, polovinu přikla Příluku a druhou stvrdila do vlastnictví Juřince. Ani potom však žádná ze stran od sporů neustoupila. Ještě roku 1801 a znovu roku 1802 Juřínané na svém pastvisku na Křivoši koně přílucské zajali.

Vrchnost už byla vleklým sporem mezi Juřínany a Přílucany o pastvisko na Křivoši znechucena. A také oba správci, meziříčský i lešenský, byli krajským hejtmanem pokáráni za liknavost a že těmto sporům nedokázali zamezit. Oběma obcím pak bylo další rušení míru přísně zapovězeno. Teprve pak nastal klid a mír.

Dnes nikdo nepamatuje, zda Juřínané a Přílucští vynucený smír dodržovali. Pokud nějaké rozepře přece přetrvávaly, definitivně je zahladila kolektivizace zemědělství v polovině 20. století.

PRAMENY

Domluvil, Eduard: Valašskomeziříčský okres. Brno 1914.

Krajina u Juřinky - pohled na Příluky a Lešno

Foto M. Langer

Havárie německého letadla v Malé Bystřici 17. prosince 1944

V neděli 17. prosince 1944 bylo krásné slunečné počasí bez sněhu. Šli jsme s J. Malým z kostela z Velké Lhoty, když jsme uslyšeli velký rachot nad blízkým lesem. O půl jedné letěla od Velké Lhoty směrem k Santovu německá stíhačka Messerschmit. Pilot měl odsunutou kapotu a zřejmě pro nějakou poruchu chtěl přistát na Juřicových loukách, zavadil však vrtulí o mez a stroj se převrátil. Když jsme doběhli k letadlu, pilot ještě seděl v kabině a byl v šoku. Z letadla ho vytáhli tři místní občané a odnesli ho na žebří do nejbližší chalupy. Zachránci – Jan Barbořák, Karel Janča a František Snoza pak přinesli pantok a nádoby a dali se do prosekávání nádrže letadla, aby získali benzin. Tenkrát byl pouze na poukazy na výmlat obilí. Trvalo to dlouho než odešli s úsměvem a plnými nádobami benzínu. Letadlo Messerschmit 109 mělo dva kanóny a dva kulomety. Okolo byly rozházené ostré náboje. Mnozí občané se přišli na zřícené letadlo podívat a skoro každý si na památku vzal nějaký ten suvenýr – patronu, mapy, drát nebo budík z přístrojové palubní desky.

Po ohledání havárie německými policisty nastoupila k hlídání vraku letadla vojenská jednotka veteránů. Hlídali vrak asi čtrnáct dní. Spali ve škole na Santově. Vždy stáli dva na stráž u letadla. Měli postavený kulomet s vloženým pásem ostrých nábojů a čekali na vystřídání. V obci působil oddíl partyzánů s názvem „Za vlast“, jehož velitelem byl major Nikolaj Kuzmin. Sídlo měli u Košárků čp. 95. Aby se neprozradili, dali Němcům pokoj – neprovokovali je. Po čtrnácti dnech bylo letadlo rozmontováno, svezeno k starostovi Novákovi a následně odvezeno auty. Novákovi zbylo jen kolo z ocasu.

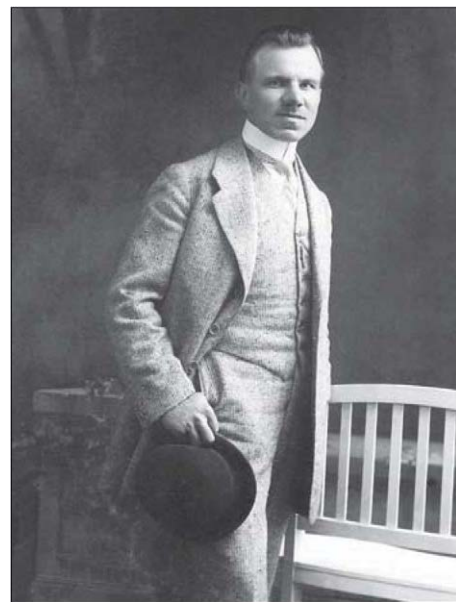
Miroslav Záruba, Malá Bystřice

Naše chalupa stála jen několik desítek metrů od školy, kde byli ubytováni němečtí strážci letadla, kteří se tu vystřídali ve třech turnusech, a tak se zastavovali i u nás. Vždy, když přišli noví a poprvé, tak si důkladně prohlédli, co je ve stodole, ve chlívě a následně také půdu. Možná, že jen ze strachu, zda u nás nejsou partyzáni, možná jen ze zvědavosti, jak to v té skromné horské valašské chalupě vypadá. Přicházeli vždy pro nějakou výpomoc, když si vařili jídlo. Bylo to o vánoční době, tak si přišli prohlédnout také náš vánoční stromek. Přitom zjistili, že můj otčí Jarošlav Kočib si rád zahraje mariáš. U nás se scházeli tátovi přátelé „na partičku“. Několik Němců se postupně „nechalo pozvat“ také. Víím, že hrávali mariáš, ale také „komando“. Takže bývali u nás často.

Také mne zaměstnali. Třikrát jsem je doprovázel k telefonu k revírníkovi „Na Hajduškách“ ve Valašské Bystřici. Spojovali se se svým velitelstvím ve Vsetíně, zřejmě pro pokyny. Domluva s nimi byla snadná – asi polovina z nich mluvila česky. To byli ti, co pocházeli z českého území. Jeden z nich byl mlynář z okolí Vyškova, sám nám o sobě vyprávěl. Další mladší voják pocházel odněkud ze Šumavy. Jako mladý trpěl srdeční chorobou, proto nebyl na frontě. Ten k nám chodil často. Posadil se na lavici u kachlových kamen a ohříval se. Vzpomínal při tom na domov. Navíc otevřeně žehral na válku, na Hitlera, na nacisty. Podle jeho vyprávění pocházel z rodiny, které soužití s českými spoluobčany nedělalo žádné potíže. Moc se těšil na konec války. Moji rodiče mu neodpovídali z obavy, že by mohli špatně dopadnout. Pouze jej poslouchali. Na dochované fotografii, kterou mi zapůjčil Karel Janča ml., jsem tohoto německého vojáka poznal.

U trosk stíhačky viděli sousedé i mého bratrance Josefa Videckého, člena partyzánského oddílu Brigády Jana Žižky. Byla to asi jeho poslední návštěva rodné obce – dne 10. ledna 1945 padl v boji s německými četníky ve Skalici u Frýdku – Místk.

Ladislav Videcký, Odry (roč. 1928)

Florian Zapletal a Vsetínsko

Zdeněk Fišer

Ve dnech 18. a 19. října 2005 se v Muzeu Komenského v Přerově konala konference, věnovaná zajímavé postavě Floriana Zapletala (1884–1969). Narodil se v Bochoři poblíž Přerova, studoval historii a dějiny umění na univerzitách v Praze a Vídni, mj. u prof. T. G. Masaryka a Maxe Dvořáka. Po studiích se živil jako redaktor a dopisovatel regionálních novin, zejména v přerovském deníku Obzor, olomouckém Pozoru a pražském Čase. Vypuknutí první světové války jej přivedlo do zákopů v Karpatech. Už v listopadu 1914 přeběhl do ruského zajetí, kde se – až situace umožnila – zapojil do legionářského hnutí směřujícího k znovunabytí samostatnosti českého (resp. slovenského) národa; po návratu mu byla přiznána hodnost kapitána čs. armády. V letech 1920–1921 působil dočasně jako poradce guvernéra Zakarpatské Ukrajiny JUDr. Grigorije Žatkoviče a láska k oblasti, jen dočasně připojené k Čs. republice, mu zůstala po celý život. S armádou byl spojen i další desetiletí aktivního života. Zprvu pracoval ve Vojenském historickém ústavu v Praze, pak v Památníku osvobození. Předčasně byl penzionován ve válečném roce 1941.

Pomineme-li jeho rozsáhlou novinářskou a publicistickou činnost, jeho zálibu fotografickou (zvláště zaměřenou na lidovou architekturu), dokumentovanou množstvím záběrů z rodné Hané či z jeho pobytu na Zakarpatské Ukrajině, pak nám zůstává jeho práce historika a jeho vztah k historii umění. Chyběla mu sice výdrž a možná i čas vytvořit větší syntézy a ucelenější práce, ale jako historik zanechal na střední Moravě nepopiratelnou stopu v podobě několika desítek prací, vycházejících ze studia pramenů. I když ne vždy je citoval, neopisoval z prací cizích, naopak se snažil přijít s vlastním řešením a názorem, za nímž pak neochvějně stál, jak nakonec svědčí i četné jeho odborné polemiky, v nichž soupeři či postiženému nic nedaroval. Snad na újmu znalosti jeho díla a názorů bylo, že své poznatky zveřejňoval nejprve v dobovém tisku, často jen omezeně regionálního významu (viz jeho spolupráci s redakcí Záhorské kroniky), a pak v drobných, dnes leckdy těžce dostupných brožurách. Připomeňme z nich publikace Martin Chvá-

Trup německé stíhačky Messerschmit po havárii při nouzovém přistání na svahu Juřicovy Kyčery poblíž Santova v Malé Bystřici. Na fotografii pořízené německým strážčím vojákem jsou synové Karla Janči se svou sestřenicí z rodiny Barbořákových z osady „U Juřiců“.

Fotografie pochází z rodinného alba Karla Janči ml.

tal. Světový malíř – Hanák. Listy z dějin moravského baroka (1914), Rusíni a naši buditelé (1921), Ze staré kultury Hané (1929), Hrad Svrčov a lázně Teplice u Hranic (1935), Přerov v minulosti (1936), Viktorin ze Žerotína a na Hustopečích nad Bečvou (1937), Počátky husitství v Přerově a v jeho širším okolí, Vztahy Jana Jiskry z Brandýsa k Přerovsku (1938), Rozsevači Donnerova sochařského umění na Moravě (1938) a další, většinou zaměřené na starší dějiny širšího regionu Přerovska do 17. století.

Na konferenci zaznělo více než 15 referátů, mapujících Zapletalův život a dílo z různých úhlů pohledu. Rozšíříme je alespoň několika řádky připomenutím jeho odborného zájmu o Vsetínsko, resp. Valašsko vůbec.

Tak ve Vlastivědném sborníku střední a severní Moravy (15, 1936/37, s. 35-36) otiskl krátký příspěvek *Poprava valašských rebelů v Olomouci r. 1622*. Zajímavý byl jeho článek *Větrné mlýny na Valašsku*, který přinesl předchůdce této revue, časopis *Naše Valašsko* (3, 1932, s. 193-195), včetně několika fotografií zmíněných objektů, jako ve Skaličce a Zámrskách, které sám pořídil většinou ve 20. letech 20. století, tedy v době, která už těmto technickým památkám začala zvonit umíráčkem. (Větrné mlýny byly vůbec jeho velkou zálibou, jak svědčí desítky dnes unikátních snímků dochovaných v jeho pozůstalosti.) Podobně napsal stať *Zvonice na Valašsku*, rovněž zveřejněné v *Našem Valašsku* (4, 1937/38, s. 42-44), kde se zmiňuje o těchto stavbách v Hrachovci u Valašského Meziříčí, Trojanovicích pod Radhoštěm, Brňově, Dinotici, Křivém, Jaroslavcích, Popově, Růžďce a Střelné. Konečně v *Časopise vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci z r. 1925* je otištěna jeho práce *Jasiřna a Karlovice*, která vyšla i jako zvláštní otisk.

Z území nedávného okresu Vsetín věnoval Zapletal pozornost dvěma lokalitám: Kelči a Rožnovu. K první se vztahují jeho příspěvky *Hrad Šumburk u Kelče* (*Naše Valašsko* 3, 1932, s. 49-53; jde ovšem o Šaumburk nad Podhradní Lhotou), *Renesanční jádro dnešního zámku v Kelči* (*Záhorská kronika* 17, 1934/35, s. 6-9), *Stoletý dům v Kelči* (*Naše Valašsko* 3, 1932, s. 192-193) a *Zástavní držitelé Kelče v letech 1451-1469* (*Záhorská kronika* 15, 1932/33, s. 11-18).

K druhé lokalitě publikoval stať *Konec hradu v Rožnově a počátek zámku ve Val. Meziříčí* (*Záhorská kronika* 13, 1930, s. 84-86) a *Vok ze Sovince na Rožnově (15. století)* v *Našem Valašsku* (5, 1939, s. 72-77).

Florian Zapletal byl nepochybně historikem Hané a rodného Přerovska zvláště. Valašska se dotknul jen okrajově. Přesto však nebylo nadarmo jej v souvislosti s konferencí o jeho životě a díle připomenout i čtenářům našeho časopisu, snad na doklad šíře jeho zájmů i témat, která vzbuzovala jeho pozornost.

Kostelík ve Velkých Karlovicích, 1924 Foto F. Zapletal

Pohled na okraj Ščúrnice s výhledem na Slovensko

Foto R. Verner

Valašský prales se úspěšně rozrůstá

Roman Verner

Nad Valašskými Klobouky vzniká unikátní rezervace prastarých bělokarpatských lesů. Ekologové z Českého svazu ochránců přírody Kosenka tam díky sbírce Místo pro přírodu vykupují zalesněné i luční pozemky, aby je pro příští léta ponechali přirozenému vývoji. Po třech letech už získali 14 hektarů unikátních porostů.

Budoucí prales Ščúrnica leží na východním úbočí vrchu Ploštiny (739 metrů n. m.). Zhruba sto deset let starý porost tvoří z převážné části jedle s významným podílem buků. Jako před stovkami let je do lesů vtroušena bříza bradavičnatá, habr a javor klen. Jak zdůrazňují ochránci přírody, právě tady leží genofond karpatské jedle, na jiných místech už prakticky nedosažitelný.

Abychom vyjmenovali další superlativy tohoto místa, nezapomeneme na živočišné bohatství. Mimo jiné tu návštěvník, který přichází v pokorném klidu, může zahlédnout několik vzácných druhů ptáků. Do kmenů skrývajících tučné larvy tesaříků a jiného hmyzu zabuší zobákem strakapoud bělohřbetý, po větvi se mihne lejsek malý a z korun zahouká holub douprák. Nad čistínami krouží káně a jestřáb, ve večerním šeru se nad hlavou neslyšně mihne některá z mnoha sov. I když tento článek čtete v době vegetačního klidu, musím vzpomenout i jarní krásu orchidejí - kruštíku širokolistého a vemeníku dvoulistého.

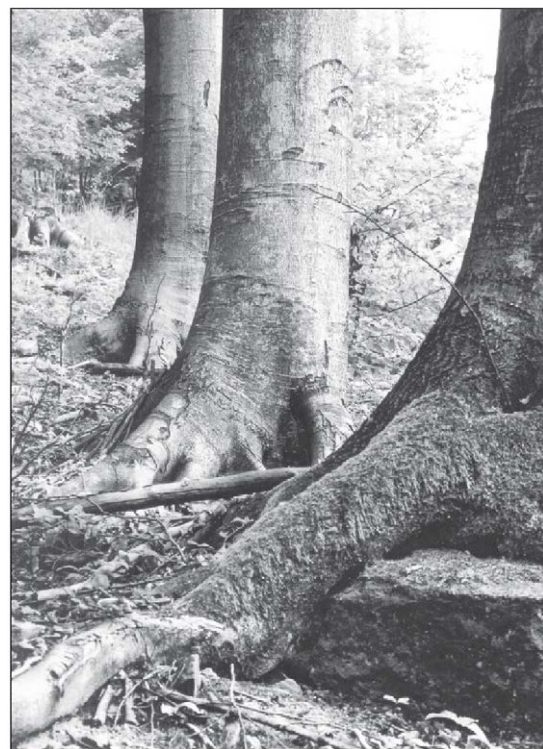
Ščúrnici přestali její majitelé před lety udržovat, a to vedlo k mnoha přirozeným procesům. V době, kdy jádro lesa dosáhlo mytního věku, si ochránci přírody uvědomili, co by mohlo toto místo

vytěžením ztratit. Proto začali s výkupy, na které přispívají lidé i firmy svými dary. Tady dejme místo předsedovi Kosenky Miroslavu Janíkovi.

„Nesporný a stále rostoucí je též význam klimatický, půdoochranný a vodohospodářský.

Spolu se sousední luční rezervací Ploštiny, na které probíhá tradiční obhospodařování pastvou ovcí, vytváří ukázkou typické bělokarpatské mozaiky horských společenstev - modelový příklad ochrany a citlivého využití krajiny,“ říká Miroslav Janík, který stál u zrodu valašského „pralesa“.

Na otázku, jestli dárci neumdlévají ve své podpoře, potěšeně dodává: „Už v září jsme díky nim vykoupili přes hektar dalšího lesa - krásného,

Stoleté buky

Foto R. Verner

smíšeného, přímo v jádru Ščúrnice. Tak jsme se zase přiblížili k propojení doposud oddělených částí budoucího komplexu. Dnes už Pozemkovému spolku - který výkupy zaštiťuje, patří více než čtýřmá hektarů. Přispěvatelé zatím poslali na konto Ščúrnice bezmála dva miliony korun.

A jaký je cíl? „Zhruba padesát hektarů,“ odpovídá Miroslav Janík. To je podle něj minimální rozloha, na které mohou začít fungovat přirozené biologické procesy a les se může vyvíjet svobodně. „Dalším z cílů je propojení se státní přírodní rezervací Ploštiny. A tady mám taky novinku. Začátkem podzimu jsme ji projednali spolu s pracovníky Správy chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty. Přizvali jsme i zástupce obce Poteč, na jejímž katastrálním území obě rezervace leží. Z jednání mám moc dobrý pocit, že tu začíná fungovat spolupráce mezi více partnery. Shodli jsme se na tom, že jak soukromá, tak státní chráněná území budou v péči brát ohled jedna na druhou,“ vyjádřil uspokojení Miroslav Janík.

„To by byl výborný výsledek, kdyby sice různými postupy té občanské ochrany, i té státní s podporou obce vznikl unikátní celek mozaiky karpatské krajiny, která by ukazovala tu krajinu od té svobodné lesní formace - divočiny, až po kulturní, ekologicky obhospodařovanou louku na Ploštínách,“ plánuje kloboucký ekolog.

Miroslav Janík může být opravdu spokojený. Do plánované divočiny už také letos na podzim zavítali vzácní hosté. Při procházkách Ploštinami a Ščúrnici narazili na stopy rysa. „Teď můžeme říci, že už je tu prostor i pro tyto větší šelmy - a to je jeden ze smyslů našeho konání. To bohatství dává základ stability. Myslím si, že neuškodí, když ten rys bude lehce prohánět přemnožené stavy lovné zvěře,“ usmívá se ochránce přírody. Jak na závěr dodává, nejen velká zvířata a stromy, ale také hmyz je důkazem jedinečnosti tohoto regionu. Entomologové zde právě před časem našli některé druhy vosiček, jež byly v této oblasti identifikovány poprvé.

„Je to záležitost rovnováhy, kterou nám příroda - když ji necháme - ukazuje. A my se jí snažíme pomáhat,“ uzavírá Miroslav Janík.

(autor je redaktorem Českého rozhlasu Brno)

Foto R. Verner

Vlasta Březovská při výuce

Foto M. Ošřádal

„Dlouhodobý neúspěch poznamená dítě na celý život“

Olga Mehešová

Řekla v rozhovoru o přítomnosti a výhledech do budoucnosti Základní školy a Mateřské školy Vsetín, Turkmenská, její současná ředitelka Mgr. Dagmar Šimková. A proto jsme se ptali hlavně na úspěchy. Na úspěchy dětí, které jsou sice zatížené mentálním, fyzickým i sociálním handicapem, ale díky týmu odborně vzdělaných pedagogů a speciálně upraveným vzdělávacím a výchovným programům jsou systematicky připravované k zapojení se do běžného občanského života.

Škola letos oslavila 40 let svého trvání. Začínala jako dvoutrídni zvláštní škola v Jasenicích. Během své historie se postupně rozrůstala a v rámci Vsetína několikrát stěhovala. Naposledy před dvěma lety, kdy našla konečně svým potřebám odpovídající zázemí v objektu bývalého SOU. Paní ředitelko, jaká je nynější podoba, struktura školy oproti prvotnímu stavu?

Struktura naší školy je dána zřizovací listinou. Jsme krajské školské zařízení. Součástí školy je základní škola praktická, dříve nazývaná zvláštní, základní škola speciální, v minulosti tzv. pomocná, a ještě k nám patří jedna třída ZŠ a MŠ při nemocnici. V životě školy má nezastupitelnou roli školní družina. Na školu našeho typu máme mnoho oddělení školních družin, protože považujeme práci s dětmi po vyučování za nezbytnou a důležitou. A samozřejmě máme školní jídelnu. Na rozdíl od původního stavu školy jsme v současnosti poměrně velké zařízení. Máme celkem přes dvacet tříd, i se školními družinami, a o chod školy se stará více než padesát zaměstnanců.

Jaké je poslání vaší školy?

Vzhledem ke skladbě žáků poskytuje naše škola vzdělání zdravotně oslabeným dětem

z nemocnice a zdravotně postiženým dětem, handicapovaným jak po stránce mentální, tak i po stránce sociálně problematického zázemí, ze kterého pocházejí. Specifikum školy je dáno přítomností velkého procenta romských dětí, obzvláště v základní škole praktické, protože romská populace na Vsetíně je prostě početná. Cílem našeho veškerého snažení je, aby patnáctileté děti opouštějící školu dále ve vzdělávání pokračovali na nějakém učilišti. Ale postoje rodičů, zvláště romských, nejsou tomu nakloněny. Je tedy na nás, abychom úmornou soustavou prací dětí k tomu přiměli a mohu říci, že se nám to v posledních dvou třech letech daří. A to nejenom přihlásit všechny žáky na učiliště, ale řada z nich se tam i udrží, v čemž vidím obrovský úspěch.

A co užší spolupráce mezi učiteli a rodiči, zapojují se do aktivit školy?

Řekla bych, že je to jeden z nejtěžších problémů. Snažíme se o to velmi. Jednak zveme rodiče pravidelně na třídní schůzky a zároveň někteří z nich si zvykli do školy chodit a řešit tu kdykoli jakékoli problémy buď s třídním učitelem nebo s vedením školy. Dále jsou rodiče zváni na vánoční besídky, na přehlídku prací dětí ke konci roku a na různá vystoupení žáků, aby se zúčastnili a mohli si prožít tu radost společně se svými dětmi. Chtěli bychom ale povznést spolupráci samozřejmě na vyšší úroveň. K tomu potřebujeme finanční prostředky. Zpracovali jsme vloni projekt na rozvíjení spolupráce s romskými matkami a měli jsme v úmyslu pro ně zorganizovat proškolení ohledně výživy, péče o děti v čase návratu ze školy apod. Už kdysi jsme podobnou akci na škole měli a osvědčila se nám, proto jsme se k její variantě chtěli vrátit. Bohužel náš projekt nebyl podpořen, a proto jsme si letos na Městském úřadě ve Vsetíně opět požádali o finanční dotaci.

V jakém směru – Vy jako ředitelka - byste chtěla školu do budoucnosti rozvíjet?

Těch „rozvojových oblastí“ je několik. Máme konkrétní představy o různých volnočasových ak-

titivách žáků i jejich rodičů. Píšeme řadu grantů na Město Vsetín, Zlínský kraj i na Ministerstvo školství ČR a jen na tyto aktivity jsme získali v letošním roce přes šest set tisíc. Pro nás je to práce velmi náročná, administrativně i na volný čas učitelů. Ale bez těchto činností si život školy nedokážeme už vůbec představit a doufáme, že v dalších letech budou cesty k získávání finančních prostředků o něco jednodušší a přístupnější. Jeden z projektů „Odpoledne ve škole“ nám umožňuje provozovat množství kroužků, z dalšího vybavujeme a inovujeme školní družinu. Začínáme rozvíjet technické zázemí, investujeme do počítačových programů výukových i zábavných, což naše děti nesmírně zajímá. Musíme v této oblasti sledovat vývoj a udržet krok s dobou. Kromě těchto plánů chceme v budoucnosti především nadstavovat školu o další patro, protože už nyní je prostor využit na 100 %, a ideální nejsou např. místnosti pro pracovní vyučování, jeden z hlavních předmětů na naší škole, ve kterém se děti připravují na svoji další profesní kariéru.

Před časem v médiích proběhla kritika vaší školy, že je pro vzdělání žáků nedostačující a že by - zvláště romské děti - měly navštěvovat základní školy bez specializace. Jaký je Váš profesionální názor?

Naše škola má opravdu speciální postavení mezi základními školami, protože máme školský vzdělávací program uzpůsobený pro žáky s lehkým mentálním postižením a pro žáky, kteří pocházejí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Tento program s výukovými nároky jde sice níže, ale je dostačující na základní vzdělání. A naši žáci takovýto přístup všichni potřebují. Romské děti nemluví dobře česky, nemají dobrou slovní zásobu. Jejich všeobecný rozhled o světě, o životě je velmi úzký. A je to právě naše škola, která jim poskytuje globálnější pohled. Tempu běžných základních škol nemohou stačit a šíří tam získávaných znalostí nemohou zvládat. Trpěly by stresem, neúspěchy. Neúspěšné dítě je vlastně poznamenáno na celý život. Myslím si, že základním krédem každé školy by mělo být, aby se žák v ní cítil dobře a vzdělávací dráhu zvládl, pokud možno, úspěšně. Proto také dáváme spoustu prostoru aktivitám, které naše děti mohou dobře zvládnout a díky kterým se rozvíjejí manuálně, rozvíjejí své estetické i etické cítění, což je pro vývoj osobnosti, postojů a názorů na život velmi důležité.

Ředitelka školy Dagmar Šimková Foto M. Ošťádal

Jaké činnosti máte konkrétně na mysli?

Naše děti nemohou vzhledem ke svému postižení nebo i rodinnému prostředí vyniknout v oborech, ve kterých vynikají děti na základních školách běžného typu, tzn. nemohou se zúčastnit matematických olympiád, slohových soutěží apod. Takže se snažíme děti motivovat, aby se realizovali v tom, co je baví, např. ve výtvarných a rukodělných pracích. Předpokládám, že převážná většina žáků se půjde dále učit nějaké řemeslo nebo bude pracovat ve službách. Podporováním těchto aktivit se jejich schopnosti rozvíjejí a mohou je ve svém životě uplatnit. Mohou si dokázat, že také něco umí, a o to nám ve své podstatě jde.

Velké úspěchy vaši žáci sklízeli ve výtvarných soutěžích regionálního, celostátního, ale i mezinárodního dosahu (např. na každoročních přehlídkách tvorby žáků speciálních škol v Kolíně, na Mezinárodní dětské výtvarné soutěži v Lidicích aj.). Skvělé výsledky dětí jsou jistě dílem dobrého pedagogického vedení. Ráda bych se obrátila nyní s dotazem na dlouholetou členku vašeho pedagogického sboru, paní učitelku Mgr. Vlastu Březovskou, která ve škole pracuje už od poloviny 80. let, po revoluci si rozšířila specializaci o psychopedii a vykonávala na škole funkci výchovné poradkyně, krom toho vyučovala český jazyk a výtvarnou výchovu, kterou doposud jako aktivní důchodkyně vyučuje, a vede výtvarný i keramický kroužek. Paní Vlasto, v čem Vy vidíte hlavní příčinu mnohých úspěchů vašich dětí?

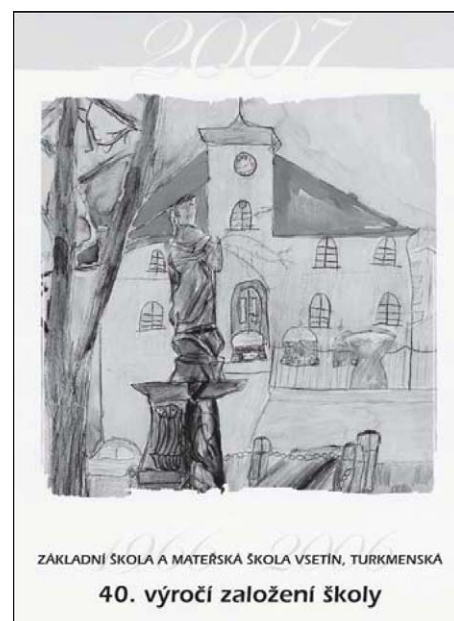
U našich dětí je důležité, aby byly na jakoukoli aktivitu dobře připravené a motivované. Při práci s dětmi mi pomáhaly např. arteterapeutické metody. Za studií jsem se na praktických seminářích dostala k arteterapii a zaujala mě natolik, že jsem napsala i závěrečnou práci na toto téma a absolvovala hodně kurzů. Podařilo se mi zavést arteterapii i na naši školu, což nebylo běžné a ani možné bez velké podpory vedení, které vždy dávalo mým „ná-

padům“ zelenou. Jako výchovné poradkyně se mi zkušenosti hodily zejména pro děti ze znevýhodněného prostředí, pro děti úzkostné, hyperaktivní, které se tak vypovídaly ze svých problémů, uvědomily si je. Oblíbené byly hodně relaxační metody, relaxační hudba. Samozřejmě výsledky nebyly a nejsou vždy na sto procent, zvláště když je patologie příliš hluboká, ale celkově arteterapeutická práce s dětmi vedla ke kultivování jejich chování, u méně průbojných se zvedlo sebevědomí, u agresivnějších došlo ke zjemnění tohoto rysu povahy.

Při výuce musí kantor reagovat na momentální náladu dětí, atmosféru ve třídě, ale někdy není jeho přizpůsobivost vhodná a je nutné, aby byl direktivní. A hlavně bych zdůraznila u vyučování výtvarné výchovy motivaci. Veškeré výtvarné práce jsou vždy ztvárněním představ pedagoga a nebo by to tak alespoň mělo být. Je špatně, když učitel rozdá pouze výkresy, postaví před děcka džbán a řekne: kreslete. Protože i ten džbán by měly malovat s chutí, měly by si ho ohmatat, měly by o něm něco vědět, jak vzniká apod. Jdu od tohoto základu. Např. jsme děti hodně motivovali při soutěži Policista, náš kamarád a ty pak doslova tématem žily. Samozřejmě vítězí vždy mezi nimi náměty konkrétní a názorné. Ale dokážou vyjadřovat i své prožitky, což je určitý druh abstrakce.

Letos jsme se poprvé zúčastnili soutěže vyhlášené Střední podnikatelskou školou ve Zlíně na téma It's my life a řekla bych, že se v ní konkrétní s abstraktním prolíná. Další motivací pro děti je, když při prodeji výrobků z keramického kroužku zjistí, že si jejich práci někdo koupil, a mají z toho velkou radost. Anebo, když vidí svůj obrázek vystavený ve škole. Myslím si, že je to zároveň i motivuje k tomu udržovat školu pěknou, a vandalské projevy jsou u nás opravdu minimální.

Oběma Vám děkuji za rozhovor a přeji Vám mnoho pracovních úspěchů i radost z úspěchů dosažených vašimi žáky.

Nástěnný kalendář na rok 2007 s výtvarnými pracemi dětí, vydaný při příležitosti jubilea školy

Východomoravské nářeční prvky ve světě internetu I.

Hana Goláňová

Internet jako neužívanější masové médium posouvá komunikaci do zcela jiné polohy. Před námi se rozevírá prostor zdánlivě nekonečných možností. Archiv, knihovna, místo, kde je možné naložit s lidskou silou tvůrčím a svobodným způsobem. Zrcadlí společnost s její organizací, pestrost života, odráží všechny útvary národního jazyka. Je výborným materiálovým zdrojem k nejrůznějším výzkumům, v našem případě lingvistickým či sociolingvistickým.

Rovněž na internetových stránkách se setkáváme s dialektickými jevy. Budeme-li ve virtuálním světě internetu pátrat po nářeční mluvě, postupujeme podobně jako při nářečním výzkumu. Můžeme se zaměřit buď na konkrétní lingvistické problémy, nebo zvolit průzkum „terénu“ v rámci vybrané nářeční oblasti. Já jsem při svém bádání zvolila druhou variantu a vybrala si východomoravskou nářeční oblast, zejména valašský nářeční úsek. Další naše cesty mohou vést napříč institucionální komunikací (webové stránky oficiálních institucí, veřejných zařízení, oficiálních a polooficiálních zájmových organizací aj.) a neinstitutonální komunikací (neoficiální stránky zájmových skupin, blogy, diskusní fóra, chat, autorské práce, časopisy, noviny, literární weby).¹ Komunikační strategie a pravidla se sice v obou skupinách výrazně liší, avšak i v těchto naznačených pólech můžeme najít prvky dialektu, ať už nevědomě užitého anebo záměrně distribuovaného.

Institucionální komunikace

Internetové stránky **oficiálních institucí**, tj. měst, obecních úřadů, knihoven, škol atd., vycházející z valašského regionu, úzkostlivě dodržují kritéria spisovné češtiny, zatímco v mluvené praxi běžně zaznívá nářečí i na úřadech. Hyperkorektní snaha dodržet spisovnost ve veřejném styku je znát např. z webových stránek města Vsetína, kde najdeme úryvek „lidové písně“: „Vse-

ťine, Vsetine, městečko milené, kam se jen poděly chaloupky dřevěné“. V tomto případě bohužel autoři stránek sáhli k nešťastnému řešení. Text písně si pravděpodobně vypůjčili z verze jiné lidové písně – *Rožnove, Rožnove, dřevěné městečko...* (ve valašském dialektu). Text v té podobě, jak je uveden na internetových stránkách, nezná ani ředitel a historik Státního okresního archivu Vsetín PhDr. Ladislav Baletka.

Jiný případ představuje Muzeum regionu Valašsko, které své internetové stránky naopak uvozuje mottem z valašské lidové moudrosti v původním znění: „Uč sa a nečekaj, až zmúďíš zestaranim.“ Citát je každý měsíc obměňován.²

Na školních stránkách jsem nářeční prvky objevila ojediněle, jen jako odkazy na veřejné akce. Z vlastní zkušenosti vím, že se na valašských školách v hodinách češtiny věnuje spisovnému jazyku zásadní pozornost, ale o dialektu, který je v podstatě původní „mateřskou řeč“ velké části místní populace, se téměř nemluví. Zato poměrně časté jsou dnes na školních webech celé stránky v anglickém jazyce.

Pozoruhodným materiálovým zdrojem je návštěvní kniha obecního úřadu vesnice Hovězí. O té bych ráda promluvila samostatně v zamýšleném pokračování. Plní totiž roli diskusního fóra, a tak svým charakterem odráží neinstitutonální (neoficiální) komunikaci. Uvedme alespoň vtip, který se mezi jednotlivými replikami diskusního fóra vy-

skytl: „Hověžani, víte, proč je Halenkov pobožná obec? Vy hňupí, protože sa tam aj vlaky křížujú...“³

Veřejná restaurační zařízení nám přinášejí nejedno překvapení. Každý z nás se jistě setkal s jídelními lístky, které vtipně s využitím nářečních prvků lákají návštěvníky k ochutnání lahůdek. Taktéž celé jídelní lístky je možné najít na internetu. Jsou sice zdrojem zábavy a zajímavým materiálem, ale bohužel s větším či menším vkusem pracují s tradicí a s jazykem. Nejenže často nabízejí jídla, jež pro danou oblast typická nejsou, a vydávají je za regionální delikatesy, rovněž s nářečím nakládají svobodným způsobem. Všechno toto ztělesňuje hotel a valašský šenk Ogar v obci Pozlovice. Název „valašský šenk“ je opravdu komerční, protože Pozlovice do regionu Valašsko nepatří ani etnograficky, ani jazykově. Leží nedaleko Luhačovic a etnograficky se jedná o tzv. Zálesí. Z hlediska nářečního jde sice o východomoravský dialekt, ale s prvky slováckými, ne valašskými. Jídelní lístek zmiňované restaurace je směsí prvků valašského nářečí a různých jazykových inovací či nepřesností: *Pochůťka z Krahulaj sušámy* (koncovka -oj není vlastní valašskému ani slováckému nářečí, užívá se ve východočeském nářečí, ale v 3. a 6. sg. životných maskulin; ve valašském nářečí by se vyskytoval tvar -*Krahulověj*), *topénka z koliby* (*topinka*), *pochůtky z vodních toků* (rozkolísaný přepis ůů), *čunici na vandru* (lexém čuník se na Valašsku nepoužívá; *prasa* nebo *prasca*) atd.

Mezi **oficiálními zájmovými organizacemi** (webové stránky občanských sdružení, souborů valašských písní a tanců, profesionálních i polo-profesionálních kapel, skautingu, hokejových klubů aj.) zaujmou internetové stránky občanského sdružení Valašské Athény, které kromě informací o činnosti sdružení nabízejí také Slovník nespisovného jazyka valašského.⁴ Nelze si nevšimnout úvodu ke slovníku, jímž je humorný a hyperstylizovaný text: „Gdyž sa nejaký národ potřebuje proždúrnut', lebo, jak sa včil říká, zviditelniť, postaví si škole a zepíše spisovný jazyk. To sa dělá tak, že sa povi, že tajak sa mluví v nejakéj potentátama vybranej dědině, že to sa zapiše a ostatní sa přinutíja, aby též tak mluvíli a psali. Sami uznáte, že to moc demagratycké není, a proto sa to na Valasku nedělá. „... A co sa jazyka týče, gdyž negdo napíše nejakú knížku, napíše si ju tajak chce a napíše do něj vysvětlivky, aby temu rozuměli aji v iných dědinách a třebaš až za Hranicama a dál, lebo Valachů je tak málo, že pro tu belinu trochu nemá cenu žádné knížky psat.“ Text se snaží zachytit archaickou podobu dialektu, kterým už dnes mluví málokdo. Odráží stav dialektické mluvy přibližně před padesáti lety i více. Vyberme jen několik příkladů: např. už neužívané lexikální výrazy (*lebo*, *belina*), v hláskosloví si můžeme všimnout starého infinitivu (*zviditelniť*), v tvarosloví (*škole*) aj.

Stranou naší pozornosti nemůže zůstat ani stylizovaný folklor v podání hudebních skupin či samostatných interpretů. Texty písní celostátně známých skupin, vyberme Čechomor, Hradišťan, Fleret, jsou k dispozici také na internetu. Mnohdy vycházejí z lidových písní a čerpají ze zpěvníků Bartošových či Sušilových. Jistě některé texty znáte v jiných verzích i s odlišným nápěvem. Někdy jde o fonetické a hláskoslovné varianty, jindy i lexikální odlišnosti. Uvedme např. píseň od skupiny Čechomor „Z Půlčinského kostelíčka (Z Půčinského)“ // ...Proč bych já tu lipku rubal,

když jsem já s ní neležel...“ (s ňů). Zajímavé je také sledovat, nejen u hudebních skupin, nářeční přepis. Skupina Fleret se snaží záměrně, s lehkou dávkou ironie a humoru, zapisovat dialekt co nejvíce foneticky, ale s většími či menšími nepravidelnostmi: „Z ostudú su jedna ruka!...F pátek večer mňa to chytlo, z hospody sem šel/U slúpa sem honem čapl, gatě důle mněl...“

Osobitý přístup k dialektu je na internetových stránkách patrný také u **polooficiálních zájmových organizací**. Makarónský styl vidíme např. u Severomoravského oblastního šipkového svazu Dart Club Sniper Horní Bečva.⁵ Dialektismy se mísí se spisovnou češtinou a někdy s anglicismy: „**Vítajte** na našem oficiálním webu.../ *Welcome to our official web pages*“. Recese je znát také ze zápisu vokálu **y** po sykavkách: „*Ačko sy připsalo další cenné tři body, tentokrát z dobře hrajičho Profinu B. Uvodní hry byly z obou stran nervozní, a hodně sa hrálo 2:1. Súpeř sa definitivně zomil po čtyřhrách, gdy sme zvyšovali už na 7:3*“. Že se jedná o záměr, potvrzují další články šipkového svazu uváděné na netu.

Zajímavé je, že webové stránky známé recesistické organizace Valašské království jsou na nářeční prvky skoupé. Autoři stránek píší běžnou spisovnou češtinou, nářeční rysy najdeme někdy ve zprávách z akcí a v „*Zakládacím listině Valaského království*“: „*Preambula/ My, občani Valaského království na celé zeměkuli, věrni všekým dobrým tradicám dávné minulosti, kdy eště nebyly státy ani hranice, sme odhodláni věhlas a slávu království šířiti a k jeho dobrému menu napomáhati v duchu nedotknutelných hodnot této planety, lidské důstojnosti aj svobody*“. Listina je opět vedena duchem lidové tvořivosti. Nejedná se o nářeční text, neboť se zde míchají dialektické a spisovné prvky, archaismy. Zato o poznání nářečnější jsou všichni epigoni navazující na zmíněný projekt Valašského království (viz Královské valašské potápěčství v závěru).

Některé dialektismy mají na webových stránkách institucí identifikační funkci. Mezi taková nářeční lexika patří obecně známý výraz **ogar**. Le-

xém **ogar** nacházíme např. přímo v názvech organizací: **Mogaři ČRS Valašské Meziříčí** (místní oddíl Českého rybářského svazu) – vokál **O** - je zobrazen jako emotikon (smajlík) a zároveň je počátečním písmenem výrazu **ogaři**, dále v nadpisech a článcích zveřejněných na internetu: **Ogaři ze Zlína křtili Prahu** (článek je dále psán spisovnou češtinou); v odkazech na oficiálních stránkách institucí (hymna hokejového fanklubu HFC Hamé Zlín): „*Gól, dáme gól, útoky se valí z hor/ ogaři jsme dost tvrdí, žlutomodří Medvědi*...“⁶

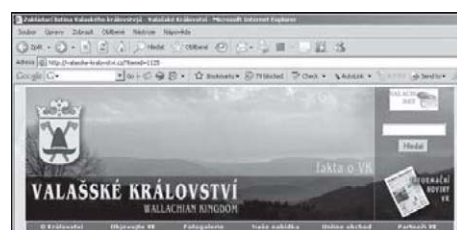
Obecně se dá říci, že je pro **institucionální komunikaci** v internetovém prostředí vycházející z východomoravské nářeční oblasti příznačná vysoká míra nářeční stylizace, dále užívání nejčastěji tvaroslovných a hláskoslovných nářečních struktur. V rovině fonetické ji charakterizuje rozkolísanost nářečního přepisu, nedodržování zvolených pravidel⁷. Z hlediska komunikačního je typické nadužívání kontaktních prostředků **tož** a **vítaj**. Osobitá forma a tvůrčí přístup k dialektu (častý u veřejných zařízení, hudebních skupin, polooficiálních organizací) slouží jako recese, prostředek humoru.

K **neinstitucionální** (neoficiální) **komunikaci** ve světě internetu, kde se také uplatňují prvky nářeční mluvy, bych se ráda vrátila samostatně. Vypovídá více o současné nářeční situaci, je bližší běžné mluvě, kde se spolu míchají různé útvary národního jazyka (dialektismy, slang, obecná čeština), variety, odráží styl především mladé generace.

Rozlučme se slovy Valašského královského potápěčství: „...*Tož zme rádi, že ste za nama přišli a něco aj zhlédli. Dyž sa Vám tu lúbilo, tož přidte zas. Isto tu bude neco nového. Nebo nám aj toho mejša můžete poslat. Nejzme žádní pazgrívcí, rádi Vám odpovíme*...“ (pazgrívec – darebák)

LITERATURA

BARTOŠ, FR.: *Antologie z národních písní československých*. Praha 1874
BĚLIČ, J.: *Nástin české dialektologie*. Praha 1972

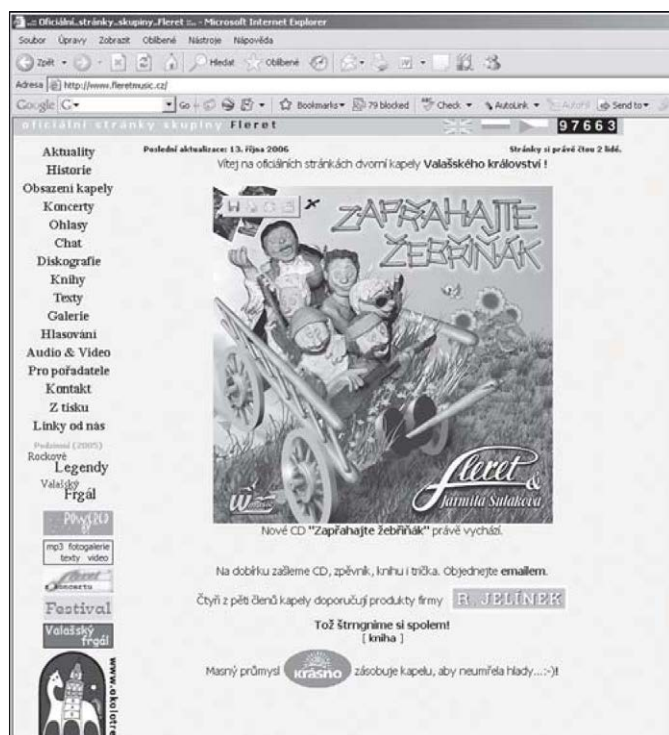

Titulky webových stránek oficiálních institucí

ČJA 1, 1992, 2, 1997, 3, 1999, 4, 2002
ČMEJRKOVÁ, S.: *Čeština v síti: Psanost či mluvenost? (O stylu e-mailového dialogu)* In: Naše řeč, 1997, roč. 80, č. 5, s. 225 - 247
DANĚŠ, FR. A KOL.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha, Academia 1997
GOLÁNOVÁ, H.: *Východomoravský dialekt na internetu* (17. 10. 2005 konference „Čeština na internetu“, příspěvek vyjde v periodiku Čeština doma a ve světě, v tisku)

POZNÁMKY

- 1) Prozatím jsem neprováděla hloubkový výzkum, snažila jsem se jen rozředit materiál a vybrat problémy, které mne zaujaly.
- 2) Rčení jsou vybírána z knihy Ludmily Vráželové: *Moudrost starých Valachů*, Vsetín 2005
- 3) Texty ukázek nechávám záměrně v původní podobě i s chybami či nepřesnostmi.
- 4) Knižně: FABIÁN, J. Valašské Meziříčí 2001
- 5) Webové stránky Severomoravského šipkového svazu se bohužel proměnily, ale valašský dialekt je v textech používán stále.
- 6) Internetové stránky HFC Zlín se také změnily.
- 7) Kolísání mezi jazykovými variety (hláskoslovnými, tvaroslovnými, v nářečním přepisu) spíše odráží situaci v mluveném jazyce, kde se vedle sebe v jedné větě varianty běžné vyslovují (*neco/něco*).

Internetové zdroje citací

Město Vsetín:
<http://www.mestovsetin.cz/html/kap1.htm>
Muzeum regionu Valašsko:
<http://www.muzeumvalassko.cz>
Obec Hovězí:
<http://obec-hovezi.cz/index.php?linkrel=kniha&book=on>
Valašský šenk Ogar:
http://www.ogar.cz/2005/index.php?top=top_06.php&stred=jidelnicek.php
Sdružení Valašské Athény:
<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=uvod>
Čechomor:
<http://www.cechomor.cz/>
Fleret:
<http://www.fleretmusic.cz/>
Dart Club Sniper Horní Bečva:
<http://hb17.com/sniper/>
Valašské království:
<http://valasske-kralovstvi.cz/?itemid=1125>
Místní oddíl Českého rybářského svazu Valašské Meziříčí:
<http://mo-valmez.fishnet.cz/index.phtml?cfile=2>
HFC Hamé Zlín:
<http://www.hfczlin.cz>
Valašské královské potápěčství:
<http://www.keson.org/keson/keson-cz/default.htm>

Vánoční zajíc

Ach, ty Vánoce! Pro většinu z nás snad ty nejpěknější svátky v roce. Svorně je mají v kalendáři zaznamenané křesťané i ateisté. Každý si jich snaží užít, jak nejlépe to jde - v poklidném rozjímání, při veselých besedách, na horách či s plným břichem u televize. No, ale zeptejte se schválně svých staříčků, jak to bývalo dříve. Balené cukroví? Banány? Kapr na víně? O takových dobrotách se dříve nikomu ani nezdálo. Ale že to byli lidé šikovní, tak si zpestřovali ty vzácné chvíle, jak se dalo...

V chalupách U Sivků nad čerňanským potokem byl Štědrý den. Každý doma uklizené, dláčky vymetené, a na plotnách cosi dobrého vonělo. Sněhu bylo nad kolena, ale moc nemrzlo. Staříček Barčáků sa vyhřívali u kamen a sem tam kúkli do okna, za kterým sa udělala tma. Lojzka, kerej vtedová nebylo ani deset, už chystala světidlo. Takové bukové štálinky, co hoříja a pod nimi stojí vědro s vodú, kam padajú zbytky. Trochu to čadilo, ale světlo z toho bylo. To víte, že měli aj tú petrolejku, ale petrolín v hoře neroste, tož sa s ňú svítivalo eném nikdy. Maměnka sa točili kolem plotny, ogaři naháňali ostatní děcka venku, tak byl v chalupě klid. Eném staříček sa jaksí netrpěливо vrtěli na lavě a pořád hleděli z toho okna. Netrvalo dlúho, eném co voda v hrnci začala kypět, venku nad obzorem sa udělala zář a všecku tu bělučků zem dookola osvítil pan Měsíček, kulatý jak kolo od trakařa. Staříček ho pozdravili jako dobrého známého. Šak měl aj proč. Dyž máte nad hlavú taký reflektor, tož sa mosíte trefiť, aj dybyste nechtěli. On byl totiž staříček pytlák. Ale na jeho česť je třeba připomenúť, že takových pytláků běhalo vtedová po horách nepočítané a nikdo sa tejto aktivitě nevěnoval z dlúhej chvíle. Bylo už tolik rokůch po téj velkej vojně, kdy celá zem krvácela za císaře pána a jeho rodinu. Kolik chlapů sa nevrátilo z fronty. Šak sa běžte podívat k halenkovskému kostelu, kde sú na věky

ty jména vytesané v černém kameni. Takový pomník najdete v každé dědině. Vtedová úřady pravily: tu máte vdovy sto korun na měsíc a hospodařte. Když k temu máte děcka, pole, dobytek, grunt, tož to sa máte kolem čeho točit od rána do noci. A kór bez mužského. Darmo, chlap je chlap, teho ničím nenahradíte. Z rentů válečnej vdovy to bylo sotva na přežití. Tak sa šetřilo na všeckém, v oblečení aj jídle. A ani na Vánoce sa nikdo velice nepřejídal. Nebylo z čeho. To sa měly vtedová žlučníky dobře. Enomže ze zemiňáků či zelé vám moc sily nepřibude. A kór, dyž vám běhajú doma děcka. Šak neraz staříček slyšeli, jak si snacha u plotny povzdechla. Vánoce sú sice svátky klidu a pokoja, ale takéj spokojeného bytí. Staříček hmátli po beranici a kožuchu a hybaj ven. Ve dveřách sa zastavili a mrknuli na Lojzku, ať ide s ním. Maměnka zrovna stála zamyšlená u plotny, tož si jí moc nevšimala a cěrka ju ani moc rušit nechtěla, co kdyby pro ňu měla nějakú prácu. Nevěděla, kam že to má staříček namířené, ale už jí bylo doma čučno. Zebrala si maměncině papuče, zamotala sa do vlháků a hybaj ven!

Staříček u chlěva hmátli kamsi za trám a neco dlúhého schovali pod kožuch. A šlapali. Vpředu razili jak ledoborec směr staříček, a za ním pár kroků cupitala Lojzka. Přibýlo mrazu a sněh jim začal křupať pod nohama. Kolem nich jak poházené korálky sa po kopcách třpytily okénka chalup. Krásný čas. Všude kolem klid, ani psiska nezaštěkali. Člověku bylo lehko u srdca.

Žáry nad Kychové byly včil, coby šišků dohodil. Staříček začali našlapovat opatrně a cěrčisko za ním eště víc. Lojzka dočista zapomněla na zimu a srdéčko sa jí divoko roztlúklo. Včil to přide! Enemže staříček šlapali dalej a nic neřikali. Pak sa naraz zastavili, že do nich Lojzka zezadu vrazila, jak hledala očami kolem ty smce a jeleně. Staříček sa obrátili k adeptovi pytláckého řemesla: „Posluchaj. Vidíš tu vysokú lipu hen tam dule?“ Lojzka přikývla.

„Zejdeš k ní a až tam budeš, tož zatleskáš a zaštěkáš jak pes.“

No, moc temu nerozumněla, ale šla. Stará vysoká lipa nebyla daleko, ale jí sa zdálo, že to trvalo celú věčnost, než k ní v tom sněhu došla. Byla v ní aj malá dušička, protože byla dočista sama. Měsíček včil dělal z větví strašidelné stíny a nekde v dále sa ozvala sova. Otočila sa, aby ju aspoň pohled na staříčka trochu uklidnil, ale staříček nikde! V Lojzce hrklo jak ve starých hodinách. Co včil? Snád' nešli staříček nekam pryč, snád' ju tu neodběhli, snád'... Ale v tom si vzpomněla, co jí napovědli, a šla dalej. Došla pod lipu. Nepodívala sa vlevo ani vpravo, zhluboka sa nadýchla a zaštěkala, tak jak jejich Brok. A zatleskala. Co sa dělo pak, za to by sa nemosel stydět ani šaman z Afriky. Jako veli-

kým kúzlem pár kroků od Lojzky cosik zašramotilo, zapraskaly větviska v chrástu a neco strašlivě velikého sa na ňu vyřítlo. Honem skočila bokem a v ten moment sa ozvala mocná rana, že ju moseli čuť až na Slovákoch. BÁC!

„Ííííí, ííííí“, začala sa zmytat', potvora, kúsek od naší hrdinky. Pronikavě vřeštění vystřídalo staříčkův hlas, který v ten moment zněl vylekaněj cěrce jako hlas anděla strážného: „Drž ho, Lojzko, drž ho!“

To už naša milá nadháněčka věděla kolik uhodilo. Postřelený zajíc sa před ňú kúlal z meze dúle. Skočila po něm jak hladový vlk po jahňatu a kúlali sa spolem. On divoký zajíc není jak ten jeho bratranec z králíkární, venku na vzduchu uroste a má aj silu. Kór, dyž má postřílaný běhák a ide mu o život. Tak sa tam kúlali a jačeli, protože sa k temu přidala aj Lojzka, a byli by skončili dozajista v Kychovském potoku, dyby k nim nepřiskočil staříček a milého zajíce nezabavil pozemského trápení. Lojzka po tom boji vypadala jak sněhulák, ale ináč byla šťastnější než blecha v hustém kožuchu. Staříček sa museli smít, dyž ju tak viděli. Pochválili ju, ale napomenuli, že sa s tým nesmí nikde chlubit! To ale pravili eném tak, pro formu, protože stejně věděli, že zutra to už budú dookola všeci vědět. No, eném ať sa to donese k hajnému co nájposledněj, kdo má furt poslouchat' ty jeho řeči. A šak stejně hajný nebýl včerajší a věděl, jak to na pasekách chodíva.

Tož tak. Maměnka sice nájprv hubovala, že na Štědrý deň pytláčili, ale nakonec byla ráda, že mohla neco na ty svátky nachystat' lepšího na stůl, tak jak lidé ve městě, kam přišla do módy vánoční ryba. Ej, to byla vůně, ogaři si eném sliny utírali, ale staříček dohlédnuli, aby patřičný díl dostal každý, a kór Lojzka, protože teho zajíce ulovila vlastníma rukama. Než by staříček našli v kapsi druhú patronu, tak by sa jím ten chlupatý kapr dozajista smil z nájblížejšího šáší. A gdyž potom spolem šlapali sněhem na Půlnoční, bylo jim všeckým na tom světě jaksí veseleji...

Podle vzpomínek Aloisie Mazáčové z Huslenek – Černého (nar. 1915) volně převyprávějí

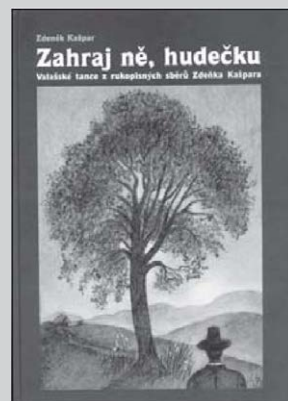
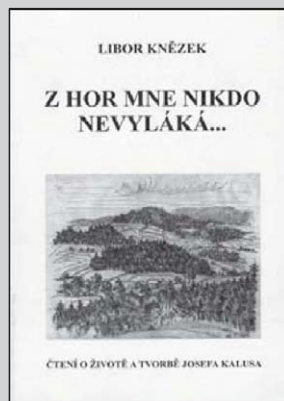
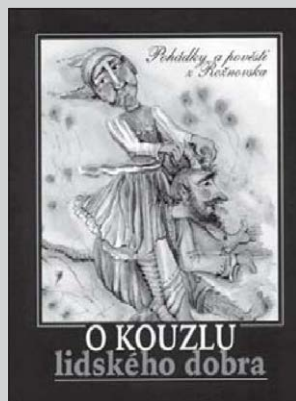
Michal Janiš

Foto M. Langer

O Valašsku na Valašsku

Výběr
z nových regionálních publikací

Nová publikace O KOUZLU LIDSKÉHO DOBRA

Daniel Drápala

V roce 2003 otevřel ediční řadu Rožnovské malé tisky svazek nazvaný *Pohádky a pověsti z okolí rožnovského Beneše Methoda Kuldy*. Čtenářům přinesl dvě desítky vyprávění, která v polovině 19. století zaznamenal v malém lázeňském městečku na východě Moravy Beneš Method Kulda. Soubor pohádek a pověstí vyšel tehdy v rámci komponovaného *Pohádkového roku Beneše Methoda Kuldy* a brzy si získal mezi čtenáři ohlas.

S odstupem tří let se proto čtenářům dostává do rukou opět soubor lidových vyprávění, která si při besedách, přástkách, draní peří či nejružnějších jiných příležitostech vyprávělo několik generací našich předků. I tentokrát je v rámci sedmého svazku edice Rožnovské malé tisky pod názvem *O kouzlu lidského dobra* připravena pro malé i velké více než dvacítku příběhů z Rožnovska. V průběhu druhé poloviny 19. století je zapsali nejen kněz Beneš Method Kulda a jeho spolupracovník a rožnovský písmák Josef Lucian Ondřej Kramoliš, ale také jejich dva další následovníci. Prvním z nich byl novojičínský tiskař Jan Nepomuk Enders, druhým spisovatel, pedagog a v neposlední řadě také rožnovský rodák František Bayer.

Příležitost k vyprávění těchto příběhů se uskýtala zvláště v době hospodářského klidu – od podzimu do předjaří, kdy namáhavou práci na poli vystřídal spíše drobné domácí práce a večerní besedy. Lidé si tyto chvíle zpestřovali zpěvem písní a vyprávěním. Z generace na generaci se tak předávaly nejrozmanitější slovesné útvary. Některé z nich byly přejaté z tištěné produkce, kalendářů či jarmarečních tisků (obohatily je např. některými místními reáliemi), jiné se staly přímo výtvorem lidového prostředí. Mezi vypravěči se brzy našly osoby, které dokázaly své posluchače zaujmout nejen obsahovou skladbou svých příběhů, ale také doprovodnými dramatickými projevy a gestikulací. Jak pamětníci vzpomínají, „bylo jim radost naslouchat.“

Moderní doba se všemi vymoženostmi bohužel už jaksi samovolně odbourala dříve pevné vazby mezi jednotlivými příslušníky rodiny i širší pospolitostí. Technika sice umožňuje rychlý pře-

nos informací v krátkém čase na velké vzdálenosti, jako by se nám ovšem vytrácely ony chvíle lidského vyprávění, dialog s našimi nejbližšími, se sousedy, ostatními obyvateli našeho města, kraje. Stále více můžeme pociťovat jakési odcizení lidem kolem nás. Stačí se ale jen ohlédnout do minulých dob. V šeru jizby, kde nastupujícím večerem probírává světlo louče nebo petrolejky, se po staletí předávaly z generace na generaci znalosti a zkušenosti všech těch, kteří zde byli před námi. Nově vydaná sbírka pohádek a pověstí z Rožnovska *O kouzlu lidského dobra* tak možná bude alespoň drobným příspěvkem k obnovení tohoto mezigeneračního dialogu, že alespoň na chvíli k sobě přivede děti a jejich rodiče či prarodiče, aby lidem vyprávěly o kouzlu lidského dobra.

Klasik regionální literatury

Mojmír Trávníček

S regionálními spisovateli má literární věda nejednu potíž. Na jedné straně existuje sklon považovat krajové autory automaticky za *okrajové*, na druhé straně stojí tendence různých zájmových badatelů a zanícených lokálních patriotů přehánět význam svých rodáků, s nekritickou apologetickou vášní prosazovat jejich místo na slunci literární historie. Osud valašského básníka Josefa Kaluse (16. 2. 1855 Frenštát p. Radhoštěm – 11. 12. 1934 tamtéž) byl poněkud jiný. Upoutal již při vstupu do literatury všeobecnou pozornost. Jako poslední ze čtrnácti dětí chudobného tkalce vyučil se otcovu řemeslu a teprve v 26 letech začal studovat učitelství. Jeho básně, blízké Sládkově notě i jeho venkovské inspiraci, ochotně přijímal Lumír a další přední literární časopisy. Básnická prostora a upřímná otevřenost mu dovozovala spolupráci s literárními uskupeními protichůdných zaměření, je zastoupen v manifestacním almanachu např. katolické moderny (Pod jedním praporem) a stejně tak v Herbenově Almanachu české omladiny. Jeho básnická cesta se v jistém směru podobala osudu Adolfa Hejduka: „Nepřízpůsoboval se výbojům moderní literatury, zůstal věrný jak své valašské inspiraci, tak písňovému charakteru své lyriky, dílem i životem zůstával doma: „*Z hor mne nikdo nevyhláá.*“

PhDr. Libor Knézek, CSc. tento citát velmi příhodně použil jako podtitul své knihy „*čtení o životě a tvorbě Josefa Kalusa*“, kterou napsal k stopadesátému výročí autorova narození (vyd. Veronika, Frenštát 2006 – 222 str.). V autorovi se spojuje erudice kvalifikovaného a zkušeného literárního historika, který se v posledních letech věnuje převážně výzkumu literárních tradic Frenštátska, s osobním vztahem k autorovi, kterého v dětství ještě často vídával. („V mých očích dokonale splňoval představu o ušlechtilém mistru pera – vlídná tvář, bílé vlasy i plnovous spolu s jeho bezprostředním vztahem k dětem k tomu jistě přispívaly“).

Kritický přístup, odpovídající požadavkům literární vědy, velmi šťastně spojuje srdečnou a čtenářsky přitažlivou vyprávěcí, epickou linii životopisnou, podpořenou četnými citáty z básnickových vzpomínek a bohaté korespondence. Josef Kalus žil celý život jednak ve svém rodném městě, jednak v učitelském působišti Čeladné. A přátelské vztahy s předními českými spisovateli své doby naplňoval jednak ve vzájemných dopisech, jednak v návštěvách, při nichž jeho přátelé měli často první příležitost poznávat Valašsko (Zeyer, Mrštík, Svobodová, Bouška, Benešová, Rais, Vrchlický, Winter, ale i moravští autoři Bezruč, Sokol-Tůma či Dostál-Lutinov aj.) Korespondenční dialog s nimi je neobyčejně živý a Knézek ho účinně využívá. Jako venkovský učitel nežil básník vždy v idyllických poměrech, ale harmonické manželství se ženou rovněž literárně činnou (Marcela, roz. Fialková) mu pomáhalo překonávat životní nesnáze.

Kněžskovo „čtení“ je určeno především valašským čtenářům, pro které je Kalusovo dílo dnes namnoze neznámé, jak si posteskl vydavatelé výborů jeho poezie v letech 1958 a 1977 (sto let po básnickové debutu v Lumíru 1877). Za dob svého básnického věhlasu byl nazýván „valašským slavíkem“. Bylo by škoda, kdyby měl jeho hlas zaniknout. Zdá se však, že v krajovém povědomí přece jen žije, neboť při různých regionálních recitačních soutěžích se jeho verše stále uplatňují. Poutavá forma Kněžkovy knihy a mimořádně bohatá dokumentace přispějí nepochybně k oživení Kalusovy tvorby. – Práce je doplněna soupisem jeho díla a literatury o něm, jejíž součástí je i výběrová bibliografie básní věnovaných jeho památce (Bezruč, Jahn, Reček, F. X. Svoboda, Vypel aj.)

Dlouho očekávaná událost

Klára Kašparová

Na konci června 2006 se narodilo dítě do knihoven folkloristů, tanečnicků a zpěváků, nová knížka **Zdeňka Kašpara. Zahraj ně, hudečku. Valašské tance z rukopisných sběrů Zdeňka Kašpara**, ed. Klára Kašparová. Občanské sdružení „JASENKA“ – Vsetín, Ministerstvo kultury ČR, Folklorní sdružení ČR, Vsetín 2006, 266 stran.

O této práci byly drobné zmínky v článcích o Zdeňku Kašparovi (uvedené zde ve Valašsku) v souvislosti s etnochoreologií (sběratelkou a badatelkou v oblasti lidových tanců) Zdenkou Jelínkovou. Zdeněk Kašpar, který sbíral tance hlavně v okolí Vsetína (Lužná, Růždka, Jasenka), ale také ve Velkých Karlovicích aj., se seznámil se Zdenou Jelínkovou jak jinak, než také přes tanec. Nejprve se potkávali při soutěžích (tehdy ještě jako nerovnocenní partneři, paní Jelínková v porotě a Z. Kašpar s Jasénkou na jevišti), pak ale i při sběrech a v neposlední řadě jako přátelé, když pořádali společné kurzy valašských tanců. Zdenka Jelínková moc dobře věděla o jeho terénních sběrech a už tenkrát jej nabádala, aby svou sbírku tanců vydal (to bylo někdy v osmdesátých a devadesátých letech 20. století). Teprve v roce 2001 se k tomuto počínu Zdeněk Kašpar rozhodl. Seřadil tematicky své sběry, jež obsahovaly popis tance a písňový nebo melodický doprovod, pokud možno hned v několika variantách, opatřil jej poznámkami (ty často zachycovaly vzpomínky na informátory a sběr samotný) a předal vše Zdeně Jelínkové k odborné korektuře. Ta se měla pochopitelně týkat především popisů tanců, správnosti použitých tanečních termínů apod. Tento ucelený materiál se však k autorovi již nevrátil. (Zdeněk Kašpar na podzim roku 2002 zemřel.) Zdena Jelínková pak předala tuto „první verzi“ sbírky tanců do rukou Kašparovy vnučky, studentky etnologie na Masarykově univerzitě v Brně, čímž doufala, že se dílo vrátí jednak do rodiny Kašparových, jednak na Valašsko a jednak, že se ho snad podaří „dotáhnout do konce“. Dokončení už se nedočkala ani paní Jelínková, přesto se ale tento počín nakonec podařil. Druhého července tohoto roku byla kniha slavnostně pokřtěna pravou valašskou slivovicí na galaprogramu folklorního festivalu Vsetínský kpec, za přítomnosti starosty města Vsetína Jiřího Čunka, kmotra knihy PhDr. Jaroslava Štíky, prezidentky Občanského sdružení „JASENKA“ – Vsetín Heleny Galetkové, souboru Jasénka a editorky Kláry Kašparové.

Kniha obsahuje 120 valašských tanců rozdělených tematicky podle tradičního dělení (párové tance točivé, figurální, kolové, taneční hry a tance sólové), zpracovaných jak po hudební, tak po popisné stránce. Přiloženy jsou i osobní data autora, fotografická příloha, mapka zachycující oblast sběrů, soupis respondentů a také tematické ilustrace Boženy Spáčilové (vsetínská výtvarnice je i autorkou obálky). O vydání se zasloužilo především Město Vsetín, Občanské sdružení „JASENKA“ – Vsetín, Ministerstvo kultury České republiky, Folklorní sdružení ČR, Zlínský kraj, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a společnost TG TISK s. r. o. pana Jiřího Sloupenského

v Lanškrouně. Je na místě všem, kdo pomohli k tomuto „narození“ nové knihy, ještě jednou poděkovat, snad se publikace setká s příznivými ohlasy a s mnohým využitím především ve folklorních souborech Valašska.

Nové místopisné publikace:

Seninka. 500 let historie obce na Valašsku. Autor textu Ing. Ivan Juřica. Vyd. Obecní úřad v Senince v r. 2004. 211 s.

Valašská Senice. Historie a současnost. K 500. výročí první písemné zmínky o obci. Vydal Obecní úřad ve Valašské Senici v r. 2005. 92 s.

Z dalších vydaných titulů:

Vizovice v písni, tanci, muzice a vyprávění. Autoři Miroslav Záhořák a Jan Zetěk. Vydalo Město Vizovice v r. 2005. 236 s.

Holub, Miroslav: Valaši sa smějú. Vsetín 2006. 101 s.

NAŠE RECENZE

Dřevo, proutí, sláma Karla Pavlišťíka

Daniel Drápala

Motto: *Jak bysme bez našich hor živi byli, dyž u nás žádného obilí neprodáme a enom z těch lesů nejvíc živnost máme.*

Nedlouho po zpřístupnění nové stálé expozice Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně pojmenované *Dřevo, proutí, sláma*, která je věnována tradici domácího zpracování těchto tří surovin, se čtenářům dostává do rukou kniha totožného názvu. Již při jejím prvním letném prolisto-

vání poznáme, že nevznikla nijak nahodile, ale naopak že je výsledkem mnohaleté pečlivé dokumentační a výzkumné práce našeho předního etnografa a znalce lidové kultury.

Přestože současná knižní produkce nabízí četné publikace z oblasti řemesel a tradiční výroby, *Dřevo, proutí, sláma* se přece jen od nich v něčem odlišuje. Již od první kapitoly je patrný záměr autora srozumitelně, přitom však pravdivě a komplexně přiblížit svět domácích výrobců na Podřevnicku. Tedy v kraji, o němž se oprávněně tvrdilo, že tam byl *konec chleba a začátek kamení*. Zdejší neúrodná pole obdělávaly desítky rodin středních a drobných rolníků, bezzemků a námezdních pracovníků, které nacházely od sklonku podzimu do předjaří obživu v činnostech, při nichž mohl každý maximálně zhodnotit svůj um a zděděné nadání pro práci s přírodními materiály.

Karel Pavlišťík se proto nevěnuje jen důkladnému, přitom však srozumitelnému popisu technologie, předávané ve venkovském prostředí zdejšího kraje po mnohé generace. Svou pozornost zaměřil i na další stránky fungování domáckího zpracování tří nejzákladnějších surovin východomoravských podhorských vsí - dřeva, proutí a slámy. Byly-li opálka, troky, koš či díže už hotovy, musely se nějakým způsobem dostat k zákazníkům. A byli to opět místní lidé, kteří se vydávali do bližších i vzdálenějších obcí, aby zde nabídli část ze zdejší produkce, aby ji směnili za mouku, kaši, obilí či hotové peníze. Ale ani zde autor svoji zvědavost nezastavil a pátral i po širších souvislostech tradiční lidové výroby - a především jejího pronikání do života jednotlivce, rodiny i širších lidských společenství. Vždyť většina z obytných místností podřevnických domkářů i drobných a středních rolníků propojovala svět výroby s životem rodiny a jejími všedními i svátečními okamžiky! Také pověstné slaměnkářské či opálkářské bály jsou dokladem, do jaké míry dokázalo domácí zpracování dřeva, proutí, slámy infiltrovat do života a zábav venkovské komunity. Nejednoho čtenáře jistě zaujme také jiný autorův poznatek. I tak geograficky nepřilíhlý region Podřevnicka byl vnitřně diferencován na jednotlivé subregiony či dokonce obce, pro něž byla zpravidla charakteristická jen určitá výrobní oblast. Mohli bychom se tak setkat s dědinami slaměnkářů, bednářů, dýmkařů či opálkářů. I s odstupem mnoha let se přitom povědomí o jejich specifčnosti udrželo ve většině sledovaných vesnic.

Ať již si ale Karel Pavlišťík všimá různých forem domácí výroby, ze všech vychází coby pojítka člověk - tvůrce i nositel po generace děděných znalostí a zkušeností. Na základě shromážděných dat autor dokládá hluboké kořeny sejetí kraje s domácí výrobou i potřebami zdejších lidí. Na počátku se výroba rozvíjela převážně pro vlastní potřebu, posléze v ní však především sociálně nezajištěné obyvatelstvo našlo nástroj, jak zajistit obživu pro celé početné rodiny. Ale i zde přece jen fungovaly rozdíly. A tak zatímco mnozí setvali po několik pokolení u prosté domácí výroby, k níž zpravidla nebylo kromě suroviny zapotřebí bohatšího nástrojového vybavení, vyskytly se i na Podřevnicku podnikavé osoby, které dokázaly soustředit síly, kapitál a zručné řemeslníky a přenést domácí práci na manufakturní či dílenskou úroveň.

Rozsáhlost i rozmanitost informací shromážděných v knize *Dřevo, proutí, sláma* je výsledkem mnohaletého a soustavného zájmu autora o rukodělnou výrobu Podřevnicka. Poznatky získal nejen na základě důkladného archivního studia, v jehož rámci např. zpracoval i neprávem opomíjené a podceňované školní a místní kroniky. Jejich výpovědi doplnil o statistická data i cenné materiály brněnských archivních fondů. Karel Pavlišťík navíc na rozdíl od současných badatelů disponoval i jinou devizou - v 50. a 60. letech 20. století se mu poštěstilo zastihnout poslední žijící výrobce domácí zhotovovaného náčiní, v horším případě stačil ještě zaznamenat alespoň přežívající povědomí o těch, kteří již nebyli mezi živými. Tato četná setkání s posledními výrobci, desítky a stovky názorných fotografií (vlastně fotografických seriálů zahrnujících na sebe navazující kolekce detailních záběrů) a kresebná dokumentace i dlouhé hodiny rozhovorů o práci i životě jednotlivých tvůrců umožnily autorovi koncipovat knihu, která může mimo jiné sloužit i jako praktický návod pro jakéhokoli zájemce o vybranou technologii od prvního uchození suroviny až po hotový výrobek. Do detailů propracované popisy, kdy nejsou opomenuty ani výběr suroviny, pomůcky a nástroje potřebné k opracování i vlastní řemeslná terminologie, tak z knihy vytváří jedinečnou pomůcku, která ponese do budoucna napříč generacemi informace a zkušenosti předešlých pokolení.

Když s poslední stránkou zavřeme knihu Karla Pavlišťíka *Dřevo, proutí, sláma*, zůstane v nás především respekt k starým mistrům, jejich moudrým, nejedné jizvě na ruku, potu a námaze, které vydávali v nikdy nekončícím úsilí zajistit dostatečnou obživu sobě i svým blízkým. Více než dvě stě padesát stran této graficky velmi nápadité publikace přitom v sobě spojuje mnohé - erudovaný odborný text podložený důkladným zpracováním bohaté a rozmanité strukturované pramenné základny, srozumitelnost i pro neodborné badatele a zájemce a konečně i praktický návod pro ty, které okouzlí vůně dřeva, jednoduchost dřevěného a proutěného náčiní i jeho užité vlastnosti.

Teprve s tou poslední stránkou si uvědomíme, že nám přesto Karel Pavlišťík vlastně chtěl přiblížit jediné - na příkladu jednoho nepřilís rozsáhlého regionu východní Moravy ukázat, jaké bohatství, byť na první pohled jen málo zajímavé, nedostatečně monumentální, efektní a málo blyštivé, pro nás představuje dovednost a prostý řemeslný um našich předků. Je to nedílná součást naší historické paměti, v níž se spojují doklady hmotného i nehmotného kulturního dědictví, materiální stránka i věci, které byly odvislé od získání bezprostředních zkušeností a poznání. Bez znalostí, jaký strom vybrat, na kterém místě a co si s ním počít, by totiž ani ten sebeosměšňejší a sebedokonalejší nástroj padnoucí „tak akorát“ do ruky nedokázal vytvořit ani z toho nejlepšího špalku pěkné neculky, šindel, hrábě, opálku či vědro.

A tak vlastně i pro knihu *Dřevo, proutí, sláma* a jejího autora přeneseně platí slova vyřčená jedním z podřevnických výrobců Janem Gargulákem z Držkové: *Vždycky jsem dělal tak, aby ode mne lidé dostali věci, které by jim dlouho a dobře sloužily. Hleděl jsem na to, aby každé nářadí, které vyrobím, bylo pevné a nebylo na něm nic zbytečného.*

GRATULUJEME

Liptál – Vesnice roku 2006

Břetislav Dadák

23. srpna letošního roku vyhrávala před obecním úřadem v Liptále kapela už od samého rána. Konalo se zde totiž slavnostní vyhodnocení krajského kola 12. ročníku celostátní soutěže Vesnice roku, pořádané Spolkem pro obnovu venkova, Svazem měst a obcí ČR a Ministerstvem pro místní rozvoj ČR. Obec Liptál se do této soutěže za-

pojila již třikrát a vždy uspěla. V roce 1997 získala za společenský život modrou stuhu, v loňském roce bílou za práci s mládeží a letos se stala z 31 přihlášených obcí Zlínského kraje vítězem. Zlatou stuhu předal starostovi obce panu Miroslavu Vaculíkovi hejtmán Zlínského kraje Libor Lukáš.

13. října opět vyhrávala kapela a znovu se sjeli hosté. Tentokrát zde ministr pro místní rozvoj ČR Petr Gandalovič vyhlásil výsledek celostátní soutěže. Obec Liptál obdržela z 335 obcí třinácti krajů naší republiky titul Vesnice roku 2006 za dlouholetý rozvoj obce, práci s mládeží a udržování tradic. Redakce našeho časopisu se ráda připojuje k zástupu gratulantů.

Blahopřejeme!

Slavnostní ráno 23. srpna 2006

Foto B. Dadák

Předání ocenění Vesnice roku - 13. října 2006 - uprostřed starosta obce Miroslav Vaculík

Foto J. Galda

Liptál - Vesnice roku 2006

Foto archiv OÚ Liptál

Jaroslav Sucháček předvádí výrobu brousků

Foto K. Matocha

Jaroslav Sucháček „Nositel tradice lidových řemesel“

Václav Michalička

Kulturní bohatství hraje v České republice nezastupitelnou úlohu. Mezi nositele kulturních hodnot patří i lidé, kteří ovládají rukodělné dovednosti našich předků a mají schopnost vychovávat své pokračovatele nesoucí staré tradice dál pro budoucnost. Takovým vybraným lidovým výrobcům uděluje každoročně od roku 2001 ministr kultury České republiky titul „Nositel tradice lidových řemesel“. Titul je určen k ocenění výrobců, kteří ovládají svébytné a zánikem ohrožené technologie lidové výroby a současně se významnou měrou podílí na jejich uchování, předávání následovníkům a prezentaci na veřejnosti. V letošním roce 2006 byl tímto titulem oceněn další výrobce z Valašska, a to zhotovitel kamenných brousků pan Jaroslav Sucháček st. z Lhoty u Vsetína.

„Brouskařství“ je na Vsetínsku doloženo už v druhé polovině 17. století. Největším rozkvětem prošlo v 19. století a v první polovině 20. století. Spolu s další domácí výrobou se stalo pro tuto část Valašska charakteristickou činností, která svou specifícností ovlivnila celkový ráz několika obcí. Důležitými středisky se staly zejména obce Rokytnice, Lhota u Vsetína a Liptál. V současné době se udržuje jako soukromá živnost pouze v rodině pana Jaroslava Sucháčka st., kde díky generačnímu předávání znalostí technologie z otce na syna zůstala tato ojedinělá technologie zachována.

Jaroslav Sucháček st. (narozen 25. 3. 1936 ve Lhotě u Vsetína) pochází z rodiny s dlouhou brouskařskou minulostí a navazuje na tradici brouskařů z okolí Vsetína. Po ukončení vojenské služby byl na krátkou dobu zaměstnán v JZD Lhota u Vsetína na přidružené výrobě kamenných brousků. Zde se pracovní setkával s brouskaři, kteří v té době ještě jako jedni z mála tradiční výrobu kamenných brousků ovládali. Od poloviny 60. let 20. století let působil v redakci časopisu Nové Valašsko. Tehdy se blíže seznámil s Valašským muzeem v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a poz-

ději s ním navázal spolupráci jako demonstrátor zhotovování kamenných brousků v areálu Dřevěného městečka.

Jaroslav Sucháček se naučil technologii výroby kamenných pískovcových brousků od svého otce Jaroslava Sucháčka (1901-1971, Lhota u Vsetína), který v období 1. republiky vyráběl brousky jako domácí dělník (po kolektivizaci zemědělství ve Lhotě u Vsetína pokračoval v této činnosti v rámci přidružené výroby zdejšího JZD). Tyto zkušenosti získané od otce a prohloubené při práci s dalšími brouskaři v JZD zúročil při prezentaci tradiční lidové výroby ve Valašském muzeu v přírodě. V roce 1979 se stal „Pracovníkem lidové umělecké výroby“ a r. 1984 získal titul „Mistr lidové umělecké výroby“. Výrobě brousků se věnoval při zaměstnání, kdy se po odchodu

z redakce časopisu Nové Valašsko vrátil do přidružené výroby JZD Lhota u Vsetína jako soustružník pracující doma na přidělených zakázkách. Po získání titulu „Mistr lidové umělecké výroby“ se postupně osamostatnil a věnoval se pouze výrobě brousků pro prodejnu Lidové umělecké výroby a volný prodej v muzeích v přírodě a také v rámci různých národopisných akcí.

Od roku 1989 Jaroslav Sucháček zhotovuje tradičním způsobem kamenné brousky jako soukromý živnostník v místě svého bydliště. Jeho firma je registrovaná na výrobu kamenných brousků, vábníček a křiváků. V současné době pracuje ve své domácí dílně. Mimo něj zhotovuje ručně kamenné brousky v České republice pouze jeho syn. V Evropě je počet ručních výrobců brousků minimální a jednotliví brouskaři z rozdílných oblastí se v technologickém postupu značně odlišují.

V zavedené tradici brouskařství úspěšně pokračuje syn Jaroslava Sucháčka st. Jaroslav Sucháček ml. a následně i vnuk Jaroslav Sucháček

Svázané hotové brousky jsou připravené k prodeji, 1975

Foto archiv MRV ve Vsetíně

nejml., který postupně získává zkušenosti od svého děda i otce. Pan Jaroslav Sucháček už více jak třicet let spolupracuje s Valašským muzeem v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, kde prezentuje tradiční brouskařství spjaté s valašským regionem. Dále prezentuje tuto výrobu na významných národopisných festivalech a v muzeích v přírodě nejen po celé České republice, ale také v zahraničí - v Anglii, Francii, Německu, Švýcarsku, Belgii, Slovensku.

Jaroslav Sucháček st. svým umem a předváděním tradiční výroby brousků v České republice i zahraničí výrazným způsobem přispívá k vytvoření povědomí mezi širokou vrstvou návštěvníků muzeí i dalších kulturních akcí o rukodělné minulosti Moravského Valašska. Pro tento region bylo v minulosti charakteristické velké množství domácích výrobců zpracovávajících přírodní materiály, kteří však spolu se znalostmi tradičních technologií postupně vymizeli. Avšak díky takovým nositelům tradice jako je pan Jaroslav Sucháček zůstávají některá „lidová řemesla“ stále živá.

Jaroslav Sucháček s návštěvníky VMP v Rožnově pod Radhoštěm

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Kovář Josef Hruška

Milada Fohlerová

Titulem Nositel tradice lidových řemesel v oboru tradiční kovářství se od letošního roku může pyšnit kovář Josef Hruška z Valašského Meziříčí. Ten se stal teprve druhým reprezentantem černého řemesla, jemuž se tohoto ocenění dostalo.

Josef Hruška se narodil roku 1941 a ke kovářině přičichl již v útlém dětství. V otcově kovářské dílně totiž od malička trávil svůj volný čas a po ukončení povinné školní docházky sem nastoupil do učení. Teoretické znalosti pak získal v Zemědělské učňovské škole v Rokycanech, kde byl pro své výsledky dokonce doporučen k dalšímu studiu na uměleckoprůmyslové škole v Turnově. Po vyučení v roce 1958 však namísto dalších studií nastoupil k otci do kovářny jako tovaryš.

Produkce dílny byla tehdy zaměřena na tradiční kovářství a podkovářství. Jednalo se zejména o výrobu a opravu zemědělského nářadí (motyky, pluhy, sekery aj.), zhotovování nástrojů a nářadí pro koláře (vozy, sáně), kováře (kladiva, kleště...), další řemeslníky (dláta, železka do hoblíků, nože atd.) a samozřejmě také podkování koní. Prostor se ale našel i pro umělecké kovářství, především ve formě zdobení.

S postupným znárodněním byla Hruškova kovářna zestátněna a v roce 1960 přičleněna k Okresnímu stavebnímu podniku ve Valašském Meziříčí, pro nějž otec František i sám Josef nadále pracovali jako kováři.

Koncem šedesátých let začal Josef Hruška doma opět budovat malou soukromou kovářnu,

kde pracoval s nářadím a nástroji, vrácenými rodině v roce 1968. Roku 1973 získal dokonce povolení národního výboru k vedlejší pracovní činnosti a za souhlasu zaměstnavatele směl kovat doma po práci.

Se silící vlnou kolektivizace docházelo postupně ke změně sortimentu výroby, kdy začaly přibývat předměty uměleckořemeslného charakteru. Bylo to například kování dveří a oken, zábradlí, mřížů, mřížky, ploty, zámky, kliky, svícny a mnoho dalších.

Své praktické dovednosti v oblasti uměleckého kovářství si na doporučení Ústředí lidové umělecké výroby Josef Hruška zlepšoval spoluprací s předními českými kováři jako byli Josef Polák z Prahy a Alfred Habermann z Jihlavy, který také nadlouho ovlivnil Hruškov kovářský výraz. Vše

vyvrcholilo úspěšnou zkouškou před komisí Ministerstva kultury a přiznáním titulu „Pracovník uměleckého řemesla-obor umělecký kovář“ v roce 1988, což mu umožnilo nadále pracovat samostatně.

Od roku 1989 provozuje Josef Hruška tradiční i umělecké kovářství jako živnost ve své dílně ve Valašském Meziříčí, přičemž zachovává dodržování

tradičního pracovního postupu a materiálu. Své kovářské umění prezentuje na nejrůznějších domácích i zahraničních přehlídkách kovářského řemesla včetně Hefaistonu či kovářských dnů v Rožnově pod Radhoštěm, jichž je pravidelným účastníkem, a své znalosti a cenné zkušenosti předává dál mladým zájemcům o kovářství. Toto vše bylo předpokladem pro udělení titulu Nositel tradice lidových řemesel, což je veřejná forma uznání a podpory těm, kdo se snaží zachovat znalosti a dovednosti nutné k provozování tradičních lidových řemesel, a to Josef Hruška bezesporu splňuje. Blahopřejeme!

Lubovňanský hrad a skanzen

Gratulace do Staré Ľubovně

Hana Jabůrková

Stará Ľubovňa je už více než 25 let partnerským (dříve družebním) městem Vsetína. Od konce osmdesátých let minulého století se začaly výrazněji rozvíjet také vzájemné pracovní i kolegiální vztahy mezi muzejními institucemi těchto dvou měst. V roce 1989 představilo ve Staré Ľubovni vsetínské Okresní vlastivědné muzeum prostřednictvím putovní výstavy „Vsetínsko se představuje“ náš region, a na oplátku se pak mohli návštěvníci vsetínského zámku seznámit s „Lidovým krajem severovýchodní Spiše“.

V pátek 29. 9. 2006 navštívila delegace vsetínských muzejníků partnerské Ľubovnianske múzeum ve Staré Ľubovni u příležitosti 50. výročí jeho založení. Oslavy probíhaly v exteriérech a interiéru Ľubovnianského hradu a pokračovaly v zasedací síni radnice. Součástí oslav bylo slavnostní odhalení busty zakladatele muzea Andreje Čepišáka, který působil jako ředitel muzea v letech 1956 – 1974, na prvním hradním nádvoří. Následovala netradiční prohlídka hradu, obo-

Ľubovňanská výstava ve Vsetíně v r. 1989

Foto M. Langer

hacená hereckými scénkami s tematikou působení Mórica Beňovského na Spiši, a vernisáž jubilejní muzejní výstavy. Za účasti primátora města Stará Ľubovňa pak obdrželo i naše Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně spolu s dalšími pozvanými hosty ze Slovenska, Maďarska a Polska z rukou současné ředitelky muzea Mgr. Moniky Pavelčíkové „Pamätný list“ jako poděkování za dosavadní spolupráci. Možnost zavzpomínat na předchozí společné zážitky i probrat případné plány do budoucna pak mohli všichni přítomní při posezení s hudbou a bohatým občerstvením.

Naším hostitelům děkujeme za vlídné přijetí a laskavou péči v průběhu celého slavnostního dne a do dalšího období muzejní činnosti přejeme hodně úspěchů, tvůrčích nápadů, zdařilých projektů a nezbytnou finanční podporu ze strany zřizovatele.

Mistrův vývěsní štít

Foto M. Ošťádal

Kovář Hruška ve své dílně

Foto M. Fohlerová

VZPOMÍNÁME

Josef Eliáš poslední růžecký křivačkář?

Jan Vetchý

Letos 21. listopadu uplynulo sto let od narození posledního růžeckého křivačkáře Josefa Eliáše. Patřil k rázovitým postavám naší obce a zaslouží si, by nebyl zapomenut, i když nevynikal bohatstvím, krásou, vzděláním ani významným postavením.

Připomeňme si aspoň něco málo z jeho života, protože byl svým způsobem typický pro řadu osamělých mužů žijících na valašských (i jiných) vesnicích. Velmi pěkně na něho vzpomíná paní Božena Mikolášová z Růždky:

Vidím ho jako dnes: menší rozložitější postavy, v modrých montérkách, hnědém klobouku na hlavě, ve šněrovacích botách „komisňákách“, jak se na Valašsku říkalo, a s neodmyslitelnou aktovkou z vepřovice na řemenu přes rameno.

Tak chodíval kolem nás poslední dobou, kdy už byl v důchodu. Ale nebyl to jen křivačkář, jak se nazývali ti, kteří se zabývali výrobou kapesních nožů – křiváků. Byl zároveň i kovářem. Jistěže výroba křiváků byla jeho zálibou, rád je dělal a když nůž udělal, bylo zaručené, že bude dobře krájet nejenom chléb, ale i jiné věci jako například prsty, proto musel s křivákem člověk zacházet opatrně. Zažila jsem to nejednou, když jsem si takový křivák přinesla.

Dělal několik druhů těchto nožů, jak pro běžnou potřebu, tak i pro ozdobu. Nejobdivovanější byl tak zvaný „sprašný křivák“. Byl to velký zavírací nůž s dutým klátkem, do kterého vložil obvykle dvanáct malých křiváků, a uzavřel ozdobnou dřevěnou zátkou. Ty malé křiváčky byly jen o málo větší než zrnko ovsu, byly to „ovesnáčky“. Bylo na podiv, jak mohly ty jeho upracované ruce něco takového vytvořit. Jeho nože byly jak na pohled krásné, tak i užitečné.

Další jeho zálibou byla kovařina. Tou se také zabýval. Rozuměl dobře železu a dovedl toho také využít. Uměl dobře naostřit sekeru, motyku i krumpáč, opravit železné pluhy, brány, které se tehdy používaly, a všechno ostatní, co bylo spojeno se železem. Měl tu práci rád a dělal ji povětšinou.

Byl svobodný, a tak se mohl věnovat svým zálibám. Snad proto, že byl hodně nahlučlý, nepokoušel se ani oženit. Sám si pral prádlo, vařil a všechno obstarával. Kuchař byl dost dobrý, uměl si uvařit chutné jídlo, upéct vánoční cukroví a nadělat čokoládu. Potrpěl si na to, že nás vždy na Vánoce zval na koledu. To jsme mu zazpívali vánoční písně a on nás obdaroval čokoládou a pečeným vánočním cukrovím. Dělal také rád podomácku víno, třesňové, šipinkové a z černého rybízu a tím nás také často bavil. Měl radost, když jsme mu to pochválili.

Když si později pan doktor Sovadina postavil domek v Eliášově sousedství, nejednou se u něho zastavil a také jeho uctil vínem. Vzal z poličky skle-

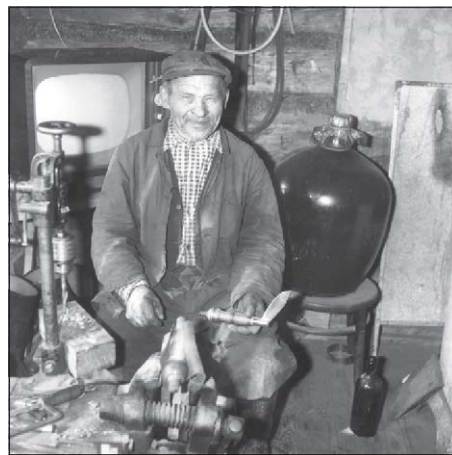

ničku, vytřel prstem, vyfouknul prach a nalil víno panu doktorovi. A pan doktor víno s úsměvem přijal, na Eliášovo zdraví vypil a pak řekl: „Nic mi z toho nebylo a bylo to dobré.“

Eliáš se snažil lidem posloužit, jak jen mohl. Byl také dobrý sekáč. Když se postavil na louku a začal séct trávu, hleděl člověk s obdivem, jak mu to jde. Ta kosa mu jenom zpívala – ššš – škrt. Pokosy byly pěkně stejnoměrné v řádku a na osečené louce by mohl, jak se povídalo, jehly sbírat.

Když byl mladší, rád se také nastrojil. V neděli odpoledne, když přišel na besedu, měl oblečené šedé kalhoty, světlé modrou košili a na hlavě bílou plátěnou čepici se zeleným štítkem. První z nás pasekářů měl náramkové hodinky.

Byl evangelík. Do kostela v mládí chodil, dokud lépe slyšel, ale později, když se mu sluch natolik zhoršil, že nerozuměl, chodit přestal. Na růžecký sbor pamatoval peněžními dary. Doma si četl bible i postily, které byly psány ještě švabachem. Těchto knih si velice vážil a když je někdo

chtěl od něho koupit, řekl, že je neprodá, kdyby mu za ně slibovali cokoli. Měl je po svých rodičích. Říkal, že mu po nich zůstaly jen ty knihy.

Byl přátelský, rád se zasmál a když se člověk na něho podíval, jak se rád směje, musel se smát s ním.

Své dětství prožil na růžeckých pasekách, říkalo se tam „V Americe“. Když mu zemřel otec, musel se jako ještě mladý ujmout starosti o živobytí pro sebe i svou matku. Chaloupka i pole byly zadlužené, výdělek žádný, a tak to přišlo do prodeje. Eliáš pozbyl domov a jako dříve mnoho jiných, začal se žít křivačkářstvím a také se pustil do kovařiny. Tyto schopnosti pravděpodobně zdědil po svém otci.

Fotografie V. Jurčák

Jeho matka se provdala za vdovce, který byl už tenkrát výměnkářem s dosti slušným výměnkem, ale její syn Josef tam nebyl žádoucí. Díky pasekářům, že se ho ujali a ubytovali ho.

Přešla druhá světová válka. Mnozí lidé se stěhovali do pohraničí, a tak některé chaloupky na pasekách zůstaly prázdné. Tím bylo Josefu Eliášovi pomozeno, mohl si vybrat, kde bude bydlet. Ale on uvažoval o vlastní chaloupce a to se mu splnilo – zase díky dobrým a obětavým lidem, jejichž pomocí si postavil sroubenou chaloupku na Dušné. Tam měl dosti místa pro svou dílnu i kovářnu. Jinak byl zaměstnancem Okresní správy silnic, kde pracoval až do důchodu.

Ale čas jde dál a nedá se ničím zastavit. Přišlo stárání a bezmocnost. Často bloudival po těch místech, kde měl dřívější domov, a když už nevěděl, kudy vlastně chodí a netrefil domů, byl odvezen do domova důchodců, tam také dožil svůj život.

A zbyla jenom chaloupka na Dušné a vzpomínka v srdci na křivačkáře a kováře Josefa Eliáše.

V Růždce 17. 3. 2004

Na osudech Josefa Eliáše se na první pohled nemusí leckomu zdát nic mimořádného. V podobné situaci ve své době nebyl ojedinelý. Musíme však vzít v úvahu všechna jeho omezení, se kterými se musel v životě potýkat. Svým zjevem i způsobem života musel povrchnímu pozorovateli připadat jako zaostálý, jemně řečeno jednoduchý člověk. Je pravda, že nebyl vzdělaný. Uměl číst, počítat, ale se psaním prý měl potíže. Jeho způsob života a bydlení odpovídal asi 20. letům minulého století – žil, jak se v mládí naučil.

Musel však být i silnou osobností. Přes všechna svá nezaviněná omezení nikdy nepropadl alcoholu, sebelitosti a nicnedělání.

Právě naopak. Svou pracovitostí, mistrovstvím, vstřícností a dobrosrdečností si dokázal

vydobyť uznání a dobrou pověst nejen v Růždce.

Proslavily ho především jeho křiváky. Dodržoval starý technologický postup jejich výroby, ale chtěl, aby byly krásné i funkční a pevné. Krňka podle něho musela mít tvar vrbového lístku, klátek byl z trnkového, někdy jasanového nebo třešňového dřeva. Dřevo mořival ve vápně, aby se zabarvilo, potom klátek ozdobil pásy, vypálenými přiložením třísky při soustružení. Vytvořil si vlastní tvar klátek. Každý z jeho křiváků byl vlastně originál, nikdy nešlo o nějakou sériovou výrobu. Dobrý křivák podle něho musel ořezat tužku.

Většinou pro zájemce vyráběl křiváky správně (říkával jim i skotné), ty byly jen na ozdobu a

reklamu, i když byly použitelné i pro krájení. Malé křiváčky ve správných křivkách byly věrnou kopií velkých křiváků.

Pro běžnou potřebu sloužily křiváky „kapesní“ – plocháky nebo parádní křiváky s ozdobným, ale objemnějším klátkem. V pozdější době si zákazník mohl vybrat i materiál krňky a tulajky. Nerezové byly pěknější, proto žádanější, běžná ocel zase lépe držela ostří. Kvality svých křiváků Eliáš dosahoval především řádným vykováním krňek a také správným zakalením. V tom byl mistr a dělal to poctivě.

Velikost jeho křiváků byla rozmanitá a na přání udělal i jiné typy než obvykle, i když se mu do toho někdy nechtělo, zvláště tehdy, když by požadovaný nůž „nebyl pěkný“.

K technice měl vztah velmi dobrý. Již v mládí se pokoušel obchodovat zemědělskými stroji, ale neuspěl, asi s obchodováním neměl zkušenosti. Zato ve své domácnosti využíval všech současných vymožeností. Měl pračku, ledničku, moderní tranzistorák, televizor, někde si opatřil z nádraží vyřezaný obrovský dvojzvonec, aby slyšel, když k němu někdo jde. Byl dokonale vybaven nejrozumnějším nářadím, kdysi jsem u něho napočítal 11 elektromotorů. Jen kovářské práce dělal ručně a při výrobě ovsáček do správných křiváků používal speciální starobylý malý soustruh, ručně poháněný jakýmsi „smyčcem“. Do vysokého věku pracoval bez brýlí.

Měl zájem, aby v jeho práci po něm někdo pokračoval. Říkal, že nějaké zájemce zaučoval, ale nikdo prý u toho nevydržel.

Členové Sboru pro občanské záležitosti mu chodili přát k narozeninám. Z návštěv se zachovaly fotografie i magnetofonové nahrávky. Byvalo s ním dobře sousedům, ale hojně k němu chodili i pracovníci rožnovského skansenu, různí zájemci o křiváky i jeho práci a nástroje, takže byl znám i mimo Valašsko. Eliášův křivák byl vždycky vhodným dárkem pro každého a kdo si ho nehlídal, brzy o něj přišel.

Josef Eliáš zemřel 25. listopadu 1987 ve věku 81 let. Jeho nářadí se však v Růždce zachovalo a zdá se, že přišlo do správných rukou. Již jsem viděl velmi zdařilou repliku Eliášova křiváku. Zda křiváčkářství v Růždce opět ožije, to zatím zůstává otázkou. Snad Eliáš posledním růžeckým křiváčkářem přece jen nebude.

Lidový řezbář Jiří Malina

Poezie starého Valašska ve figurální tvorbě lidového řezbáře Jiřího Maliny

(16. 2. 1920 – 26. 6. 1986)

Richard Sobotka

Fenomén lidových tvůrců zůstává často opomíjen a mnohdy i zapomenut. Nesporně k tomu přispívá skromnost jich samotných, neboť nezřídka berou svůj dar umění za samozřejmý, bez potřeby vyvyšovat se. Tvoří své umění zcela přirozeně, navíc většinou pouze za honorář radosti vlastní i druhých. Rodí se v prostých poměrech, právě tak prostě žijí a posléze i umírají. Určitě by si zasloužili přinejmenším titul Mistr lidové umělecké výroby, pokud ne ještě za života, tedy alespoň symbolicky in memoriam.

Cizímu lidový řezbář Jiří Malina, všeobecně známý jako Jura ze mlýna, příliš nedůvěřoval. Takže setkat se s ním bylo možné spíš jen na něčí přímělu. Pak ale bez zábran otevřel své srdce.

Bylo to v květnu 1986, kdy jsem směl vkročit do jeho prosté chalupy. Ta byla v pradávnou tak výnosným mlýnem, že si zámožný mlýnář nevěděl s penězi rady, a proto je zakopával. Mnohem později Jurova maminka jeden zlatý peníz prý v zahrádce skutečně objevila, víc už jich nenašli, ať kopali jak. Ve staré chalupě se později usadilo řemeslo ševcovské, ale kdo si chtěl u Jurova taty polepšit, nazýval ho obuvníkem. V chalupě, která pamatovala staré časy, se do prostých poměrů narodilo celkem šest dětí, tři cérky a tři ogarci. V tom roce 1986 už v ní žil jenom samotný Jura, ale mělo v ní domů také sedm koček, kocour docházel na návštěvu od sousedů. Na otevřené zahradě se pásly dvě ovečky a beran.

Zůstali jsme sedět v malé kuchyni. Jura protáčet v upracovaných rukách figurku mužského s košem na zádech. Jemná práce z lipového dřeva, čistý řez, vyhlazené plochy, dokonale výraz tváře dokresloval postoj těla, nachýleného pod tíhou břemene. „Dělal jsem to hrdelně, protože v tuto dobu obyčejně nevyřezávám, je práce na poli, nebo výpomoc na stavbě,“ řekl Jura. A vysvětlil, že vyřezává jen přes zimu, kdy jako stavební dělník nemá jiné práce, obvykle ne víc než dvě figurky.

Marně jsem se rozhlížel. Nikde sada moderních dlát od renomované zahraniční firmy s naleštěným břitkem. Jakým nářadím ty své zázračné figurky vlastně Jura vyřezává?

Zavírací nože „křiváky“ vyráběné J. Eliášem

Fotografie k článku V. Jurčák

Pytlák

„Náradí?“ pozvedl obočí. „To byste sa od smíchu neudržel, jak je ubohé. Z pilky na železo jsem si vyrobil tři nožíky. Jsou sice křehké, ale ostré. A jeden nožík je ze sady kuchyňských nožů,“ předváděl to své mistrovské náradí. „Jeden z nožíků má špičku ohnutou, ten už také něco zkusil. Dláto mám jen jedno, používám ho na první opracování, dřevo jím omlátím nahrubo. S dláty nejsem zvyklý dělat, musí být perfektně ostré, ale tvarovaná dláta se špatně brousí.“

Nedaleko chalupy protéká řeka Bečva. Jak se tady žilo za mladých let Jury Maliny?

„Dnes je v módě vykládat o bídě a co bylo, jak bylo. My jsme nějakou rozkoš neměli, ale prožil jsem radostné mládí, protože jsem měl štěstí na dobré rodiče. A také bylo u nás pořád veselo. Chlapi se doma robám vymluvíli, že musí zajít do mlýna, jestli už nejsou boty spravené, jen aby měli záminku posedět, pobesedovat. To byli skvostní vypravěči, většinou frontáci z první světové války, uměli zážitky zabarvit. Nebo o neděli vyhnali krávy na pašu, strýci posedali na mez, vykládali. To byly radostné časy. Dnes je snadnější živobytí, jsou peníze, ale ty přátelské vztahy minuly. Lidé posedají k televizi. Komu se u krabice na obrázky sedět nechce, zůstává osamocený.“

Jura většinou vyřezává figurky strýců, tak jak je sám zažil, jak si je pamatoval.

„Od začátku jsem měl snahu zachytit to, co zaniká,“ pootáčil soškou Valacha v župici.

Je mezi jeho řezbami také soška pytláka. Chlap nese srnce na zádech, flintu v hrsti, ostrážitě se ohlíží, jestli za ním někdo nejde, ve tváři napjatý výraz. Ale je to také soška Pokušení, symbol dobra a zla, ďábel vyřezaný z dubu, který letitým ležením hluboko v bahně zcela zčernal, kontrastuje mu symbol dobra z bílého dřeva. Je to i soška stařenky, jak vyjídá z hrnku, nebo stařenka v kroji a s knížkou v ruce, stařík v kožichu. Převážně valašské motivy, třeba tančící postavy, ale většinou jsou figurky nějak vztažené k práci.

Jak jste k tomu vyřezávání přišel, ptám se.

„Abych pravdu řekl, sám nevím,“ odpověděl Jura Malina. „Tak ně raz napadlo udělat si něco pro vlastní potěšení. To dřevo ňa k tomu navédlo. Sedl jsem, vzal kus dřeva, nožík a řezal. Enem tak. Až z toho vyšla figurka. Ani nevím jak. To je snad těm vyvolencům dané.“

Ve škole se Jura Malina dobře učil. Chtěl jít pracovat k Baťovi, dostat se do světa, naučit se cizí řeči, lákaly ho indické jazyky. Také si myslel, že by se mohl stát sochařem. Nakonec ho mrzelo, že se nevyučil alespoň tesařem, vztah ke dřevu měl od malička. „To učení se platilo. Měl už jsem starého tatu, co jsem mohl od něho čekat? První jsem se musel o sebe postarat.“ Nakonec skončil jako stavební dělník. Přes sezónu práce po stavbách, přes zimu vyřezával vlastnoručně vyrobenými nožíky ze špalíku dřeva figurky. Pro potěchu. Na umění při tom nemyslel. A přece mu z upracovaných rukou vycházelo vysoce umělecké dílo. Ani tak to neměl přes veškeré umění jednoduché. „Navštívil mne akademický malíř Jaroslav Frydrych. Prohlížel si jednu moji práci. Té sošce se nedá nic vytknout, řekl. Ale pak začal teoretizovat, tak jsem mu řekl: Vy máte své školy a já mám svou školu života. Jen pokýval hlavou.“ A Jura ze mlýna dodával: „Víte, dostal jsem nemálo morálních kopanců. Vzdělanci přes umění by měli pomáhat, když se objeví talent. To se neděje. Mně nikdo nepomohl. Nikdy. Opravdu ne. A pak... Profesionálové dělají pořád, mají mnohem větší možnost zdokonalovat se. Kdežto já se k vyřezávání dostanu pokaždé s odstupem skoro jednoho roku. Ne že člověk všechno zapomene, ale je to jako u muzikanta, když netrénuje, jsou ty prstečky potom tvrdé.“ A bez zahořklosti v hlase pokračoval: „Sám jsem se všechno naučil, žádný vzor, to mohu na čisté svědomí povědět. Jak jsem všechno viděl kolem sebe, tak jsem se to snažil dát do toho dřeva.“

Čtenářka

Ale jak to viděné ze dřeva dostat?

„V první řadě musí být člověk vybaven představitelostí. Hned od začátku vědět, co chce dělat. Vidět ve dřevě velikost figury, rozměry a ten pohyb, všechno jak to má být. To je nutné.“ A pokračoval. „Já ještě pamatuju starou dědinu, kde se všechno dělalo ručně, já nemusím pro ty nápady chodit daleko. Nejlip se mi dělá, když myšlenka přijde nechtěně, pak je ta práce nejzdařilejší. Ale když je to na komando, na objednávku, že někdo chce to a to, a dokdy, tak už to není ono.“

Jura Malina vyřezával figurky ze dřeva pro svoje potěšení a pro potěšení druhých, ne pro peníze. Co vyšlo z jeho rukou, většinou skončilo jako dárek u jiných. Některé jeho sošky se zatoulaly až do zahraničí.

I přes určité osamocení měl řadu obdivovatelů. Patřila k nim také tetička Vilma Volková z Hutiska-Solance.

Valach

„Jura Malinů byl stoprocentní Valach,“ řekla ještě za svého života. „On nebyl enem řezbář, ale aji básník. Takový neučesaný, ale svůj. Když jsem za ním byla, ať mně nějaké figurky udělá, nechtěl, ať si zajdu k jinému řezbářovi. On že dělá zedničinu a pase krávy. Přece mi přinesl vyřezanou figurku. A nic za ni nechtěl. Psával dopisy plné poezie o tom, jak se za nocí ozývá po lesích rýřkání a zjevují se divoženky. Takový boží člověk to byl.“

Tak jako řezbářská práce Jury Maliny byla spjata s Valaškem, tak také on sám bytostně po celý svůj život. Všechny své roky prožil na Horní Bečvě ve stejné chalupě.

Jura Malina zemřel 26. června 1986, bylo mu 66 let.

Na poslední cestě ho doprovodili Hornobečvané ve valašských krojích za hlaholu všech zvonů mezi čtyřmi staletými lipami před kostelem.

Práce Jury Maliny zůstala uchována nejen v paměti lidí, ale i na filmovém dokumentu ostravské televize pod názvem „O čem svědčí dřevo“. Film měl být původně pořízen ještě za života Jury Maliny, ale stalo se tak až po jeho smrti během jeho pohřbu.

V červnu 2006 uplynulo dvacet let, kdy osobitý a fenomenální lidový řezbář Jura Malina odešel dobývat ze dřeva jednoduchými nožíky figurky Valachů a Valašek a těšit jimi sebe i jiné, do nadzemského prostoru. Tady na zemi zůstaly po něm lidem pro potěchu jeho neobyčejné

figurky. Jsou z času, který řezbář Jiří Malina, či Jura ze mlýna, tak důvěrně znal a který navždy odešel s ním.

Na lidového řezbáře Juru Malinu vzpomíná Josef Martiňák

„Je to takový valašský Michelangelo,“ řekl pan Josef Martiňák (1938), který o památku svého vzdáleného strýce pečuje. „Letošní výstava plastik lidového řezbáře Jiřího Maliny - Jury ze mlýna z Horní Bečvy u příležitosti dvacátého výročí jeho úmrtí byla v pořadí třetí, a zřejmě poslední. Všechny se uskutečnily ve spolupráci s místní organizací Českého svazu zahrádkářů a za podpory obecního úřadu na Horní Bečvě. Prvou jsme realizovali ještě za života Jury Maliny, byl to doslova objev pro svět umění, že ve starobylé chalupě na samotě žije člověk, který dokáže ze dřeva vydobýt takové plastiky. Druhé výstavy v roce 1986 se Jura Malina nedočkal, zemřel krátce před jejím zahájením, ale díky ostravské televizi se o něm podařilo zaznamenat dokument „Jak voní dřevo“. Uspořádat letošní výstavu byla hektická práce, vůbec nebylo snadné plastiky roztroušené nejen po Valašsku, ale i po celé republice a některé i v zahraničí na výstavu zapůjčit. Chtěli jsme takto připomenout fenomenální umění lidového řezbáře Jury Maliny.“

Josef Martiňák pracoval 35 let jako technik v Tesle Rožnov, k Jurovi Malinovi měl velmi blízko.

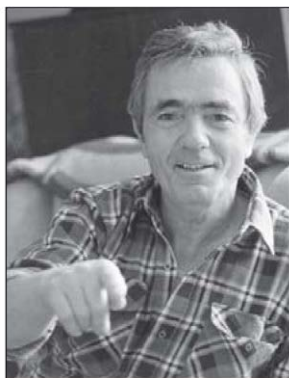
„Byli jsme si bližší, než nejbližší příbuzní. Tak jsme to oba cítili tady v srdíčku. Často jsem ho navštěvoval na jeho samotě, ale nejen já, měl hodně přátel a všechny své dokonale zpracované plastiky rozdál.“

Svázanost Jury Maliny s Valaškem se projevovovala v jeho díle, poetických dopisech, řeči i v životě. Už jen in memoriam mu bylo v roce 1986 uděleno odborem kultury ONV Vsetín České uznání za přínos pro kulturu.

Fotografie autor článku

Josef Martiňák nad fotografiemi řezbářského díla Jury Maliny

František Stavinoha – prozaik

(10. 7. 1928 – 8. 4. 2006)

Marie Mikulcová

Spisovatel František Stavinoha, jehož tvorba námětově těží z Valaška a Kladenska, se narodil 10. července 1928 v Zašově. Po ukončení základního vzdělání na měšťanské škole ve Valašském Meziříčí se pokoušel vyučit knihařem, pak pekařem, později byl zaměstnán jako pomocný dělník, cihlář a topič u různých soukromých firem. Během vojenské služby (1947-1949) nastoupil v rámci náboru do dolů a od roku 1953 pracoval na dole Gottwald I v Libušíně u Kladna. Vykonával zde řadu profesí (horník, signalista u těžního zařízení, těžmistr aj.). V roce 1975 byl pro nemoc páteře přerazen do povrchového provozu.

Publikovat začal v 50. letech, nejprve v závodním časopise, který při zaměstnání redigoval, později v novinách a časopisech Práce, Rudé právo, Literární měsíčník, Dikobraz aj.

V roce svých čtyřicátin (1968) knižně debutoval povídkovým cyklem o různých podobách lásky „Nemilovati se trestá“, dílkem s charakteristickými znaky všech prvotin. Ve skutečnosti vstoupil do české literatury až v polovině sedmdesátých let, kdy vyšly téměř současně hned dvě jeho knížky, které přes svou tematickou odlišnost i různost variet shodně představily autora jako osobitého, svérázného vypravěče. První z nich – cyklus volně pospojovaných minipříběhů s citlivě prokreslenou postavou maminky – se jmenuje „Písníčky s příběhem“ (1975). Druhou byla baladická próza „Jak se sluší umírat“ (1975), sevřený, pevně komponovaný příběh z druhé světové války. Obě díla se vztahují k autorovu rodnému Valašsku.

O rok později se první období literárního vývoje Františka Stavinohy uzavírá knihou „Figurky ze šmantů“ (1976). Inspiraci a látku pro toto drobné dílo čerpal autor z vlastního poznání hornického života na Kladensku. Do Kladna a jeho okolí je situován i děj románu „Komu patří čas“ (1979), jímž autor otevřel druhé vývojové období své tvorby.

Robustní epiku, představovanou románem „Komu patří čas“, vystřídal další kladenská próza „Hvězdy nad Syslím údolím“ (1981), která je laděná do reflexivně lyrizující polohy. Po ní se František Stavinoha jako spisovatel znovu vrátil do kraje svého dětství a napsal knížku myšlenkově a vypravěčsky čistou a lidsky hřejivou – „Podbeskydské pastorále“ (1983), připomínající již zmíněné „Písníčky s příběhem“, ale umělecky je vysoko překonávající. Poté se autor znovu obrátil ke kladenskému hornickému prostředí a napsal novelu „Pohled z hlubin“. V roce 1985 vydal Fran-

tišek Stavinoha soubor humorně i vážně laděných povídek z různých společenských vrstev a prostředí „Dokud nás soud nerozdělí“ (1985).

Tvorbu Františka Stavinohy uzavírají knihy: „Hvězdy nad městem“ (1989), „Večeře s vyhlídkou“ (1991), „Anti-Švandrlík aneb Jak to bylo u Solferína“ (1991) a „První stopy v bílém sněhu“ (1993).

Poslední rukopis o poštovních doručovatelích se již nedočkal vydání. F. Stavinoha zemřel po těžké nemoci 8. dubna 2006.

Útržky z posledního rozhovoru (r. 2004)

Co člověka přinutí k napsání literárního díla?

Nikdy jsem se do ničeho nenutil, aniž jsem byl nucen. Jednoduše mě odjakživa bavilo sprádání příběhů. Krkolomnými výmluvami rodičům a učitelům počínaje a psaním románů konče. Jednomu spolužákovi jsem krátilval dlouhou cestu z krásenského měšťanky na zašovské paseky vyprávěním morbidních příběhů z převyprávěných rodokapsů. Ba si myslím, že je to záležitost dědičná. Můj otec bavil sousedy za nedělních odpolední pod jabloní morbidními zkazkami z válečného pole, jak se k němu v zákopech přikutálela hlava c. k. vojína a poprosila ho, aby pozdravoval její (té hlavy) milou v Jarově u Valašského Meziříčí. Většina posluchačů věděla, že tatínek ve válce nikdy nebyl, protože byl špatný na nohy, ale poslouchala s otevřenými ústy. Zato maminka vyznávala zásadu, že kdo lže, ten i krade. Okřikovala tatínka suverénním „Tato, nelži!“. Dnes vím, že tatínek nelhal, nýbrž fabuloval.

O čem jste snil jako dítě?

Dodnes jako dítě sním o tom, jak jsou na sebe člověci hodní aspoň tak, jako zvířata. Vyrstl jsem mezi nimi na zašovských pasekách. Mají svou moudrost, daleko starší a humánnější než my. Pětadvacet let už chovám psy a závidím jim společenské chování.

Jaké to je být spisovatelem?

Necítím se spisovatelem. Jestli něčím, tak vypravěčem. Řadu svých historek jsem převyprávěl třeba v sauně nebo v hospodě, mimoděk tak zkoušel jejich nosnost, a bavilo mě to neméně než psaní. Do sauny se mi zakázalo kvůli tlaku, hospody už nejsou takové, kam se chodilo na kus řeči. Všude jsou automaty a hluk, zvaný hudba.

Jak vnímáte svět začátku 21. století?

Bojím se slova pesimismus. Snad s rozpaky a obavami.

Jak vypadá Váš obyčejný den?

Snažím se, aby bez psaní, které by někoho zajímalo, nevypadal moc šedivě. Starám se o dům, zahrádku, psa a manželku, která je od rána do večera v Praze v zaměstnání, těším se na víkendovou návštěvu dcery. Napsal jsem román z Valaška, o justiční morálce padesátých let. Z několika desítek nakladatelů se sedm slušně omluvilo, tři neodpověděli, jeden nevrátil rukopis ani po několika urgencích a jeden se mi do telefonu vysmál. O morálce v době kojeneckého porno? Cha!

Co může spisovatele umlčet?

Nezájem.

MUDr. R. Dostál, CSc. v redakci Valaška, vlastivědné revue, 2006

Foto M. Ošťádal

Minulost je hodnotou, poučením i výzvou ...

Rozhovor s MUDr. Robertem Dostálem, CSc.

Hana Jabůrková

Vsetínská ortopedie a traumatologie oslavila na podzim loňského roku 45 let od svého vzniku. O svědectví a krátké zamyšlení nad uplynulým historickým obdobím jsme požádali odborníka na slovo vzatého - MUDr. Roberta Dostála, CSc. (4. 10. 1928)

**Proč jste se rozhodl věnovat právě tomu-
to lékařskému oboru?**

V roce 1953 jsem začal pracovat jako chirurg v Trenčíně, později ve Skalici na Slovensku. Chirurgie jako obor se mi vždycky líbila, přesto jsem měl pocit, že perspektivní ortopedie, která se vlastně vyčlenila z chirurgie jako jedna její součást, bude potřebovat spoustu nových lidí. Nejdříve jsem se musel kvalifikovat v oboru chirurgie, teprve potom jsem se specializoval v traumatologii a ortopedii. Začátky ortopedické činnosti jsem zažil v Bruntále. Pak jsem vyhrál konkurz na ortopedickou kliniku do Hradce Králové a nastoupil jsem tam. Praxi na traumatologii jsem považoval za jakousi svou životní šanci. Po vážné nemoci a operaci mé ženy jsme se však vrátili na její přání domů na Valaško.

Ortopedie je specifickým lékařským oborem vyžadujícím přesně vymezené podmínky pro svou existenci, tj. především kvalifikované lékaře a zdravotnický personál, dokonale vybavená pracoviště, možnost hospitalizace pacientů apod. Co bylo tím pravým odrazovým můstkem pro vznik systematické odborné ortopedické péče ve vsetínském okrese?

Převratným obdobím v oboru ortopedie všeobecně byl rok 1958, kdy vznikl ve Švýcarsku kolektiv lékařů, který postupně, po dokonalých

přípravách a mnohočetných pokusech zavedl nové operační techniky s použitím řady různě modelovaných kovových implantátů, umožňujících dokonalou stabilní osteosyntézu. Tento příklad žádal následování.

Historickým mezníkem pro mne samotného se stala šedesátá léta, kdy jsem po předchozí praxi na ortopedické klinice FN v Hradci Králové nastoupil do pracovního poměru u OÚNZ ve Vsetíně. Jistě si dovedete představit, jak obtížné bylo v tak malém okrese, jakým je Vsetín, vytvořit tak specifický obor, jakým je ortopedie a traumatologie. Postupem času se však i zde, krůček po krůčku, ortopedie zcela osamostatnila a stala se svébytným rychle se rozvíjícím oborem.

Co patřilo k největším překážkám a problémům, s nimiž jste se musel v počátcích své praxe na ortopedickém pracovišti potýkat?

Byly to pionýrské začátky na tomto odborném úseku lékařské péče. Na Vsetíně jsem věnoval polovinu pracovního úvazku ambulantní péči jako ortoped, druhou polovinu úvazku práci na chirurgickém oddělení vsetínské nemocnice. Obrovský nápor na ortopedii ze strany veřejnosti umožnil záhy rozšířit úvazek na 1,0. Jako jediný kvalifikovaný anesteziolog po potřebné předchozí praxi v Hradci Králové, formou řízené endotra-

cheální anestezie, jsem tuto péči poskytoval podle potřeby i ostatním oddělením nemocnice v pravidelných službách. Prostor, který byl vyčleněn ortopedii, byl skutečně minimální – v obytném domě na sídlišti Trávníky. Výhodou bylo rentgenové pracoviště, zvláště při preventivních prohlídkách novorozenců. Pacienty jsem měl z celého okresu. Proto jsem se snažil vytvořit další pracoviště ve Valašském Meziříčí a v Rožnově pod Radhoštěm, což se mi podařilo. Pro hospitalizaci pacientů byla zpočátku vymezena jen čtyři lůžka pro ženy a stejný počet pro muže na chirurgickém oddělení. Operační možnosti byly obvykle jedenkrát v týdnu. Ortoped byl rovněž pověřen vedením rehabilitačního ambulantního zařízení na poliklinice, kde vyšetřoval všechny přijímané a propouštěné pacienty po léčbě. Byla to nesmírná nekončící pracovní zátěž.

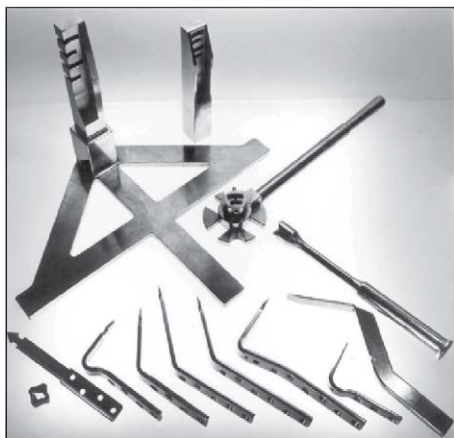
Při všech těchto problémech a těžkostech jsem se kvalifikoval v oboru ortopedie v roce 1962 na chirurgické klinice FN Bulovka v Praze za předsednictví prof. MUDr. Knoblocha a prof. MUDr. Pavlanského.

Můžete připomenout některé z Vašich nejbližších kolegů – ortopedů, příp. dalších odborníků, s nimiž jste jako přednosta ortopedicko-traumatologického oddělení OÚNZ ve Vsetíně spolupracoval?

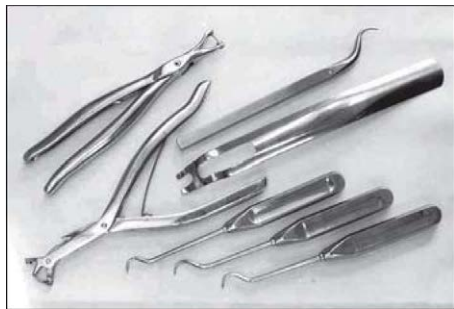
Mým prvním spolupracovníkem se stal MUDr. R. Janečka, který později přešel na chirurgii. Od r. 1965 byli postupně přijímáni další lékaři, jako MUDr. J. Zajíček, po kvalifikaci jako zástupce primáře, MUDr. S. Olejník, který věnoval svou obětavou péči především dětským pacientům, MUDr. V. Krbová, MUDr. K. Charvát, MUDr. R. Brand, MUDr. R. Jura, MUDr. B. Vašek, MUDr. R. Dostál ml. a MUDr. J. Nováček. Po MUDr. Zajíčkovi se stává později zástupcem primáře MUDr. Brand. Všem byla poskytnuta příležitost vzdělávat se ve vybraném oboru i na pracovištích vyššího typu, klinikách nebo krajském oddělení ortopedie v Ostravě. Po vzniku lůžkové části v nemocnici mi pomáhal i MUDr. K. Novotný, náš přední odborník v oboru, což bylo pro mne výhodné. Získával jsem větší zkušenosti a rozhled.

Ukázka použití dlahy vlastní konstrukce při operaci v oblasti kyčelního kloubu RTG snímek

Instrumentarium dlahy vlastní konstrukce

Instrumentarium pro operaci ramenního kloubu

Měl Váš dvouletý pracovní pobyt na Maltě ve funkci „seniora consultanta“ v letech 1977 – 1979 i další návštěvy zahraničních klinik souvislost s prezentací úspěšných léčebných výsledků a dobrou pověstí vsetínské ortopedie?

K prohloubení a rozšíření mé odbornosti nemalou měrou přispěl i můj dvouletý pobyt na Maltě. Měl jsem tam možnost spolupracovat i s našimi předními odborníky prof. MUDr. Fárou, plastickým chirurgem, při přípravě pacientů před operacemi, stejně jako s prof. MUDr. Malcem při neurochirurgických výkonech, které byly součástí ortopedických výkonů.

Pro práci na Maltě jsem se rozhodl po výzvě ministerstva zdravotnictví, které hledalo odborníky na pomoc těžce postiženým pacientům při místních nepokojích, které provázely vznik samostatné republiky. I když jsem neznal angličtinu, nakonec mě přemluvili, slibovali i tlumočníka, ale můj pobyt tam byl zpočátku hotové martýrium.

Ortopedické pracoviště tam mělo 125 lůžek na dva lékaře – Maltana, barona, který dělal lékaře jenom tak z recese, a jednoho čerstvého lékaře po promoci, který studoval v Londýně. Ten byl úžasně pracovitý a pomáhal mi pak s písemným projevem. Když jsem tam přišel, ležely desítky zraněných lidí na chodbách. Neuměl jsem říci anglicky jedinou větu, tlumočníka jsme nedostali žádného. Na oddělení, které jsem měl řídit, se na mne všichni dívali, jako kdybych spadl z Měsíce. Jedině díky konkrétním rentgenovým snímkům jsem se domluvil. První dvě operace jsem dělal s takovým vnitřním stresem, že jsem si předtím musel dát velký koňak. Na sále byl výborný asistent – „sestřák“, který se mi snažil maximálně pomáhat. Nakonec jsem u nich stoupl na vážnosti, když viděli, že ten doktor, co neumí vůbec mluvit, operuje velice rychle, manuálně zručně a s dobrými

výsledky. Byl jsem nepředstavitelně vyčerpán, protože pacientů vyžadujících operaci tam bylo opravdu hodně. Únavou jsem nemohl ani spát. Každý den jsem chtěl odjždět domů. Nocoval jsem přímo v nemocnici, protože z hotelu bych se telefonicky v noci nedomluvil, kdyby pacienti potřebovali mou pomoc. Bylo to neskutečné drama, při kterém jsem měl životní štěstí takového rozsahu, že to nemá obdoby. Neměl jsem jediný malér, a tak jsem stoupal v očích místních lidí nesmírně rychle. Odmítali mě pustit domů a řekli, že to musím vydržet, pokud to bude možné. A tak jsem se za pochodu učil angličtinu. Vydržel jsem tam tři měsíce. Když jsem odjel po obrovském psychickém vypětí domů, nechtěl jsem už o Maltě ani slyšet.

Ale Maltané si mě přes nějakou tu politickou linii zase vymohli, a já se tam musel vrátit. Vycházeli mi maximálně vstříc, každého čtvrt roku mi dávali dovolenku, oblíbil si mě i jejich ministr zdravotnictví a předseda vlády. Po dvou letech jsem se vrátil domů, i když mi nabízeli zůstat natvalo a solidní podmínky. Přesto byl pobyt na Maltě pro mne velkou zkušeností a osobní zkouškou toho, co všechno může člověk vydržet.

Jak dokládá téma Vaší disertační práce k získání vědecké hodnosti kandidáta lékařských věd v r. 1984 „Osteosyntéza horního konce femoru dlahou vlastní konstrukce“, hledal a nacházel jste ve své lékařské praxi i vlastní metody operační péče a stál jste u zrodu nových typů speciálních kovových

dlah, které byly kladně hodnoceny i ostatními klinikami v naší republice.

Metody vlastní operační péče jsme hledali už od počátku sedmdesátých let. Na konferenci ortopedů ve Velkých Karlovicích v r. 1973 jsem poprvé zveřejnil nové typy kovových dlah vlastní konstrukce pro tzv. stabilní kompresivní osteosyntézu po operacích nebo po zraněních. V naší praxi se uplatnily a byly příznivě hodnoceny i dalšími klinikami v našem státě. Byli jsme zváni celou řadou ortopedicko – chirurgických pracovišť jednak k dodání našich dlah, jednak k provedení výkonu. V tomto období jsme zcela jistě patřili k prvním pracovištím, věnujícím pozornost nové stabilní kompresivní osteosyntetické metodě. Jejím rozšíření však bránil nedostatek kvalitního materiálu pro zhotovení našich dlah. Národní podnik Poldi Kladno už spolupracoval s 1. ortopedickou klinikou v Praze (MUDr. Čech) ve smyslu operačních metod švýcarských. Jen díky pochopení vedení podniku Zbrojovka Vsetín, a především spolupráce s její nástrojárnou v čele s panem Šedým, kde vznikl technický náčrtek až po kompletaci, jsme mohli vyrábět patentovanou dlahu alespoň v omezeném množství pro naše potřeby. Originální dlahu se zmodelovala modelátorem podle konkrétních potřeb pacienta, byla víceúčelová, jednoduchá, dynamická a zaručovala dobrou stabilitu po osteosyntéze i zdárné zhojení po operaci. Na klinice v Olomouci tím odoperovali 45 pacientů (přednosta doc. MUDr. K. Wagner, CSc.). Odzkoušeli ji i při operacích na klinikách u sv. Anny v Brně a v Praze na Bulovce.

MUDr. R. Dostál se svými pacienty v bruntálské nemocnici

Základní kolektiv lůžkového oddělení ortopedie ve Vsetíně s primářem MUDr. R. Dostálem

MUDr. R. Dostál (vzadu vpravo) ve funkci předsedy a lékaře druholigového oddílu kopané TJ Zbrojovka Vsetín

Na mezinárodním kongresu v Moskvě r. 1975 jako člen delegace čsl. ortopedů

MUDr. R. Dostál jako svědek na svatbě svých přátel na Maltě

Vlastní metodou, kterou jsme zveřejnili i na mezinárodní traumatologické konferenci v Moskvě v r. 1975, jsme prováděli i plastiky postranních vazů kolena při jejich poškození. Pak mne překvapilo, že asi po roce ji uváděli jako svůj objev, proti čemuž jsem musel písemně protestovat.

Vedle aktivní účasti na mnohých mezinárodních konferencích jsem publikoval i celou řadu odborných sdělení, z nichž k nejvýznamnějším patří „Léčba kostních nádorů na periferním pracovišti“, „Kalcifikace v meziobratlových ploténkách u dětí“ a „Zvláštní obraz pozdních následků ischemického praetibiálního syndromu“.

V devadesátých letech jste se začal věnovat politické praxi. Znamená to, že ortopedie už nestála na prvním místě Vašeho zájmu?

Po r. 1989 mi už nebyla ve Vsetíně prodloužena činnost ve funkci primáře. Místo šéfa olomoucké kliniky, které mi tehdy nabídli, jsem z osobních důvodů nakonec nepřijal a pokračoval jsem doma v ambulantní praxi. Založil jsem ortopedickou ambulanci v nestátním zařízení Area Medica ve Valašském Meziříčí. Po roce 1989 jsem se angažoval také politicky. Založil jsem ve Vsetíně sociálně demokratickou stranu. Byl jsem jejím prvním předsedou - nejprve městské, pak i okresní or-

ganizace. Stal jsem se i členem nejvyššího orgánu této strany – předsednictva a v letech 1992 – 1996 jsem působil jako poslanec Parlamentu ČR.

Pracoval jsem ve výboru pro sociální politiku a zdravotnictví a jako člen komise OBSE (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě) jsem se zúčastňoval všech jejích aktivit a konferencí. Např. v Thajsku v Bangkoku jsem promluvil na mezinárodním setkání poslanců parlamentů o drogové situaci v České republice. Za přítomnosti prezidenta V. Havla jsem se tam setkal i s thajským panovníkem. Jako zástupce Parlamentu ČR jsem byl též pozván do kanadského Montrealu na světové fórum o významu lesů ve světě pro zdraví lidstva. Na půdě OSN v New Yorku jsem měl v tomto období příležitost setkat se s řadou členů delegací z různých zemí světa při vzájemném předávání informací. Při celosvětové konferenci OBSE v Helsinkách jsem podal informaci o významu této organizace z pohledu Středoevropana. Následovaly návštěvy parlamentů v Londýně, ve Vídni a jinde. Vzpomínám rád na milá setkání s našimi krajaný v Kanadě a v USA.

Svůj poslanecký mandát jsem využil též na podporu získání finančních prostředků na dostavbu nemocničního areálu ve Vsetíně, a jako člen zastupitelstva města Vsetína a člen rady jsem měl opět na starosti sociálně zdravotní problematiku.

Medicina mne provázela celým mým životem, ale to neznamená, že bych neměl i jiné zájmy.

Ve velké míře jsem se zabýval sportovní medicínou. Začal jsem s ní už v Hradci Králové, kde jsem byl lékařem prvoligového fotbalového mužstva, stal jsem se tam i místopředsedou zdravotní komise Fotbalového svazu ČSSR. Ve Vsetíně jsem v tom pokračoval, trénoval jsem i dívčí házenou v Jablůnce, podílel jsem se na založení Horské služby ve Vsetíně. Ženám zaměstnaným v OÚNZ, které se chtěly pohybovat, jsem umožnil pravidelná cvičení s hudebním doprovodem, spojená s míčovými hrami, založili jsme i hokejový a fotbalový tým. Tímto způsobem jsem se sám otužoval i relaxoval. Také jsem rád cestoval, poslouchám vážnou hudbu a miluji výtvarné umění.

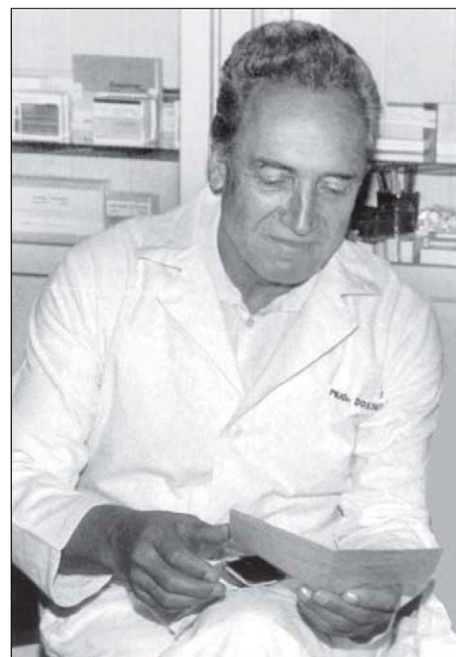
U příležitosti významného jubilea se člověk ohlíží zpět, srovnává a hodnotí... Co Vy sám považujete za největší úspěch Vaší odborné kariéry?

Nechci říci, že bych byl bezmezně úspěšný. Nemyslím si, že bych zasahoval do vědy natolik, jak bych si to představoval. Je pravda, že v daných podmínkách, ve kterých jsem žil, jsem naplnil programové i skutečnosti vše, co bylo v ortopedické praxi možné. Neudělal jsem zde nic, zač bych se musel stydět a zpovídat se v tom negativním smyslu. Vychoval jsem i několik dalších dobrých odborníků. Náš pracovní kolektiv vytvářel harmonický celek, a proto byl ušetřen generačních problémů, které tak často ovlivňují výkonnost a narušují kvalitu práce. Drželi jsme se zásady, že mládí není výsada a stáří není handicap. Předností mládí je vitalita a rozhodnost, předností stáří životní zkušenost a rozvážnost. Uvědomovali jsme si, že vitalitou se nerozumí dravost, a rozhodnost není v žádném případě nerozvážnost.

Přes všechny problémy osobní i pracovní, které mě i mé kolegy přece jen občas provázely, nedostatečné technické i prostorové zajištění, mohu bez rozmyšlení a obav prohlásit, že naše české zdravotnictví jako celek, lidské vztahy k pacientům a výsledky práce jsou na takové výši, že patříme bez nadsázky mezi přední země v Evropě.

Děkuji za rozhovor.

Foto archiv R. Dostála

Holešov na rytině z 1. pol. 18. stol.

Reprofoto M. Ošťádal

Příkazání osmé: Nepokradeš

připravila Eva Urbachová

Ve fondu pozůstalostních spisů občanů z Halenkova z let 1800 – 1850 (ZA Opava, Vs. Vsetín, i. č. 761) byly u tří pozůstalostí z let 1811 a 1812 jako obal použity dvojlisty se zápisy protokolů o výsledku tří občanů ze Vsetínska, sepsanými v květnu a červnu 1799 v Holešově a na Vsetíně ve věci krádeže plátna. Úvodní formule a závěr jsou psány německy, výsledky česky.

PROTOKOL,

který byl veden ve věci 28. května t. r. na holešovském jarmarku ukradeného plátna:

1/ Jak se jmenuje, jak starý, odkud rozený, jaké víry, ženatý neb svobodný a kolik dětí máš?

Jan Grbaček, 45 let starý, ze Zděchova vsetínského panství rozený, katolické víry, ženatý, mám 3 děti.

2/ Jakú máš majetnost neb jak se živiš?

Mám paseky na 5 měřic a chalupku a živím se handlem s gupkú. (gupka = hubka = dřevní houba z čeledi chorošovitých, dužnina se vyvařila a vysušila, používala se k rozdělávání ohně křesadlem).

3/ Byl jsi již kdy v Areště, kdy a proč?

Byl jsem jedenkrát v Meziříčí v areště, a to proto, že mně jedna žena dala ukradené dva čepce skovat.

4/ Odkud ta žena byla, co ty čepce ukradla a tobě skovat dala a jak se jmenuje?

To já nevím, jak se jmenuje, ale ju znám, ona k nám nosívá koření na prodej, a tenkrát jak jsem tam seděl, tak mně mojih valaskich čepcův přitom 60 kusů vzali a jenom mně 12 groší navrátili.

5/ Proč jsi sem včil předvolaný?

Byl jeden hanácký chlapík u jedné ženy co

plátno prodávala, tak jsem já tomu chlapíkovi povídal, aby plátno domlauvali, že já taky loket vezmu, a tak potom jak jsem já loket držel a u plátenice měřil, a tej chvíle se jeden štuček plátna stratil.

6/ Jak se to plátno stratilo, kdo ho vzal aneb koho jsi ty přitom viděl?

To já nevím, ani jsem žádného to plátno brat neviděl, stály tam dvě ženy, ale já jich neznám.

7/ Ty musíš ty ženy znat, poněvadž ony k tobě mluvily anebo se radily zdaliž to plátno kupit mají?

Já jsem se žádnou ženu nemluvil, ony se mně žádná neradila, jestli to plátno kupit má. Nerozprávěl jsem s nimi.

8/ Tyto dvě ženy byly valaským strojem oblečeny co vedle tebe stály a s tebou mluvily, proč ty jich znat musíš, pověz tedy, jak se ty ženy jmenují a odkad' jsou?

Já těch žen neznám ani jsem jich neviděl ani jsem s nimi nerozprávěl.

9/ Ty jsi povídal, že jsi v Meziříčí nic neukradl, tady se ale přesvědčuji, že jsi ty tam přazu, čepce, řemínek a oprátku ukradl, proč ty pověz, proč jsi to udělal?

Tau přazu mně taky ta žena s dvěma čepcama dala skovat a tak potom jsem já to všecko zaplatit musel.

10/ Jak mnoho jsi ty peněz u sebe měl a co jsi na jarmaku kupovat chtěl?

Nic, jenom co jsem habanu (hubku) prodal, tak jsem měl 7 groší a nechtěl jsem nic koupit jenom 1 loket plátna a potom jsem se ptal, kde bych mohl prase koupit.

11/ Jak pak jsi ty chtěl prase koupit, poněvadž jsi peněz neměl?

Já bych sobě byl od druhého gupkaře známého peníze vypůjčil.

12/ Jak ty včil to ukradené plátno, kteréž od tebe a tvoji známé valašské ženy ukradené bylo, t... 39 loktů po 19 kr koštuje 12 zl 21 kr, zaplatíš?

Jak bych já ho platil, já jsem to plátno neukradl a těch žen já neznám.

Obchodnice plátnem, kteréž bylo plátno ukradené, se jmenuje Apolonie Schubertová z Franz Stadtu (Frenštátu) a uvádí ... ty dvě valašské ženy s ním u stánku ... plátno vzaly a ukradly.

Tím byl protokol uzavřen.

Město Holešov 29. května 1799

Franz Habermayer
policejní náčelník

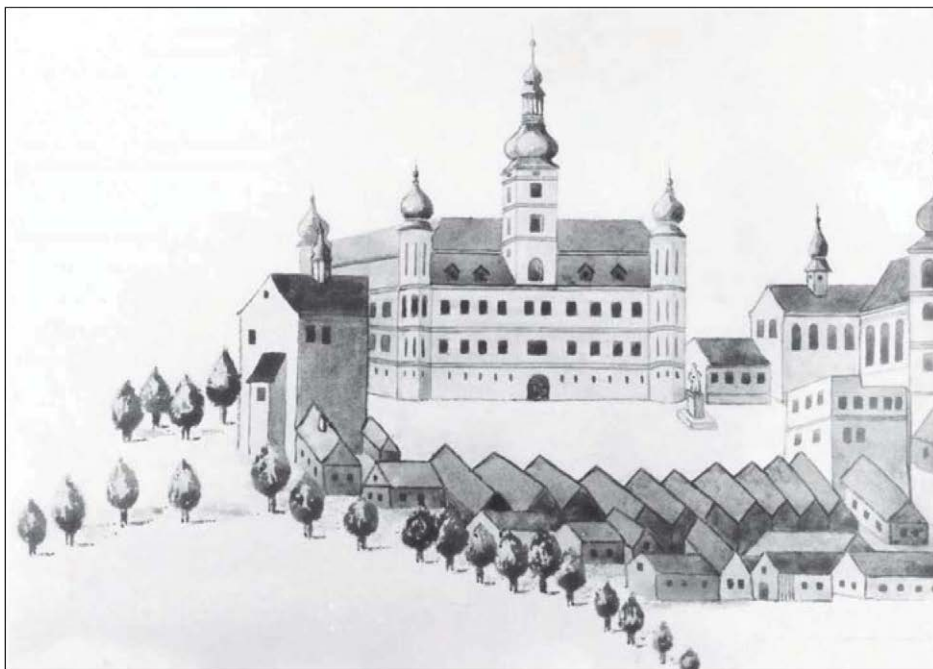
SUMÁRNÍ VÝSLECH,

který na podnět z Holešova obdrženého psaní a k němu přiložené přílohy byl proveden s Kateřinou Řepovou nebo Kučerovou.

1/ Jak se jmenujete, odkud jste, či poddaná, jak stará, jakého náboženství a stavu, kterak se živíte, byla jste již kdy v areště a

Kroj poddaných panství vsetínského - kvaš neznámého autora z r. 1814

Vsetínský zámek a Horní náměstí na přelomu 18. a 19. stol.

Repro archiv MRV

proč nyní skrz portáše na vrchnostenský kancelář dovedena jste?

Jmenuji se Kateřina, vdova po nebožtiku Josefovi Kučerovi, otec můj však se jmenoval Martin Řepa, jsem z dědiny Senitz, pana hraběte Chorinského poddaná, okolo 24 let stará, víry katolické, živím se prací rukou svých, v areště jsem nikdy nebyla až včil, pro Jana Hrbáčka, který mě ku krádeži pobízнул.

2/ V čem ta krádež pozůstává, kde, jak a s kým jste se jí dopustila?

Já jsem byla dne 28. máje t. r. v Holešově na jarmarku, chtěje něco vápna na Handel kupit, u toho vápna sešla jsem se s Janem Hrbáčkem ze Zděchova, který se mě ptal, odkud jsem a já jeho taky odkud je, kterému, když mně řekl, že ze Zděchova, já jsem řekla, že se ho již nepustím, a s ním, poněvadž cesty nevím, domů půjdu, chodili jsme tehdy spolu, až jsme k jedné plátno prodávající ženě trefili. Tu on kusek plátna přikryl druhým plátnem, mně škubnul za řetíšek a kázal, abych to plátno vzala, což já jsem taky hned udělala, a s ním odešla, ku mlýnu v Holešově šla, a plátno tam do slámy skovala, a Jana Hrbáčka hledat šla, když ale jsem uslyšela, že jakéhosi Valacha pro plátno ukradené do areštu vzali, vrátila jsem se pro plátno, ho vzala a na zpátek domů odbírala, nedaleko za Holešovem dohnala jsem tři Vizovjany a potom před Fryštákem Anču Urbančenu z Lužnej, s kterými jsem až do Vizovic šla a tam nocovala. Tam odtud jdouce druhý den ptala se mě Urbančena, co nesu, já jsem se jí hned přiznala, že plátno kradené, a že jednomu chlapci ze Zděchova patří. Když jsme se v horách Vizovských rozcházezy, dala jsem jí to plátno, žádajíc, aby, poněvadž toho zděchovského člověka zná, a ona tam dceru vdati má, mu ho dala. A nato ona domů do Lužnej, já ale k Lidečku se obrátila. Potom 3. t. m. přišel jeden portáš do mého domu, všechno přehledal, však nic nenašel.

3/ Byla-li Anna Urbančena při kradení tohož plátna v Holešově přítomná a jak dávno

vy s ní aneb tím Zděchovjanem již známost máte?

Anna Urbančena při kradení plátna v Holešově přítomná nebyla, já ji již dávno znám, nebo ze Senice rozená jest, Jana Hrbáčka ale ponejprv jsem v Holešově viděla.

Na Vsetíně dne 5. června 1799

+ Kateřina Kučerova aneb rozená Řepova

SUMÁRNÍ VÝSLECH,

který na základě přiloženého psaní obdrženého od holešovského policejního náčelníka a pak k témuž přiloženého výsledku byl proveden s Annou Urbančenu.

1/ Jak se jmenujete, odkud jste, či poddaná, jak stará, jakého náboženství a stavu, kterak se živíte, byla jste již kdy v areště, proč a pro jakou příčinu nyní na kancelář skrz portáše přivedena jste?

Jmenuji se Anna, žena Martina Urbanka z dědiny Lužnej panství Brumovského, pana hraběte Illésházyho poddaná, blízko padesáti let stará, mám 8 dětí, víry katolické, můj muž drží paseky, z kterých a řemeslem tkalcovským se živí, v areště jsem byla na Brumově 4 neděle proto, že jsem od luženské Kateřiny Smetanovej ukradeného plátna 5 3/4 loktů kupila. Tentokrát jsem za to plátno v Holešově ukradené na Vsetín skrz fortaša dovedena.

2/ Kdo, kdy, kterak a jak moc toho plátna ukradnul aneb kterak se k vám dostalo?

Já jsem byla v Holešově dne 28. mája t. r. na jarmarku, kde jsem 1/4 funtu vápna kupila, při kterém kupě jsem se s Kateřinou Řepkovou ze Senice a Janem Hrbáčkem ze Zděchova sešla, potom ale jsme se rozešli a já se domů navrátila, když jsem přes Lukovské hory před Fryštákem, dohonila mě s třema Vizovjany Kateřina Řepová, a tak jsme až do Vizovic spolu šly a tam nocovaly. Jdouce druhý

den tam odtud k Pozděchovi, mluvila ke mně takto: Prosím vás, povězte mně, jak se jmenuje ten zděchovský chlap, který v Holešově u toho vápna byl, nebo já jsem na jeho návod tam plátno ukradla, pro které on v Holešově sedí, prosím vás vemte to plátno k sobě, a kdyžby on přišel odstříhněte z něho pro mě 10 loktů a ostatek mu dejte. Když on potom z Holešova šel a u mně se stávil, tázal se, odkud jest ta roba, co u toho vápna byla, že v Holešově plátno ukradla a on pro ni sedět musel. Já jsem tehdy odpověděla, že je to Kateřina Řepova ze Senice a že to plátno u mně nechala.

Když jsem tehdy 10 loktů z něho pro ni Řepovu ustríhla, ostatní jsem jemu dala, z kterého on 11 loktů odstříhnul, ostatní ale mně pro Kateřinu Řepkovu, kdyby sobě pro ni přišla zanechatí kázal, ona však nepřišla, až přišel ke mně portáš, po plátně se ptal, a když jsem vyhradit nechtěla, všechno přehledal a plátno na hůře v bečici našel, mě zajal a na Vsetín dovedl.

3/ Byla jste vy přítom v Holešově, když to plátno ukradené bylo?

Nebyla jsem při tom ani nevěděla, až Kateřina Řepkova na cestě mně to povídala.

4/ Byla jste vy sama již kdy v krádeži a v jaké postižena?

Jednuc na jarmarku vsetinském ukradla jsem Železníkovi jeden visatý zámek. Po druhé Rozina Smetanka z Pasek luženských ukradla vsetinskému tkalcovi, co ve špitálu bývá, na jarmarku 3 obruse, ty hned na Vsetíně mně dala, a když ten tkadlec s jedním portášem k ní přišel, přiznala se, pročez zas ke mně šli, obruse hledali a já že v hrázi a břehu skované jsou, jsem se přiznala. Potom mě do dědiny Lužnej k fojtovi vedli, u kterého já 4 kr(?) a Smetanka taky tolik položit musela, obruse ale tkalcovi se navrátily. Krom toho jsem víc nic neukradla.

Na Vsetíně 5. června 1799

+ Anna Urbančena

Portáš, kvaš z roku 1814

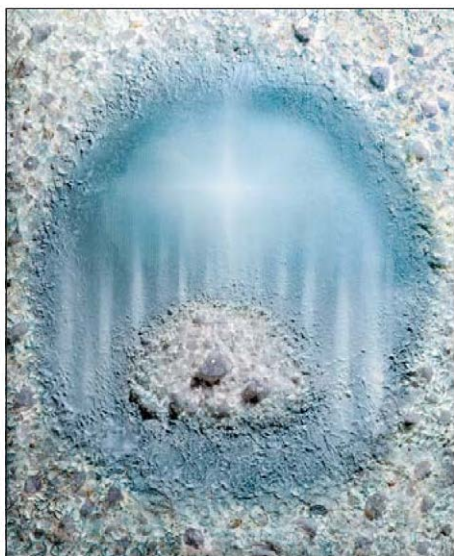
Repro z publikace M. Ludvíkové Moravské a slezské kroje, Brno 2000

BLÍŽ II., olej, 2005

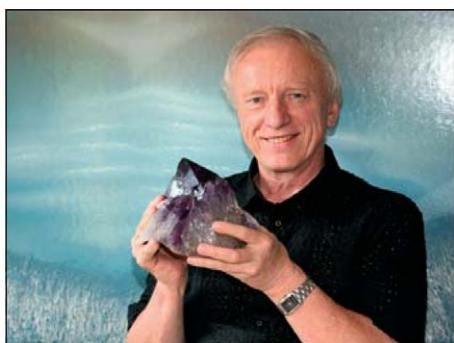

VESMÍRNÝ POUTNÍK S TLUKOUCÍM SRDCEM, instalace v Galerii Cesty ke světlu

KRAJINA NALEZENÍ II., olej s celestýny, 2002

V ATELIÉRU

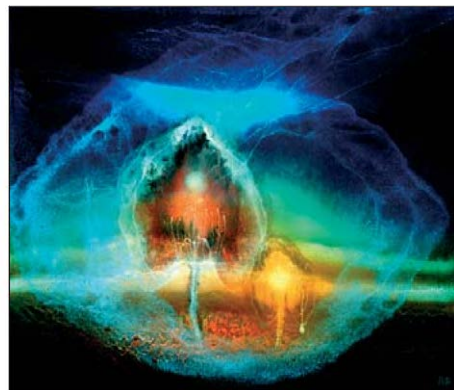

DAIDALOS XXI., olej

Foto archiv Z. Hajného

VZPOMÍNKA NA ATLANTIDU, olej, 1996

ZAHRADA ÚTĚCHY, olej, 2004

Malíř, tvůrce multimediálních projektů, galerista PhDr. Ing. Zdeněk HAJNÝ se narodil 30. 1. 1942 ve Vsetíně. Vystudoval ekonomickou fakultu Vysoké školy zemědělské v Brně. Působil jako pedagog, zejména na pražské Vysoké škole zemědělské, kde od roku 1971 vyučoval psychologii a estetiku. Souběžně studoval psychologii na FF UK v Praze a absolvoval ji v roce 1975 (doktorát obhájil v roce 1989). Publikoval a přednášel v oboru aplikované psychologie. Už od poloviny 60. let se malování věnoval jako své zájmové činnosti a od roku 1983 profesně. V loňském roce mu byla v Praze udělena světová cena Salvadora Dalího a letos byl oceněn hlavní cenou Sdružení českých grafiků „František Kupka“. Ve své rodinné vile v Praze - Chodově zpřístupnil v roce 1994 arteterapeuticky a duchovně laděnou Galerii Cesty ke světlu. Jeho dílo našlo své místo i v sakrálních prostorách a bylo použito jako obrazový doprovod řady vědeckých, duchovních, hudebních, filmových aj. pořadů.

Podílel se na realizacích kulturních projektů mezinárodního charakteru. Který z nich Vás v poslední době naplnil radostí, pocitem zadostiučinění?

Zmínil bych se zejména o dvou projektech, oba byly s projekcí, videoanimací mých obrazů. O česko-rakousko-japonském projektu Starvoice „Fantazie hvězdné záře“, který byl v Praze představen v roce 1995 a po jedenácti letech se sem vrátil a byl v říjnu uveden v Laterně Magice. V programu vystoupila jeho spoluautorka, komponistka a pěvkyně paní Yoshié Ichige spolu s baletem a významnými evropskými hudebními virtuosity. Další projekt - benefiční koncert Tóny země, barvy ohně - se uskutečnil v červnu tohoto roku ve Smetanově síni Obecního domu. Jednalo se o první pražské vystoupení slavného houslisty a hudebního skladatele, nazývaného rakouský Paganini, Toniho Strickera. V obou případech mě velmi potěšilo, že mi tato spolupráce byla nabídnuta.

A co Vaše „sólóvá“ umělecká tvorba?

V současné době pracuji na díle Pověz mi zrcadlo, respektive na Labyrintu světa a ráji srdce. Pokouším se symbolicky, výtvarně vyjádřit pomocí multimediální reliéfní kompozice smysl cesty člověka. Do jisté míry mě inspiroval J. A. Komenský, ale i jiní filosofové, teologové, zamyšlející se nad smyslem lidského žití a pohlížející na pomijivost - labyrint světa - jako na dočasnou, přestupnou stanici. Za hlavní, určující, podstatné považují to, co nás přesahuje a kam by měla směřovat cesta člověka, cesta za světlem. To přesahující je nekonečné, věčné, je zdrojem řádu kosmického, jehož jsme součástí, jemuž nevládneme, ale máme se snažit své místo v řádu světa, vesmíru najít. A rozhodně toto místo nespočívá v egocentrismu, v oslavě vlastního já, v adoraci tvůrce, ale - když už - v adoraci toho nejvyššího principu.

Jak jsou unikátní instalace a projekce v Galerii Cesty ke světlu dokladem, využíváte nejmodernější technologické postupy, počítačovou techniku. Bude tomu tak i v případě připravovaného díla Pověz mi zrcadlo?

Od techniky si slibuji mnohé. Spolupracuji s odborníky z katedry kybernetiky a firmou Apollo Art. U kompozice Pověz mi zrcadlo chci dosáhnout přenosu psychických stavů vnímatele do samotného díla, které bude reagovat na tento stav proměnou. Máme v úmyslu použít přístrojové prvky, které fungují u polygrafů, lidově řečeno u detektorů lži. Bylo by jednak možné zjišťovat účinky působení výtvarného díla a zachytit přímou reakci biopotenciálu lidského mozku na dané dílo. Zároveň mi jde i o pověstný moment „pověz mi zrcadlo“, který odhalí ledví, ale ne negativisticky ve smyslu: „Ty človče, ty nestojíš za nic. Ale ty človče, ty máš na víc.“ A to je můj sen, který mi technika možná pomůže uskutečnit. Nechci lidi traumatizovat, ale naopak ukázat jim cestu naděje.

Jste umělec a vědec zároveň, malíř a psycholog, galerista a léčitel... Nakolik Vaši uměleckou, tvůrčí práci ovlivňují Vaše teoretické znalosti a praxe?

Lidé se mě často ptají: „Je Vaše dílo po stránce psychologické vykalkulované?“ Když jsem u malířského stojanu a nebo vytvářím nějaký projekt, jakékoli kalkuly psychologa a teoretika mi naprosto znemožňují samotnou tvůrčí práci. Na ni se musím naladit intuitivně, pocitově. Někdy, např. při malbě oltářní fresky v Bešeňově, jsem musel doslova „jít na kolena“ a poprosit... Tím nepopírám, že muži by neměli být chlapští, že bychom neměli být razantní, kalkulativní, ale v některých intimních částech tvorby to prostě neplatí.

Děkuji za rozhovor a přeji Vám k Vašemu životnímu jubileu, aby technika byla pro Vás nadále dobrou pomocnicí a Vaše tvorba tou příslovečnou cestou ke světlu.

-OM-

NOVÝ ZÁKON z r. 1497/98, prvotisk, barevně kolorovaný

Foto M. Ošťádal

Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně připravilo v letošním roce pro milovníky starých knih výstavu „Příběh české tištěné bible“. Byly na ní k vidění nejvýznamnější exponáty Písma svatého vydané od konce 15. století do roku 1800, uložené v muzeích ve Valašském Meziříčí a na Vsetíně. K chloubám výstavy patřil mj. vzácný prvotisk Nový zákon vytištěný v r. 1497/98 ve Starém Městě pražském. Připomněl dobu, kdy na českém trůně seděl dobrácký a mírný král Vladislav Jagellonský, který měl sice věčně prázdnou královskou pokladnu, ale lesk sídelního města přesto zvýšil nádhernými pozdně gotickými stavbami Prašnou bránou či známým Vladislavským sálem na Pražském hradě.

Nový zákon vyšel z presů pražské tiskárny 31. 10. 1497, závěrečný rejstřík však nese datum 12. ledna 1498. Biblické texty doprovází 180 většinou jemně kolorovaných dřevorezů v jednoduchých rámečcích. Jejich neumělost až primitivnost stále dojmá a nutí čtenáře k zamyšlení nad biblickými slovy. Většina těchto obrázků byla řezána podle předloh použitých ve slavné Bibli kutnohorské z r. 1489 a později našly některé z nich uplatnění v Novém zákoně z r. 1513.

Vydání Nového zákona z r. 1497/98 mělo původně jednoduchý titulní list s věčným názvem, který se však v našem exempláři bohužel nezachoval. Dvousloupcový černý tisk je v závěrečných rejstřících oživen tiskem červeným. Konečné úpravy v knize provedl iluminátor, který domaloval na vyznačená místa jednoduché červené a modré iniciály, a po svázání se knižní blok Nového zákona vydal na cestu ke čtenářům.

Kdo se stal prvním majitelem této knihy už nikdy nevypátráme. Do sbírek valašskomeziříčského muzea byla zapsána v r. 1906 s tímto popisem: „Písmo svaté s obrázky, prvotisk, titulní strana schází, iniciálky malované, poslední majitel starý písmák v Tiché.“ Předseda Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí páter Eduard Domluvil toto příliš obecné tvrzení trochu upřesnil písemným záznamem v knize takto: „Daroval P. Josef Spáčil, far. v Tiché po starém písmáku tamže.“

V samotné knize nalezneme několik přípisů bývalých majitelů, z nichž se dovídáme, že Nový zákon putoval v minulosti někde po Lašsku. V první polovině 19. století ji vlastnil Ignác Kašpárek z Tiché, který ji nechal v r. 1840 celkově ošetřit. Pravděpodobně tehdy získala kniha novou vazbu s mramorovaným povrchem na knižních deskách a byly do ní dodatečně přivázány dva první listy. Rozmáchlým písmem na ně napsal Ignác Kašpárek své jméno a přidal k němu vznešeně a moudře znějící větu: „Tato kniha patří Ignáci Kašpárkovi, mlynáři z Tiché ... Dar ducha moudrosti je nad drahé kamení“. Kromě dalšího osamělého přípisu, stěžujícího si na velkou drahotu v r. 1856, najdeme na prvních listech ještě jedno rukopisné sdělení, svědčící o vzdělanosti dávného majitele: „...Poněvadž tato kniha je tak stará a byl takový, který si ji nevážil a nechal ji zanedbanou, a na to se zase našel takový, který ji nechal opravit, aby to drahé slovo boží nezhybnulo, které bylo před tisíci lety oznamováno, slovo pravdy svatého evangelium. Tento člověk je hodným zde i také u Boha, poněvadž památné věci jsou na věčnost a vždycky se obnovuje tvář země božské moudrosti...“

Tato slova vlastně vyjadřují vše, co naši předkové k Písmu svatému cítili. A Nový zákon z r. 1497/98 je toho důkazem – ohmataný, potrháný, ale neustále opravovaný, s podlepenými a ořezanými stranami, jen aby mohl co nejdéle sloužit, neboť jak už bylo napsáno - „Dar ducha moudrosti je nad drahé kamení“.

Jiřina Fabiánová